

RI UTZ LAJ TZIJ RE RI JESÚS RI XUTZ'IB'AJ RI MATEO

Majib'al re

Mateo ub'i'nam we wuj ri' rumal cher are ri taqo'n Mateo xtz'ib'anik. We wuj ri' xtz'ib'ax pa ri junab' 60 are alaxinaq chi ri Cristo. Ri jun ub'i' chi ri Mateo are Leví. We wuj ri' xtz'ib'axik pa ri tinimit Palestina. Kajib' ciento junab' uxo'l we wuj ri' ruk' ri k'isb'al wuj ri xutz'ib'aj ri Malaquías pa ri ojer wuj.

We nab'e wuj ri' re we k'ak' Testamento kutzijoj chaqe ri xub'an ri Jesús are xk'oji'k cho ri uwachulew xuquje' kuq'alajisaj chi ri Jesús are nim Taqanel.

Pa we wuj ri' tz'ib'atal wi ri xk'ulmataj ruk' ri Jesús, ri Cristo, ri tzujtal loq chike ri winaq jacha ri kub'ij ri ojer wuj. We utz laj taq tzij ri' man xaq xwi ta xpe chike ri winaq ri a'j Israel, jawje' ri xulk'ol wi ri Jesús xane xpe chike konojel ri winaq ri e k'o cho ri uwachulew.

We utz laj taq tzij ri' kub'ij chaqe chi xwi ri Cristo Jesús kakwinik kuya qakoltajem we kujkojon che.

Pa we wuj ri' k'o job' jaljoj taq uwach k'utu'n ri uya'om ri Dios chaqe.

Kachaple'taj b'ik pa ri q'at job' are wa' ri katzijon chirij ri k'utu'n ri xuya ri Jesús pu'wi' ri juyub' kato'taj pa ri q'at wuqub'. We k'utu'n ri' kuya ub'ixik chaqe jas je'

kaqab'an chuk'asleb'exik ri qak'aslemal chiqajujunal xuquje' chi ronojel ri k'o quk' k'o pa uq'ab' ri Dios. Pa ri q'at lajuj kutzijoj jas xkib'an ri tijoxelab' chutzijoxik ri tzij re kolotajem xuquje' jas kakib'an ri winaq rech ku'x re ri Dios.

Pa ri q'at 13 kub'ij jas kuya na ri Dios chaqe chiqajujunal.

Ri q'at 18 kutzijoj ri karaj ri Dios kakib'an ri utijoxelab'.

K'isb'al re kachaple'taj b'ik pa ri q'at 24 kato'taj pa ri q'at 28 kutzijoj chaqe ri k'isb'al taq q'ij ri xk'oji'k ri Jesús cho ri uwachulew, xuquje' kub'ij jas xb'an che are xchapik, are xb'an k'ax che, are xekeb'ax cho ri ripb'al xuquje' kuya ub'ixik chaqe are xk'astaj uwach.

Kib'i' ri e rati't umam ri Jesucristo

¹ Are wa' ri kib'i' ri e rati't umam ri Jesús rija'l ri David, rija'l ri Abraham.

² Ri Abraham are utat ri Isaac, ri Isaac are utat ri Jacob, ri Jacob are utat ri Judá xuquje' are kitat ri e rachalal. ³ Ri Judá are utat ri Fares xuquje' ri Zera (are kinan ri Tamar), ri Fares are utat ri Eyrón, ri Eyrón are utat ri Ram. ⁴ Ri Ram are utat ri Aminadab, ri Aminadab are utat ri Naasón, ri Naasón are utat ri Salmón. ⁵ Ri Salmón are utat ri Booz (are unan ri Rahab), ri Booz are utat ri Obed (are unan ri Rut), ri Obed are utat ri Isaí. ⁶ Ri Isaí are utat ri taqanel David, ri David are utat ri Salomón (are unan ri Betsabé, rixoqil kan ri Urías).

⁷ Ri Salomón are utat ri Roboám, ri Roboám are utat ri Abdías, ri Abdías are utat ri Asá.

⁸ Ri Asá are utat ri Josafat, ri Josafat are utat ri Jorán, ri Jorán are utat ri Uzías. ⁹ Ri Uzías are utat ri Jotán, ri Jotán are utat ri Acáz, ri Acáz are utat ri Ezequías. ¹⁰ Ri Ezequías are utat ri Manasés, ri Manasés are utat ri Amón, ri Amón are utat ri Josías. ¹¹ Xuquje' ri Josías are utat ri Jeconías xuquje' are kitat ri e rachalal che taq ri' are xek'am b'ik ri winaq a'j Israel pa ri tinimit Babilonia.

¹² Are ik'owinaq chi ri q'otaj are xetzalij ri winaq a'j Israel pa Babilonia, ri Jeconías xutik ri Salatiel, ri Salatiel are utat ri Zorobabel. ¹³ Ri Zorobabel are utat ri Abiud, ri Abiud are utat ri Eliaquín, ri Eliaquín are utat ri Azor. ¹⁴ Ri Azor are utat ri Sadoc, ri Sadoc are utat ri Aquín, ri Aquín are utat ri Eliud. ¹⁵ Ri Eliud are utat ri Eleazar, ri Eleazar are utat ri Matán, ri Matán are utat ri Jacob. ¹⁶ Xuquje' ri Jacob are utat ri José, rachajil ri María, ri unan ri Jesús, ri kab'ix Mesías che.

¹⁷ Xaq jeri' e kajlajuj puq winaq ati't mam kiterene'lom kib' xchapple'taj loq ruk' ri Abraham xultoq'ol ruk' ri David, k'a te ri' e kajlajuj puq winaq chik ati't mam kiterene'lom kib' xchapple'taj loq ruk' ri David xopan k'a pa ri q'ij are xek'am b'ik ri winaq a'j Israel pa ri tinimit Babilonia, xuquje' kajlajuj puq winaq ati't mam kiterene'lo'm kib' xchapple'taj loq pa ri q'ij ri xek'am b'ik pa ri tinimit Babilonia k'a pa taq ri q'ij are xalax ri Cristo.

*Alaxib'al rech ri Jesucristo
(Lucas 2:1-7)*

¹⁸ Are wa' ri xk'ulmatajik are xalax ri Jesús, ri Cristo. Ri María unan ri Jesús jub'iq' karaj kak'uli' ruk' ri José, majo'q k'u kak'uli'k are xkanaj yawab' winaq rumal ri ukwinem ri Tyoxalaj Uxlab'ixel. ¹⁹ Ri José ri rachajil ri María, rumal cher suk' ranima', man xraj taj xuya ri rixoqil pa uk'ixib'al, xuchomaj kuq'at rib' che ri rixoqil, maj jachin che xutzijoj wi. ²⁰ Tajin k'u kuchomaj ub'anik we ri' are xuk'ut rib' jun ángel rech ri Ajawxel choch pa ri uwaram, xub'ij che: José, rija'l ri David, man kaxi'j ta awib' kak'am che awixoqil ri María, rumal cher are ri Tyoxalaj Uxlab'ixel xtiko'nij che. ²¹ Kak'o'ji' k'u na jun ral ala, kakoj na Jesús che ub'i', rumal cher are' kakolow na ri utinimit che ri kimak.*

²² Ronojel we jastaq ri' xb'antajik rech kak'ulmataj ronojel ri ub'im loq ri Ajawxel chuchi' ri q'alajisal rech ri utzij, are xub'ij:

²³ *Ri q'apoj ali kux na yawab' winaq.*

Kak'o'ji' na jun ral ala, ri kab'ix na Emanuel che, ri kel kub'ij: Are ri Dios k'o quk'.☆

²⁴ Are xk'astaj ri José che ri uwaram, xunimaj ri xb'ix che rumal ri ángel, xuk'am ri María che rixoqil. ²⁵ Man xq'oyi' ta k'u na ruk' ri María k'a xk'o'ji' na ri nab'yal ral, Jesús xukoj che ub'i'.

2

Kasolix ri Jesús kumal ri achyab' ri k'o keta'mab'al

¹ Alaxinaq chi ri Jesús pa ri tinimit Belén rech Judea, pa taq ri q'ij are kataqan ri taqanel

* **1:21** 1:21 Jesús kel kub'ij *Kolonel*. ☆ **1:23** 1:23 Isaías 7:14.

Herodes. Xo'pan pa Jerusalén nik'aj achyab' k'o keta'mab'al, kipetik pa ri relib'al q'ij.*

² Xkitatab'ela' xkib'ij: ¿Jawje' xalax wi ri kirey ri winaq a'j Israel? Xqil ri uch'umil rumal ri' xujpe chuq'ijila'xik.

³ Ri taqanel Herodes are xutab'ej rech we ri', xk'axir ranima', xk'axir xuquje' kanima' ri winaq rech ri tinimit Jerusalén. ⁴ Xaq jeri' xtaqan che kisik'ixik konojel ri e k'amal taq b'e ke ri ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq, xuquje' ri a'jtijab' rech ri taqanik, xuta chike jas le'aj kalax wi ri Cristo.

⁵ Pa ri tinimit Belén rech Judea, xecha che, rumal cher jeri' utz'ib'am loq ri q'alajisal utzij ri Dios:

⁶ *Ri at tinimit Belén, ri at k'o pa ri rulew ri Judea, Pune nitz' aq'ij chikiwach ri e nik'aj le'aj chik rech ri Judea,*

Chawe k'ut kak'iy wi na loq jun q'atal tzij,

Ri ku'yuy'uj na ri nutinimit Israel.☆

⁷ K'a te ri' ri Herodes cheleq'al xu'sik'ij ri achyab' ri k'o keta'mab'al, xuta chike jampa' xuk'ut rib' ri ch'umil. ⁸ K'a te ri' xu'taq b'ik pa Belén, xub'ij chike: Jix chitatab'ela' jawje' xalax wi ri ak'al. Are kirigo, jilib'ij chwe jeri' kine' xuquje' in chuq'ijila'xik.

⁹ Are xtataj ri xub'ij ri taqanel chike, xkitaqej ri kib'e, k'a te xkilo xnab'ej ri ch'umil chkiwach,

* **2:1** 2:1 We winaq ri' i'lol taq ch'umil kib'i', ri jun kib'i' chik are a'jq'ijab'. We winaq ri' i'lol taq ch'umil xuquje' kekwinik kakil ri uwo kaj rech jeri' kakib'ij jas ri kak'ulmataj pa ri q'ij junab' ri petinaq. ☆ **2:6** 2:6 Miqueas 5:2.

te xe'tak'al pu'wi' ri le'aj ri k'o wi ri ak'al. ¹⁰ Are xkil ri ch'umil, sib'alaj xeki'kotik. ¹¹ Xo'k b'ik pa ri ja, xkil ri ak'al k'o ruk' ri unan María, xexuki'k xkiq'ijila'j ri Jesús. K'a te ri' xkijaq ri kik'olib'al, xkisipaj q'ana pwaq che, uq'olal che',[†] xuquje' k'ok' taq kunab'al ub'i' mirra.[‡] ¹² Xech'ab'ex k'u we achyab' ri' pa ri kiwaram xb'ix chike chi man ketzalij ta chi ruk' ri Herodes, rumal ri' pa jun b'e chik xetzalij wi.

Ri José karawaj ri nitz' Jesús pa Egipto

¹³ E b'enaq chi ri achyab' ri k'o keta'mab'al, are xaq k'a te' xuk'ut rib' jun ángel rech ri Ajawxel pa uwaram ri José, xub'ij che: Chatwa'jiloq, chak'ama b'ik ri ak'al rachi'l ri unan, chatanimaj b'ik. Jat pa Egipto, chatkanaj kan chila' k'a jampa' na k'u kinb'ij chawe, rumal cher ri Herodes kutzukuj na ri ak'al rech kukamisaj.

¹⁴ Xaq jeri' k'a chaq'ab' na are xwa'jil b'i ri José, xe' pa Egipto, xuk'am b'ik ri ak'al rachi'l ri unan ri ak'al. ¹⁵ Chila' xk'o'ji' wi k'a xkam na ri Herodes. Jeri' xk'ulmataj ri ub'im loq ri Ajawxel chuchi' ri q'alajisal rech ri utzij, are xub'ij: *Pa Egipto k'o wi ri nuk'ojol are xinsik'ij apanoq.*[✳]

¹⁶ Are xunab'ej ri Herodes chi man xnimax ta ri utzij kumal ri achyab' ri k'o keta'mab'al, xch'u'jar che royawal. Xtaqan chikikamisaxik ri ak'alab' ri maja' katz'aqat kakab' kijunab' ri e k'o pa ri tinimit Belén xuquje' pa nik'aj taq le'aj chik

[†] **2:11** 2:11 Ri uq'olal che' are wa' ri kaporox pa ri templo, jun sipanik cho ri Dios. [‡] **2:11** 2:11 Ri mirra jun q'ayes, are kachaqi'jarik kakoj che jun k'ok' laj kok kunab'al. [✳] **2:15** 2:15 Oseas 11:1.

ri e k'o apan chikixukut, are xuterene'j ri q'otaj ri xb'ix kan che kumal ri achyab' ri k'o keta'mab'al. ¹⁷ Jeri' xk'ulmataj ri xub'ij loq ri q'alajisal utzij ri Dios Jeremías are xub'ij: ¹⁸ *Xtataj jun raqoj chi' pa ri tinimit Ramá, oq'ej xuquje' nimalaj b'is. Are Raquel keroq'ej ri ral. Man karaj ta k'ut kakub'isax uk'u'x, rumal cher e maj chi ral.*✧

Katzalij ri José pa Egipto

¹⁹ Are kaminaq chi ri Herodes, jun ángel rech ri Ajawxel xuk'ut rib' cho ri José pa ri uwaram, are k'o na pa Egipto. ²⁰ Xub'ij che: Chatwa'jiloq, chak'ama b'ik ri ak'al rachi'l ri unan, chattzalij pa Israel. Xekam ri' ri winaq ri kakirayij ukamisaxik ri ak'al.

²¹ Xwa'jil ri José, xuk'am b'ik ri ak'al rachi'l ri rixoqil, xetzalij pa ri tinimit Israel. ²² Are xutab'ej rech chi ri Arquelao are tajin kataqan pa Judea che uk'ex wach ri utat Herodes, xuxi'j rib' xe' je la'. Xya k'u uno'j rumal ri Dios pa ri uwaram rumal ri' xetzalij pa Galilea. ²³ Xk'o'ji' pa jun le'aj ub'i' Nazaret, jeri' xk'ulmataj ri xkib'ij loq ri e q'alajisal taq utzij ri Dios are xkib'ij: Kab'ix na Jesús aj Nazaret che.

3

Ri Juan B'anal qasana' kutzijoj ri utzij ri Dios (Marcos 1:1-8; Lucas 3:1-9, 15-17; Juan 1:19-28)

✧ **2:18** 2:18 Jeremías 31:15.

¹ Pa taq ri q'ij ri' xopan ri Juan B'anal qasana' chutzijoxik ri utzij ri Dios pa taq ri katz'inow ulew rech ri tinimit Judea. ² Jewa' xub'ij: Chik'exa ik'u'x rumal xqet loq ri ajawarem rech ri kaj.

³ Ri Juan are wa' ri achi ri xtz'ib'ax loq rij rumal ri q'alajisal rech ri utzij ri Dios Isaías, are xub'ij:

Uch'ab'al jun winaq ri kasik'inik pa ri katz'inow ulew, kub'ij:

“Chisuk'umaj ri ub'e ri Ajawxel, suk'um chib'ana che ri ub'e.”✧

⁴ Ri ratz'yaq ri Juan che rismal kamey b'antal wi. Ujat'im ri upam ruk' jun tz'u'm jat'ib'al xuquje' ku'tij sak' xuquje' juyub'il kab' che uwa.

⁵ Ri winaq a'j Jerusalén, a'j Judea, xuquje' ri ke'l je la' pa Jordán xo'pan ruk' ri Juan. ⁶ Are katzujutaj kib' che ri kimak kab'an kan kiqasana' pa ri nima' Jordán.

⁷ Are xril ri Juan chi xo'pan sib'alaj e k'i fariseos xuquje' e k'i saduceos pa ri le'aj jawje' ri tajin kub'an wi ri qasana', xub'ij chike: Kija'l taq kumatz, ¿jachin xb'in chi'we chi kixkwinik kixanimaj choch ri k'axk'olal ri kape na pa iwi'?

⁸ Qas utz chixno'jinoq rech qas kaq'alajinik chi qas xik'ex ik'u'x. ⁹ Man kixkwin ta k'ut kib'ij:

“Are qatat ri Abraham.” Rumal kinb'ij chi'we chi ri Dios kakwinik kub'ano chi kek'iy ralk'wa'l ri Abraham chike we ab'aj ri'. ¹⁰ Ri ikaj xaq ya'tal chik ruk' ri uk'a'malil ri che'. Ronojel k'u che' ri man kuya ta uwach kaqasax na, xuquje' kak'yaq na b'ik pa ri q'aq'. ¹¹ In kinb'an iqasana' ruk' ja'

✧ 3:3 3:3 Isaías 40:3.

rech kik'ex ik'u'x. K'o k'u jun ri kape na, sib'alaj k'o ukwinem chinuwach in, man taqal ta chwe xa ta ne kinwuk'aj ri uxajab'. Are' kub'an na iqasana' ruk' ri Tyoxalaj Uxlab'ixel xuquje' ruk' q'aq'. ¹² K'o ri ucha'b'al pu'q'ab', kuch'ajch'ob'ej na ri rulew. Kuyak na ri tiriko ri k'o pa ri uk'olib'al, are k'u ri pajo kuporoj na pa ri q'aq' ri maj uk'isik.

*Kab'an uqasana' ri Jesús
(Marcos 1:9-11; Lucas 3:21-22)*

¹³ Jun q'ijal ri Jesús xel b'ik pa Galilea, xe' pa ri nima' Jordán rech kab'an kan uqasana' rumal ri Juan. ¹⁴ Ri Juan are xraj xuk'ex ri uchomanik ri Jesús, xub'ij che: ¿La are k'u kaj la in kinb'anow ri qasana' la? In ri' ri rajawaxik kab'an la nuqasana'.

¹⁵ Ri Jesús xub'ij che: Qab'ana jetaq ri kinb'ij chawe, rumal kumajo are kaqab'an ri karaj ri Dios.

Ri Juan xunimaj ri xub'ij ri Jesús che. ¹⁶ Are xb'antaj uqasana' ri Jesús, xel loq pa ri ja'. Pa ri q'otaj ri', xjaqajob' ri kaj, k'a te ri' xril ri Uxlab'ixel rech ri Dios xqaj loq pu'wi' jacha jun palomax. ¹⁷ Xtataj k'u jun ch'ab'al rech chila' chikaj xub'ij: Are wa' ri Loq'alaj nuK'ojol, sib'alaj kaki'kot wanima' rumal rech.

4

*Ri Itzel kutaqchi'j ri Jesús katzaq pa mak
(Marcos 1:12-13; Lucas 4:1-13)*

¹ Te k'u ri' ri Tyoxalaj Uxlab'ixel xuk'am b'ik ri Jesús pa ri ulew ri katz'inowik rech kataqchi'xik pa mak rumal ri Itzel.

² Ri Jesús are xto'taj chub'anik kawinaq aq'ab' xuquje' kawinaq q'ij re q'ipoj wa'im, xuna' numik. ³ Xpe k'u ri Itzel xqet ruk', xub'ij che: We qas at uK'ojol ri Dios, chab'ij chike we ab'aj ri' ku'x kaxlan wa.

⁴ Ri Jesús xub'ij che: Ri tz'ib'atalik kub'ij: *Man xaq xwi ta ri kaxlan wa kak'asb'an ri achi, xane are ri utzij Dios kayo'w k'aslemal.*✠

⁵ K'a te ri' ri Itzel xuk'am b'ik ri Jesús pa ri tinimit Jerusalén, xutak'ab'a k'a pu'wi' ri unimal ri Templo, xub'ij che: ⁶ We qas at uK'ojol ri Dios, chak'yaqa b'ik awib' ikim. Rumal cher ri tz'ib'atalik kub'ij: *Ku'taq ri rangelib' katkitelej pa kiq'ab', rech man katopij ta awaqan ruk' ab'aj.*✠

⁷ Ri Jesús xub'ij che: Tz'ib'atal xuquje': *Man kakoj ta k'a'mab'al pa ub'e ri awajaw ri aDios.*✠

⁸ Junmul chik ri Itzel xuk'am b'ik ri Jesús pu'wi' jun nimalaj juyub', k'a te ri' xuk'ut choch ronojel ri ajawarem rech ri uwachulew xuquje' ri uje'lal. ⁹ K'a te ri' xub'ij che: Ronojel we ri kinya chawe we katxuki' chinuwach kinaq'ijila'j.

¹⁰ Ri Jesús xub'ij che: Jat Itzel, ri tz'ib'atalik kub'ij: *Chaq'ijila'j ri Ajawxel ri aDios, xuquje' xaq xwi are' chapatanij.*✠

¹¹ Xel k'u b'ik ri Itzel ruk' ri Jesús, k'a te ri' xepe k'u jujun angelib' chupatanixik.

Ri Jesús kuchaple'j utzijoxik ri utzij ri Dios

✠ **4:4** 4:4 Deuteronomio 8:3. ✠ **4:6** 4:6 Salmos 91:11-12. ✠ **4:7** 4:7 Deuteronomio 6:16. ✠ **4:10** 4:10 Deuteronomio 6:13.

12 Ri Jesús are xutab'ej re chi ri Juan xkoj pa che', xtzalij pa Galilea. 13 Xel b'ik pa Nazaret, xe'k'ol pa ri tinimit Capernaúm, ri k'o chuxukut ri cho ri k'o pa Zabolón xuquje' Neftalí. 14 Rech kak'ulmataj ri xub'ij loq ri q'alajisal utzij ri Dios Isaías, are xub'ij:

15 *Zabolón, Neftalí,**

B'e ri ke' pa ri cho, ri k'o apanoq cho ri Jordán, Galilea kech ri winaq ri man a'j Israel taj.

16 *Ri winaq ri e k'o kanoq pa ri q'equ'mal xkil jun nimalaj tunal.*

*Xtunan jun nimalaj tunal pa kiwi' ri winaq ri e k'o kanoq pa ri nimalaj q'equ'mal.**

17 Che ri q'ij ri', ri Jesús xuchaple'j utzijoxik ri utzij ri Dios, xub'ij: Chik'exa ik'u'x, rumal xqet loq ri ajawarem rech ri kaj.

Ri Jesús ku'sik'ij ri e nab'e taq utijoxelab'

(Marcos 1:16-20; Lucas 5:1-11)

18 Are tajin kab'in ri Jesús chuxukut ri plo ri k'o pa Galilea, xe'ril keb' alaxik, tajin kakik'yaq ri k'at pa ri cho, rumal e chapal taq kar, ri jun are Simón ri kab'ix Pedro che, ri jun chik are Andrés.

19 Ri Jesús xub'ij chike: Chixanloq, chiniterene'j. Kinb'an na chi'we chi ki'k'am la achyab' wuk'.

20 Aninaq xkiya kan ri kik'at, xkiterene'j ri Jesús.

21 Are e b'ininaq chi apanoq jub'iq', xe'ril chi keb' alaxik. Ri Jacobo rachi'l ri Juan e ralk'wa'l ri

* **4:15** 4:15 Ri Zabolón xuquje' ri Neftalí e keb' tinimit ri e k'o chuchi' ri cho Galilea. Are wa' ri tinimit ri xetukix kumal ri e taqanelab' ri ke'l pa uxukut kaj, rumal wa' kab'ix chike chi kaminaq ri kanima'. ✧ **4:16** 4:16 Isaías 9:1-2.

Zebedeo e k'o pa jun jukub' b'inib'al pu'wi' ri ja', tajin kakit'is ri kik'at, xu'sik'ij apanoq. ²² Xkiya k'u kan ri kijukub' xuquje' xkiya kan ri kitat, xkiterene'j ri Jesús.

Ri Jesús ku'kunaj ri yawab'ib'
(Lucas 6:17-19)

²³ Ri Jesús xb'inilob' pa ronojel Galilea, xuya taq k'utu'n pa taq ri Sinagoga, xutzijoj ri utz laj tzij rech ri ajawarem, xuquje' xu'kunaj ronojel uwach yab'ilal xuquje' k'axal ri k'o winaq.

²⁴ Xtukin utzijoxik ri xub'ano pa ronojel ri tinimit Siria. Ri winaq xe'kik'am b'ik ruk', konojel ri yawab'ib' xuquje' ri sib'alaj k'o nimaq taq q'oxom chike, ri okinaq itzel taq uxlal' al chike, ri k'o yab'il chike ri ku'tonti'risaj, xuquje' ri kaminaq kityo'jal, ri Jesús xu'kunaj konojel.

²⁵ Sib'alaj k'i winaq a'j Galilea, a'j Decápolis,† a'j Jerusalén, a'j Judea xuquje' a'j pa taq ri tinimit ri k'o apanoq cho ri Jordán xkiterene'j ri Jesús.

5

Ri Jesús kutzijoj ri utzij ri Dios pu'wi' ri juyub'
(Lucas 6:20-23)

¹ Are xril ri Jesús ri kik'iyal ri winaq, xpaqi' cho ri juyub', k'a te ri' xt'uyi'k, xkimulij k'u kib' ri utijoxelab' chirij. ² Ri Jesús xuchaple'j ub'ixik we tzij ri':

³ E tewchi'tal ri meb'aib' pa kanima', rumal cher a're' a'jchoq'e ri ajawarem rech ri Dios.

† 4:25 4:25 Decápolis kel kub'ij *E laluj tinimit*.

⁴ E tewchi'tal ri ko'q'ik rumal cher kakub'isax na kik'u'x.

⁵ E tewchi'tal ri kakimoch' kib' rumal cher kakik'amawa'j na ri ulew che kechab'al.

⁶ E tewchi'tal ri kenumik, xuquje' kachaqi'j kichi' chub'anik ri suk'al rumal cher kaya'taj na chike ri urayib'al kik'u'x.

⁷ E tewchi'tal ri kakitoq'ob'isaj kiwach nik'aj winaq chik rumal cher katoq'ob'isax na kiwach a're'.

⁸ E tewchi'tal ri ch'ajch'oj kanima' rumal cher kakil na uwach ri Dios.

⁹ E tewchi'tal ri kechakunik chuya'ik ja'maril rumal cher kab'ix na ralk'wa'l ri Dios chike.

¹⁰ E tewchi'tal ri kab'an k'ax chike rumal ub'anik ri suk'al, rumal cher kech na ri ajawarem rech ri Dios.

¹¹ Chixki'kotoq are kab'ix itzel taq jastaq chi'we, xuquje' kixtzukuxik rech kab'an k'ax chi'we, xuquje' kab'an ronojel uwach b'anoj tzij chi'wij xa rumal we in. ¹² Chixki'kotoq, xuquje' noj ri iwanima' che ki'kotemal, rumal cher kaya'taj na jun nimalaj tojb'al iwe pa ri kaj. Jeri' xb'an chike ri e q'alajisal taq tzij rech ri Dios ri xepe kan chi'wach ix nab'e.

Ri atz'am xuquje' ri tunal

(Marcos 9:50; Lucas 14:34-35)

¹³ Ri ix ix atz'am rech ri uwachulew. We man katzayin chi ri atz'am ¿jas kub'an k'ut rech katzayin chi na? Maj chi kutayij, xane kak'yaq b'i ri' kumal ri winaq, ketzelax uwach xuquje' katak'ale'xik.

¹⁴ Ix kixtunan ri uwachulew. Ri tinimit ri k'o pu'wi' ri juyub' man kakwin taj karawaj rib'.

15 Xuquje' man katzij ta jun q'aq' tunab'al k'a te ri' kach'uq ruk' jun kaxon. Xane kaya pu'wi' jun k'olib'al jastaq rech ku'tunaj konojel ri e k'o pa ri ja. 16 Xaq jeri' tunan ri itunal chkiwach ri winaq rech kakil ri utz taq chak ri kib'ano, xuquje' kakiq'ijila'j ri Tataxel ri k'o pa ri kaj.

Ri unimaxik ri taqanik

17 Michomaj chi xinpe che uchupik ri taqanik xuquje' ri xkib'ij ri e q'alajisal taq tzij rech ri Dios, man je ta ri', xane in petinaq che unimaxik. 18 Qas tzij kinb'ij chi'we chi are k'a k'o na ri kaj rachi'l ri uwachulew, maj jun tz'ib', maj xa ta ne jun tz'ut rech ri taqanik kasach uwach, ronojel kak'ulmataj na. 19 Xapachin ri man kunimaj ta jun chike we taqanik ri', pune are ri sib'alaj nitz' chike xuquje' ku'taqchi'j chi nik'aj je kakib'ano, nitz' kab'an na chi rilik pa ri ajawarem rech chila' chikaj. Xapachin k'u ri kunimaj xuquje' ku'taqchi'j chi nik'aj chunimaxik ri taqanik, nim na kil pa ri ajawarem rech chila' chikaj. 20 Qas kinb'ij chi'we chi man kixok taj pa ri ajawarem rech ri kaj we man kik'ow na ri isuk'al chikiwach ri e fariseos xuquje' ri a'jtijab' rech ri taqanik.

Ri k'utu'n chirij ri oyawal

(Lucas 12:57-59)

21 Ri ix itom chi xb'ix chike ri gamam ojer: *Matkamisanik*, xuquje' *Xapachin ri kakamisanik, kaq'at na tzij pu'wi'*. 22 Ri in k'ut kinb'ij chi'we, xapachin ri kayojtaj ruk' ri rachalal, kaq'at na tzij pu'wi'. Xapachin ri kutzukuj ch'o'j ruk' ri rachalal kaq'at na tzij pu'wi' cho ri q'atb'al tzij. Xuquje' xapachin ri karezelaj ri rachachal

kaq'at na tzij pu'wi' pa ri tyo'nel q'aq' ri maj uk'isik. ²³ Xaq jeri', we tajin kaya ri asipanik cho ri tzujb'al sipanik k'a te ri' kana'taj chawe chi ri awachalal yojtajinaq awuk'. ²⁴ Chaya kan ri asipanik cho tzujb'al sipanik. Jat nab'e ruk' ri awachalal, ja'ta toq'ob' che, k'a te ri' chattzaliq loq chutzujik ri asipanik.

²⁵ We k'o jun ak'ulel ri raj katu'tzujuj cho ri q'atb'al tzij, chattzijon ruk' aninaq are b'enaq pa ri b'e, rech man katujach ta che ri q'atal tzij, rumal we xatujach che ri q'atal tzij, ri q'atal tzij katujach chi che jun ri katk'amow b'ik pa ri che'.

²⁶ Qas tzij kinb'ij chawe chi man katel ta k'u loq chila' we man katoj kan ri k'isb'al centaw ak'as.

Ri mak ri kakib'an ri k'ulanik taq winaq

²⁷ Ri ix itom b'i'tal loq: Mab'an mak ruk' ri k'ulanik winaq.

²⁸ Kinb'ij in chi'we xapachin ri kuka'yej jun ixoq xuquje' kurayij kamakun ruk', xmakun ri' ruk' pa ranima'.

²⁹ Xaq jeri', we ri ab'oq'och ri k'o pa awiqiq'ab' katutaqchi'j pa mak, chawesaj, chak'yaqa b'ik. Are katanik katzaq jub'iq' che ri atyo'jal, cho ri ronojel ri atyo'jal kak'yaq b'ik pa ri tyo'nel q'aq' ri maj uk'isik. ³⁰ We ri aq'ab' ri wiqiq'ab' katutaqchi'j pa mak, chasak'ij, chak'yaqa b'ik. Are katanik katzaq jub'iq' che ri atyo'jal cho ri kak'yaq b'ik ronojel pa ri tyo'nel q'aq' ri maj uk'isik.

Ri jachoj ib' ke ri k'ulanik taq winaq

(Mateo 19:9; Marcos 10:11-12; Lucas 16:18)

31 B'i'tal loq: Ri karezelaj uwach ri rixoxil chuya jun uwuj jawje' kub'ij wi chi xkijach kib'.
 32 Ri in k'ut kinb'ij chi'we, ri kujach rixoxil man xa ta rumal chi xriqitaj chi ruk' jun achi, tajin kutaqchi'j ri rixoxil pa mak, je xuquje' ri winaq ri kak'uli' ruk' ri jachtalik, kamakun xuquje'.

Ri ch'ekom taq tzij

33 Xuquje' itom ri' xb'ix chike ri iwati't imam ojer: Chab'ana ri ch'ekom tzij, ri xab'ij kab'ano, chab'ana ri xatzuj ub'anik cho ri Dios. 34 Ri in k'ut kinb'ij chi'we, man kib'an ta ch'ekoj tzij cho ri kaj, rumal cher are ut'uyulib'al ri Dios. 35 Man kib'an ta ch'ekoj tzij cho ri uwachulew, rumal cher are utak'alib'al ri Dios. Man kib'an ta ch'ekom tzij cho ri tinimit Jerusalén, rumal cher are utinimit ri nimalaj Taqanel. 36 Xuquje' man kib'an ta ch'ekoj tzij pu'wi' ri ijolom, rumal cher man kixkwin taj kisaqirisaj o kiq'eq'arisaj ri iwi'. 37 Are kib'ij "je'" o "jeri'", qas je b'a ri' chib'ana'; xuquje' are kib'ij "man je ta ri'", je xuqub'a ri' chib'ana'. Rumal tzi che ri itzel kape wi we xaq b'anoj tzij kib'ano.

We k'ax kub'an jun winaq k'ax kab'an na che

38 Ri ix itom ri xb'ixik: *We k'o jun winaq karesaj jun b'oq'ochaj, kesax xuquje' na jun ub'oq'och ri winaq ri', xuquje' we k'o jun winaq karesaj jun wareaj kesax xuquje' na jun uware we winaq ri'.* ✧
 39 Ri in kinb'ij chi'we: Man kib'an ta ch'o'j ruk' ri kub'an k'ax chi'we. We k'o jun winaq kixuch'ay che ri ipalaj ri k'o pa iwiq'iq'ab', chiya chi ri jun

✧ 5:38 5:38 Éxodo 21:24; Levítico 24:20; Deuteronomio 19:21.

ipalaj che. ⁴⁰ We k'o jun kumaj kan ri akami'x, chaya xuquje' kan ri achake't che. ⁴¹ We k'o jun katutaqchi'j che uk'amik b'ik jun eqa'n jun kilómetro, chak'ama b'ik at keb'.* ⁴² Ri winaq ri kuta jastaq chawe, chaya che. Ri kuta uqajanik chawe, man kak'ek'ej ta uya'ik che.

Ri loq'anik chike ri e k'ulel
(Lucas 6:27-28, 32-36)

⁴³ Itom xuquje' ri b'i'tal loq: Chaloc'aj ri ajil tz'aqat xuquje' chawetzelay ri ak'ulel. ⁴⁴ Kinb'ij k'u in chi'we: Chi'loq'aj ri i'k'ulel xuquje' chib'ana ch'awem pa kiwi' ri kixkitzukuj rech kakib'an k'ax chi'we. ⁴⁵ Rech jeri' qas kixux ralk'wa'l ri iTat ri k'o pa ri kaj. Are' kab'anowik chi kel loq le q'ij pa kiwi' ri itzel taq winaq xuquje' pa kiwi' ri e utz taq winaq, xuquje' kub'an jab' pa kiwi' ri e suk' taq winaq xuquje' ri man e suk' taj. ⁴⁶ We xaq xwi ki'loq'aj ri winaq ri kixloq'anik, ¿jas ta k'u ri' ri tojb'al iwe kik'amawa'j? ¿La man k'u jewa' keno'jin xuquje' le toq'il taq alkabal? ⁴⁷ Xuquje' we xaq xwi kiya rutzil uwach ri iwachalal ¿jas k'u ri' ri k'ak' jastaq ri kib'ano? ¿La man k'u jewa' keno'jin ri winaq ri man a'j Israel, taj? ⁴⁸ Xaq jeri', qas tz'aqat chixno'jinoq jetaq ri iTat ri k'o chila' chikaj, tz'aqat kano'jinik.

* **5:41** 5:41 Ri ajch'o'jab' chajil tinimit a'j Roma ke'kitaqchi'j ri winaq a'j Israel chi reqaxik b'ik ri keqa'n. Rimal chi ri winaq a'j Israel e k'o chuxe' raqan uq'ab' ri tinimit Roma.

6

Chiya' rech kaya'taj chi'we

¹ Mitzijoj chike nik'aj winaq chik are kib'an jun utz laj jastaq, rumal cher we kitzijoj, ri iTat ri k'o chila' chikaj man kuya ta tojb'al iwe. ² We k'o jun chi'we ku'to' ri meb'aib', muchaple'j utzijoxik pa taq ri Sinagoga xuquje' mutzijoj chikiwach ri winaq. Ri kawach taq winaq jewa' keno'jinik, rumal cher kakaj keq'ijila'x kumal ri winaq. Qas tzij kinb'ij chi'we chi we jeri' kib'an ix xk'amtaj ri' ri tojb'al iwe. ³ We k'o jun chi'we kuto' jun meb'a', mutzijoj chike nik'aj winaq chik. ⁴ Xaq jeri' maj jun chike ri winaq keta'man ri tob'anik ri xaya'o, xwi ri iTat ri kaka'y pa ri awal kuya na chi'we ri tojb'al rech.

Ri Jesús kuk'utu jas kab'an che ri ch'awem (Lucas 11:2-4)

⁵ Are kib'an ch'awem, man je ta kixno'jinik jetaq ri kawach taq winaq, a're' utz kakina'o ki'l kumal ri winaq are kakib'an ch'awem pa taq ri Sinagoga xuquje' pa taq ri k'olib'al jawje' ri ki'k'ow wi e sib'alaj k'i winaq. Qas tzij kinb'ij chi'we chi xk'amtaj ri tojb'al ke. ⁶ Ri at k'ut are kab'an ch'awem, chab'ana pa atukel wi, chatz'apij awib' pa ri awachoch, chab'ana ch'awem pa awal ruk' ri aTat. We jewa' kab'ano, ri Dios kuya na chawe ri kata che pa awal.

⁷ Are kib'an ch'awem, mib'ij sib'alaj k'i tzij, man kiwesaj ta kiwach ri man keta'm ta uwach ri Dios, rumal cher pa kik'u'x a're' chi xa rumal ri uk'iyal ri kitzij ketataj rumal ri Dios. ⁸ Man kiwesaj ta kiwach we winaq ri', rumal cher ri

Dios ri qaTat reta'm jas ri kajawataj chi'we, pune maja' kita che. ⁹ Ri ix k'ut are kib'an ch'awem jewa' chib'ij:

Qatat ri lal k'o pa ri kaj,
 tyoxirisatal ri b'i' la. ¹⁰ Peta ri ajawarem e la,
 are b'anoq ri kaj lal cho ri uwachulew
 jetaq ri kab'an pa ri kaj. ¹¹ Ya la ri qawa
 ri kajawataj kamik. ¹² Kuyu la ri etzelal ri
 kaqab'ano,
 jacha ri kaqab'an uj chikikuyik
 ri kakib'an etzelal chaqe. ¹³ Man kaya ta la b'e
 kujtzaq pa ri etzelal,
 man kaya ta la b'e kujtzaq pa uq'ab' ri itzel.

¹⁴ We kikuy ix ri etzelal ri kib'anom chi nik'aj
 winaq chi'we, ri iTat ri k'o pa ri kaj kixukuy
 xuquje' na. ¹⁵ Are k'u we man ki'kuy nik'aj
 winaq chik, ri iTat man kukuy ta xuquje' ri imak
 ix.

Ri Jesús kuya k'utu'n chrij ri q'ipoj wa'im

¹⁶ Are kib'an q'ipoj wa'im makik'ut ta ri ib'is
 chi'palaj, jacha ri kakib'an ri e kawach taq
 winaq. Ri e winaq ri' kakaj ke'ta'maxik are
 tajin kakiq'ip kib' che kiwa'im. Qas tzij kinb'ij
 chi'we chi xwi ri', tojb'al ke kakik'amawa'j.
¹⁷ Are kib'an q'ipoj wa'im, chixiya ri iwi', xuquje'
 chich'aja ri ipalaj, ¹⁸ rech man kakich'ob' ta ri
 winaq chi tajin kiq'ip iwib' che iwa'im. Xaq xwi
 ri Dios ri kaka'y pa ri awal are' kayo'w na ri
 tojb'al iwe.

Ri q'inomal rech chikajil
(Lucas 12:33-34)

19 Man kimulij ta q'inomal waral cho ri uwachulew. We jastaq ri' xaq ketukinik xuquje' ki'xjutirik. Xuquje' xaq kelaq'ax kumal ri eleq'omab'. 20 Are utz na we kimulij iq'inomal pa ri kaj, chila' man katukin ta wi xuquje' man kixjutir taj, man ko'k ta xuquje' eleq'omab' chila'. 21 Na'taj chi'we chi jawje' k'o wi ri iq'inomal, chila' kak'oji' wi na ri iwanima'.

(Lucas 11:34-36)

22 We are kaka'yej xuquje' kachomaj rij utz taq jastaq, ronojel ri atyo'jal nojinaq ri' che tunal. 23 We are kaka'yej xuquje' kachomaj rij itzel taq jastaq, ronojel ri atyo'jal ri' nojinaq che q'equ'mal. We kab'ij tunal che ri q'equ'mal ri at k'o wi, at k'o ri' pa jun nimalaj q'equ'mal.

Ri pwaq

(Lucas 16:13; 12:22-31)

24 Maj jun ajchak kakwinik kachakun kuk' e keb' patrón, rumal cher k'o jun ri' kuloq'oq'ej na cho ri jun chik. Man kixkwin taj kipatanij ri Dios xuquje' ri q'inomal pa junamam.

Ri k'axk'ob'em k'u'x

25 Man xaq xwi ta kichomaj rij jawje' kape wi ri kitijo, jawje' kape wi ri kiqu muj, o jawje' kape wi ri kiwatz'yaqib'ej. ¿La man k'u are nim ri k'aslema cho ri tijowik rij, xuquje' cho ri karatz'yaqib'ej jun? 26 Chi'wilampe ri e chochi' ri kerapap pa ri kyaqiq', man ke'tiko'nij taj, xuquje' man kakiyak ta kitiko'n, xuquje' man kakiyak ta ri ija' pa ri kik'olib'al. Ri Dios k'ut, ri Tataxel ri k'o pa ri kaj kuya ronojel ri kajawataj chike. ¿La man k'u are nim iq'ij ix chikiwach le a'waj le'?

27 ¿Te'q pa ik'u'x chi ruk' ri kak'axk'ob' iwanima' kixk'asi' chi na jun q'ij? 28 ¿Jas che kak'axir ik'u'x che ri iwatz'yaq? Chiweta'maj iwe kuk' ri kotz'i'j ri e k'o cho ri saq. Man are' taj keb'anow ri katz'yaq. 29 Kinb'ij k'u chi'we, chi ri taqanel Salomón pune xk'oji' nimalaj uq'inomal man xkwin taj wi je xatz'yaqinik jetaq ri e kotz'i'j. 30 We sib'alaj je'l kub'an ri Dios chike ri e kotz'i'j ri man naj ta q'otaj kek'asi'k ¿la man k'u k'o na ri kub'an iwuk' ix? Qas tzij kinwilo chi maja' kakub'i' ik'u'x chirij ri Dios. 31 Man kak'axir ta chi ik'u'x rumal ri kitijo, xuquje' rumal ri kiquumuj, xuquje' rumal ri kiwatz'yaqib'ej. 32 Xaq xwi ri winaq ri man keta'm ta uwach ri Dios kak'axir kanima' che we jastaq ri'. Are iTat ix ri k'o pa ri kaj, are' reta'm jas kajawataj chi'we. 33 Chitzukuj nab'e ri Ajawarem rech ri Dios, xuquje' ri usuk'al, ri are' k'ut kuya na ronojel ri kajawataj chi'we. 34 Xaq jeri' mak'axk'ob' iwanima' rumal ri kak'ulmataj chwe'q. Ka k'o na q'otaj chuchomaxik jas kib'ano. Na'taj chi'we chi xaqare' kub'an chaqe ri kak'ulmataj pa jun q'ij.

7

*Man kiq'at ta tzij pa kiwi' nik'aj winaq chik
(Lucas 6:37-38, 41-42)*

1 Miq'at tzij pa kiwi' nik'aj winaq chik, rech man kuq'at ta tzij ri Dios pi'wi' ix. 2 We sib'alaj k'ax kib'an chuq'atik tzij pa kiwi' nik'aj winaq chik, k'ax xuquje' kub'an na ri Dios chuq'atik tzij pi'wi' ix. Ri Dios je kano'jin na iwuk' jetaq

ri kixno'jin ix kuk' nik'aj chik. ³ ¿Jas che kab'ij tzij chike nik'aj winaq chik are kakib'an etzelal, man kawil ta k'u ri itzel taq jastaq ri kab'an at? Kaka'yej jun laj nitz' mes ri k'o pu'b'oq'och ri jun winaq chik, man kawil ta k'ut chi k'o jun uq'ab' che' pa ri ab'oq'och at. ⁴ ¿Jas che kab'ij che jun winaq chik: “Chaya b'e chwe kinwesaj ri jun laj nitz' mes ri k'o pa'b'oq'och,” man kana' ta k'ut at chi k'o jun uq'ab' che' pa ri ab'oq'och? ⁵ ¡Kawach! Nab'e chawesaj ri uq'ab' che' ri k'o pa ri ab'oq'och at rech qas kawilo are kawesaj ri nitz' mes ri k'o pu'b'oq'och ri jun winaq chik.

⁶ Man kiya ta chike ri tz'i' ri jastaq rech ri Dios, xuquje' man kiya ta chike ri aq ri jastaq ri paqal rajil rech man xaq taq kakitak'ale'la xuquje' rech man ketzalij ta chi'wij chi pa'q'ik.

*Chita', chitzukuj xuquje' chixch'aw apanoq
(Lucas 11:9-13; 6:31)*

⁷ Chita' rech kaya'taj chi'we, chitzukuj rech kiriqo, chixch'awoq rech kajaqataj ri uchi' ja chi'wach. ⁸ Rumal cher ri winaq ri kuto, kuk'amawa'j, ri kutzukuj, kuriq na, xuquje' we kach'awik, kajaqataj na choch ri uchi' ja.

⁹ Maj jun tataxel kuya jun ab'aj che ri uk'ojol we kaxlan wa kata che. ¹⁰ Xuquje' we jun kar ri kata che, man jun kumatz ta kuya'o. ¹¹ Ri ix pune ix itzel taq winaq iweta'm kiya utz laj taq jastaq chike ri i'walk'wa'l, are ta k'u mat kuya utz laj taq jastaq, ri iTat ri k'o pa ri kaj chike ri kakita che.

¹² Je chixno'jin kuk' ri winaq jetaq ri kiwaj ix keno'jin iwuk'. Jeri' kakik'ut chiqawach ri

taqanik xuquje' ri q'alajisal taq utzij ri Dios pa ri Tyoxalaj Wuj.

Ri nitz' uchi' ja
(Lucas 13:24)

¹³ Chixok pa ri nitz' uchi' ja, rumal cher nim ri uchi' ja xuquje' nim uwach ri b'e ri kak'amow b'ik ri winaq pa ri k'axk'olal. E k'i k'ut keb'e chila'. ¹⁴ Are k'ax b'enam pa ri b'e ri kak'aman b'ik pa ri k'aslemal, rumal cher k'in laj nitz' uwach, xaq a'jilatal ri winaq ri ko'k chila'.

Ri uwachinik jun che'
(Lucas 6:43-44)

¹⁵ Chichajij iwib' chike ri kakijaluj chi e q'alajisal taq utzij ri Dios, rumal cher xaq e b'anal taq tzij. Kakib'ij chi utzij ri Dios kakib'ij, jer keka'y chij are ko'pan iwuk', xa k'u qas e xib'ib'al wi jetaq ri kayo't, e tijonelab'. ¹⁶ Iweta'm kiwach wa' we winaq ri', rumal cher man kekwin ta chub'anik jun utza jastaq, xaq jer e k'o k'ix ri kesokonik. ¹⁷ Kajunumataj ruk' ri che'. Ronojel utz che', utz uwach kuya'o, are k'u ri itzel che', itzel uwach kuya'o. Maj jun utz che' ri kuya itzel uwach xuquje' maj jun itzel che' ri kuya utz uwach. ¹⁸ Maj jun utz che' kuya itzel taq uwach xuquje' man jun itzel che' kuya utz taq uwach. ¹⁹ Ronojel che' ri man utz ta uwach kuya'o, kaqasaxik xuquje' kaporoxik. ²⁰ Xaq jeri' kiweta'maj kiwach ri e b'anal taq tzij rumal ri etzelal ri kakib'ano.

Ri qas utijoxelab' ri Jesús

²¹ Man konojel ta ri kakib'ij chi in Kajaw xuquje' in kajchoq'e ko'k pa ri ajawarem rech ri Dios. Xaq xwi ko'k pa ri ajawarem rech ri Dios ri kakinimaj ri utaqanik ri nuTat ri k'o pa ri kaj. ²² Are kopan ri q'ij ri kuq'at tzij ri Dios pa kiwi' kojonel ri winaq rech uwachulew, e k'i na kakib'ij chwe: "Ajawxel xuquje' qajchoq'e, xqatzijoj ri tzij la chike nik'aj winaq chik, xuquje' xqesaj ri itzel taq uxlab'al je xuquje' xqab'an mayijab'al taq jastaq pa ri b'i' la." ²³ Kinb'ij na chike: "Chixel chinuwach, itzel taq winaq. Maj we chi'we."

Keb' kiwach winaq

(Lucas 6:47-49; Marcos 1:22)

²⁴ Ri kutatab'ej xuquje' kunimaj ri nuk'utu'n, xuquje' kuchakub'ej, xaq junam ruk' ri achi ri xuyak rachoch pu'wi' ri ab'aj. ²⁵ Xqaj ri jab', xek'iy taq ri nima', xpe ri kyaqiq', xupuyij ri ja ruk' chuq'ab'. Man xtzaq ta k'u ri ja, rumal k'o pu'wi' ri ab'aj. ²⁶ Xapachin ri kutatab'ej ri nuk'utu'n, man kub'an ta k'u ri kinb'ij. Je ri k'o jun achi ri maj reta'mab'al ri xuyak rachoch pu'wi' ri sanyob'. ²⁷ Xqaj ri jab', xek'iy taq ri nima', xpe ri kyaqiq' xupuyij ri ja ruk' chuq'ab'. Xtzaq ri ja, xuquje' xtukin ronojel.

²⁸ Are xto'taj ri Jesús che tzijonem, konojel ri winaq xemayijanik rumal ri uk'utu'n. ²⁹ Rumal cher ri Jesús xuya taqanik ruk' chuq'ab', man je ta k'u ri' kakib'an ri a'jtijab' rech ri taqanik.

8

*Ri Jesús kukunaj jun ch'a'k achi
(Marcos 1:40-45; Lucas 5:12-16)*

¹ Are xqaj loq ri Jesús pu'wi' ri juyub', e k'i winaq xeteri' chirij. ² Xaq k'a te xqet jun ch'a'k achi ruk', xuki' choch, xub'ij che: Ajawxel, weta'm chi kakwin la chinukunaxik, ¿la kaj la kinkunaj la?

³ Ri Jesús xuya ri uq'ab' pu'wi' ri achi, k'a te ri' xub'ij che: Kawaj, chatutziroq.

Aninaq xutzir ri achi.

⁴ K'a te ri', ri Jesús xub'ij che: Qas chatatab'ej we ri', man katziqoj ta chi che jun winaq chik ri xk'ulmatajik. Xaq xwi jat jawje' ri k'o wi ri ch'awenel pa kiwi' ri winaq, chak'ama b'ik ri sipanik ri xtaqan ri Moisés chub'anik, rech kakil ri e ch'awenelab' pa kiwi' ri winaq chi xatutzir che ri yab'il.

*Ri ukojob'al ri kinima'qil ri ajch'o'jab' chajil
tinimit aj Roma
(Lucas 7:1-10)*

⁵ Are xok b'i ri Jesús pa ri tinimit Capernaúm, jun kinima'qil ri ajch'o'jab' chajil tinimit aj Roma xqet ruk', xuta tob'anik che, ⁶ xub'ij: Ajawxel Jesús, ri patanil we k'o cho ja, yawab', sib'alaj kuna' q'oxom, man kakwin taj kusalab'aj rib'.

⁷ Ri Jesús xub'ij che: Kine'ek ri', ke'nkunaj kanoq.

⁸ Ri kinima'qil ri ajch'o'jab' chajil tinimit xub'ij: Ajawxel, man taqal ta chwe kok la pa ri wachoch. Kub'ano we kab'ij la jun tzij rech jeri' kakunataj ri patanil we. ⁹ Weta'm in jas je' ri

yo'j taqanik xuquje' ri nimanik. We kinb'ij che jun ajch'o'j, "ke' pa jun le'aj", ke'ek. We kinsik'ij xuquje' apanoq jun chike kapetik. We kintaq jun patanil we chub'anik jun jastaq, kub'ano.

¹⁰ Ri Jesús xmayijanik are xuta ri xub'ij ri kinima'qil ri ajch'o'jab' chajil tinimit. Rumal ri' xub'ij chike ri winaq ri e teren chirij: Qas tzij kinb'ij chi'we chi man nuriqom ta jun winaq waral pa ri tinimit Israel ri qas k'o ukojob'al jetaq we achi ri'. ¹¹ Qas chitatab'ej we kinb'ij ri': Kepe na winaq pa taq jaljoj taq tinimit kewa' na ruk' ri Dios pa ri rajawarem, ket'uyi' na* kuk' ri e kimam ri Abraham, ri Isaac xuquje' ri Jacob. ¹² Are k'u ri e k'o apan nab'e pa ri ajawarem rech ri Dios, ke'sax na b'ik, kek'yaq b'ik pa ri q'equ'mal. † Chila' ko'q' wi na rumal ri k'ax, xuquje' kakiqut'ut'ej wi na ri kiware.

¹³ K'a te ri' xub'ij che ri kinima'qil ri ajch'o'jab' chajil tinimit: Chazzalij cho awachoch, k'ulmataj awuk' jacha ri xakojo.

Qas che ri q'otaj ri', xutzir ri patanil rech ri achi.

*Ri Jesús ku'kunaj e k'i winaq
(Marcos 1:29-31; Lucas 4:38-39)*

¹⁴ Ri Jesús xe' cho rachoch ri Pedro, are xrilo chi ri uji' ixoq ri Pedro yawab', uriqom jun nimalaj q'aq'. ¹⁵ Ri Jesús xuchap ri uq'ab' ri ixoq,

* **8:11** 8:11 Ket'uyi' na kewa' ruk' ri Abraham kel kub'ij chi kek'o'ji' na xe' ri utaqanik ri Dios. † **8:12** 8:12 Pa ri q'equ'mal kel kub'ij chi kek'o'ji' na pa ri k'axk'olal xuquje' pa q'oxom.

aninaq xel b'ik ri q'aq' che. Ri ixoq xwa'jilik, xuya uwa ri Jesús.

(Marcos 1:32-34; Lucas 4:40-41)

¹⁶ Are xok aq'ab', sib'alaj e k'i winaq xe'kik'am b'ik ri e k'o itzel taq uxlab'al chike, ri Jesús xe'resaj b'ik ri itzel taq uxlab'al xa ruk' jun tzij xuquje' xu'kunaj konojel ri e yawab'ib' ri e k'o chila'. ¹⁷ Jeri' xk'ulmataj ri uchi'm loq ri Dios, ri utzijom loq pa ri uwuj ri q'alajisal utzij Dios Isaías: *Are' xk'amow b'ik ri qayab'ilal, xuquje' xuq'i' ri qak'axal.*

Ri winaq ri kakaj kakiterene'j ri Jesús

(Lucas 9:57-62)

¹⁸ Ri Jesús xrilo chi sib'alaj e k'i winaq e mulan chirij. Rumal ri', xub'ij chike ri utijoxelab' chi keb'e ruk' ch'aqa'p che ri cho ri k'o pa Galilea. ¹⁹ Are xo'pan je la', jun ajtij rech ri taqanik xqet ruk' ri Jesús, xub'ij che: Ajtij, kine' uk' la japawje' ke' wi la.

²⁰ Ri Jesús xub'ij che: Ri e par k'o kijul xuquje' ri a'waj ri kerapinik k'o kisok. In, ri in uK'ojol ri Achi man k'o ta k'olib'al jawje' kinuxlan wi.

²¹ K'a te ri' jun chike ri utijoxelab' xub'ij che: Ajawxel, ya la b'e chwe nab'e kinmuq na kan ri nutat, k'a te ri' kinteri' chij la.

²² Ri Jesús xub'ij che: Chaya b'e chike ri e kaminaqib' ke'kimuq ri e kachi'l kikaminaqib', are k'u ri at, chinaterene'j.

Ri Jesús kutanab'a' ri kyaqiq' pu'wi' ri plo

(Marcos 4:35-41; Lucas 8:22-25)

²³ Ri Jesús xaq'an b'ik pa ri jukub' b'inib'al pu'wi' ri ja' e rachi'l ri utijoxelab'. ²⁴ Are e

b'enaq chi pu'wi' ri ja', xaq k'a te', xwa'jil jun nimalaj kyaqiq' xuchaple'j ukojik b'ik ri ja' pa ri jukub' b'inib'al. Are k'u ri Jesús tajin kawarik. ²⁵ Ri utijoxelab' xeb'e chuk'asuxik, xkib'ij che: Ajawxel, tajin kujqaj xe' le ja', chujto' la.

²⁶ Ri Jesús xub'ij chike: ¿Jas che sib'alaj kixi'j iwib'? Ix man ku'l ta ik'u'x chirij ri Dios. Xwa'jil ri Jesús, xuyaj ri kyaqiq' xuquje' ri ja', ronojel k'ut xjori'k. ²⁷ Ri e tijoxelab' xemayijanik, kakib'ila chib'il taq kib': ¿Jachin wa' we achi ri', ri kyaqiq' xuquje' ri ja' keniman che?

*E keb' achyab' ri k'o itzel uxlab'al chike
(Marcos 5:1-20; Lucas 8:26-39)*

²⁸ Are xopan ri Jesús pa Gadara, ri k'o chuchi' ri plo, xe'l loq keb' achyab' chuxo'l ri muqb'al taq kaminaqib'. Sib'alaj e xib'ib'al rumal ri' maj jun winaq kakwinik kik'ow pa ri b'e ri'. Are xeqet ri keb' achyab' ruk' ri Jesús, ²⁹ ri itzel taq uxlab'al xkiraq kichi' xkib'ij: Jesús, Ralk'wa'l ri Dios, ¿jas kaj la chaqe, la kaq'at k'u la tzij pa qawi' k'a majo'q ku'riqa ri k'isb'al q'atoj tzij?

³⁰ E k'o k'u apanoq sib'alaj e k'i aq chikinaqaj.

³¹ Ri itzel taq uxlab'al xkita toq'ob' che ri Jesús, xkib'ij: We kujesaj la b'ik chike we achyab' ri', ya la b'e chaqe kujok chike le aq le'.

³² Ri Jesús xub'ij: Chixok chike.

Ri itzel taq uxlab'al xe'l b'ik chike ri achyab', xo'k chike ri aq. Ri aq kexik'anik xeb'ek, man xetak'i' taj, xetzaq b'ik pa ri plo, chila' xejiq' wi.

³³ Ri a'jyuq'ab' ke ri aq xa'nimaj b'ik, xeb'e pa ri tinimit. Chila' xkitzijoj wi ronojel ri xk'ulmataj kuk' ri aq xuquje' kuk' ri achyab' ri xe'l itzel

taq uxlab'al chike. ³⁴ Konojel ri winaq xe'kila ri Jesús, xkita toq'ob' che rech kel b'ik pa ri tinimit.

9

Ri Jesús kukunaj jun achi ri makakwin taj kusalab'aj rib'

(Marcos 2:1-12; Lucas 5:17-26)

¹ Are xto'taj ri Jesús chub'ixik we ri', xaqa'an pa jun jukub' b'inib'al pu'wi' ri ja', xe' ch'aaq'ap che ri k'o wi, pa ri tinimit ub'i'nam Capernaúm, jawje' ri kel wi. ² Are k'o chila' e nik'aj winaq xkik'am b'ik jun achi ri q'oyol pa ri uch'at, ri man kakwin taj kusalab'aj rib'. Ri Jesús are xril ri kikojob'al ri winaq xub'ij che ri achi: Achi, chab'ana achuq'ab'. In katinkuy che ronojel ri amak.

³ E k'o k'u jujun a'jtijab' rech ri taqanik chila', xkichomaj: Jachin jun je' kuna' we achi ri', we puk'u'x chi are Dios, awas ri' ri kuchomaj. ⁴ Ri Jesús reta'm ri tajin kakichomaj, rumal ri' xuta chike: ¿Jas che sib'alaj itzel kixchoman chwij? ⁵ ¿Jas ri man k'ax ta ub'ixik? ¿Xkuyutaj ri amak, o chatwa'jiloq chatb'inoq? ⁶ Rech k'u kiwilo chi in in uK'ojol ri Achi, k'o nukwinem chukuyik makaj choch ri uwachulew, xub'ij ri Jesús che ri achi ri man kakwin taj kab'inik: Chatwa'jiloq, chak'ama b'ik ri ach'at, jat cho awachoch.

⁷ Xwa'jil k'u b'ik ri achi, xe' cho rachoch.

⁸ Are xkil ri winaq ri xk'ulmatajik, xemayijanik, xkiq'ijila'j ri Dios rumal cher uya'om ri kwinem ri' chike ri e winaq.

Ri Jesús kusik'ij ri Mateo

(Marcos 2:13-17; Lucas 5:27-32)

⁹ Are xel b'ik ri Jesús chila', xril jun achi ub'i' Mateo, t'uuyulik tajin kutoq'ij alkabal rech ri nim taqanel pa Roma. Xpe ri Jesús xub'ij che: Chinaterene'j.

Ri Mateo xwa'jil b'ik, xuterene'j ri Jesús.

¹⁰ Pa ri q'ij ri', ri Jesús xuquje' ri utijoxelab' xub'e'woq cho rachoch ri Mateo. E k'i toq'il taq alkabal xuquje' a'jmakib' xub'e'woq kuk'.

¹¹ Ri fariseos are xe'kil we winaq ri', xkita chike ri utijoxelab' ri Jesús, xkib'ij: ¿Jas che kawa' le iwajtij kuk' toq'il taq alkabal xuquje' kuk' a'jmakib'?

¹² Are xuta ri Jesús ri xkib'ij ri fariseos xub'ij chike: Man kajawataj taj ajkun chike ri utz kiwach, xane are kajawataj ajkun chike ri e yawab'ib'. ¹³ Are katanik, jix chitatab'ela' jas kel ri xub'ij ri Dios are xub'ij we tzij ri': *Are kawaj in utz kixno'jin kuk' ri winaq, man are ta kawaj kik'am la ri isipanik chinuwach.* ✧ Xinpe in chikisik'ixik ri a'jmakib' rech ku'x nutijoxelab', man are ta in petinaq chikisik'ixik ri sib'alaj e utz taq winaq kakina'o.

Ri Jesús kuya k'utu'n chirij q'ipoj wa'im

¹⁴ Jun q'ijal, ri utijoxelab' ri Juan xeqet ruk' ri Jesús, xkita che: ¿Jas che ri uj xuquje' le fariseos kaqab'an q'ipoj wa'im, man je ta k'u la' kakib'an le atijoxelab'?

¹⁵ Ri Jesús xub'ij chike: Ri winaq ri e sik'ital pa jun k'ulanem man keb'ison taj, rumal cher k'o

✧ **9:13** 9:13 Oseas 6:6.

ri ji'atz kuk'. Ku'riqa k'u na q'ij are kak'am b'ik ri ji'atz chikiwach. K'a te ri' ri' kakib'an q'ipoj wa'im.

(Marcos 2:18-22; Lucas 5:33-39)

¹⁶ We xt'oqopin jun q'e'l atz'yaq, man kak'ojoj taj ruk' jun ch'aga'p k'ak' atz'yaq. Rumal cher are kach'aj ri q'e'l atz'yaq, kujik' rib' ri k'ak' atz'yaq k'ojob'al, xuquje' kut'oqopij ronojel ri q'e'l atz'yaq, jeri' kanimataj ri teq'. ¹⁷ Xuquje' man kaya ta ri k'ak' vino pa q'e'l taq k'olib'al, rumal cher ri k'ak' vino kut'oqopij ri' ri q'e'l taq k'olib'al, xaq jeri' katix ri k'ak' vino, xuquje' kat'oqopin ri k'olib'al. Rumal ri' are utz na we kaya ri k'ak' vino pa ri k'ak' taq k'olib'al,* jeri' man kat'oqopin ta ri k'olib'al xuquje' man katix ta ri vino.

Kak'astajisax jun laj ali, xuquje' kakunax jun ixoq ri uriqom yab'il

(Marcos 5:21-43; Lucas 8:40-56)

¹⁸ Tajin katzijon ri Jesús, are xopan jun k'amal kib'e ri winaq a'j Israel, xuki' choch k'a te ri' xub'ij che: Xkam ri numi'al, we k'u ke'ya ri q'ab' la pu'wi', kak'astaj na ri'.

¹⁹ Xwa'jil ri Jesús, xe' ruk' ri achi, e rachi'l ri utijoxelab'. ²⁰ Are e b'enaq pa ri b'e, xi'k'ow b'ik jawje' ri k'o wi jun ixoq yawab' kab'lajuj junab'. Ri yab'il ri' kub'ano chi ri ixoq kutzaq ri ukik'el. Are xril ri ixoq chi tajin ki'k'ow b'ik ri Jesús, ²¹ xuchomaj: we ta k'o b'anom wi' nuchapom

* **9:17** 9:17 Ri vino kaya pa ri alaj taq k'olib'al b'antal che utz'u'mal awaj. Ri vino we kaya pa k'ak' k'olib'al kanimar ri vino, are k'u we kaya pa ri q'e'l k'olib'al man kanimar taj.

apanoq ri umanta ri Jesús, ruk' ri' kinutzirik. Xqet k'ut chirij ri Jesús, xuchap ri umanta. ²² Ri Jesús xtzalq'omijik xuka'yej ri ixoq, xub'ij che: Man kak'axir ta chi awanima', are ri aku'lib'al ku'x chirij ri Dios, xatkunanik.

Qas che ri q'otaj ri' xkunataj ri ixoq.

²³ Ri Jesús xutajej ri ub'e, xopan cho rachoch ri k'amal kib'e ri winaq a'j Israel. Are xopanik, xe'ril ri ajq'ojomab' tajin kakib'an ri q'ojom rech muqb'al, xuquje' sib'alaj e k'i winaq kakiraqagej kichi' ko'q'ik. ²⁴ Ri Jesús xub'ij chike: Chixel b'ik waral. Ri ali man kaminaq taj, xaq kawarik.

Konojel k'u ri winaq ri e k'o chila' xetze'n che ri Jesús. ²⁵ Ri Jesús xe'resaj b'ik ri winaq pa ri ja, te k'u ri' xok b'ik. Xuchap ri ali che ri uq'ab'. Ri ali xwa'jilik. ²⁶ Konojel ri winaq ri ke'l pa ri tinimit xketa'maj ri xk'ulmatajik.

Ri Jesús ku'kunaj e keb' moyab'

²⁷ Are xel b'ik ri Jesús chila' xepe keb' moyab'. Xkiterene'j xkichaple'j uraqik kichi' xkib'ij: ¡Jesús, Ralk'wa'l ri David, toq'ob'isaj la qawach!

²⁸ Ri e moyab' xkiterene'j b'ik ri Jesús xok pa ri ja. Are e k'o chi pa ri ja, ri Jesús xuta chike: ¿La kikojo chi kinkwinik kixinkunaj? Ri e moyab' xkib'ij: Je', Ajawxel, kaqakojo.

²⁹ Ri Jesús xuchap ri kib'oq'och k'a te ri' xub'ij: K'ulmataj iwuk' ri kikojo.

³⁰ Aninaq xekwinik xeka'y chi junmul. Ri Jesús xub'ij chike: Man kitzijoj ta chi chike nik'aj ri xk'ulmatajik.

³¹ Ri achyab' are xe'l loq xkitzijoj ri xub'an ri Jesús chike konojel ri winaq pa ri tinimit.

Ri Jesús kukunaj jun mem achi

³² Are tajin ke'l b'ik ri achyab' pa ri ja, e nik'aj winaq xkik'am loq ruk' ri Jesús jun achi ri man kakwin taj kach'awik rumal cher k'o jun itzel uxlab'al che. ³³ Ri Jesús xresaj b'ik ri itzel uxlab'al ri k'o che ri achi, are xesataj b'ik ri itzel uxlab'al che, ri achi xch'awik. Ri winaq ri e k'o chila' xemayijanik, xkib'ij: Man ilom ta wi pa Israel jun k'ulmatajem jetaq we ri'.

³⁴ Ri fariseos xkib'ij: We Jesús karesaj itzel taq uxlab'al, rumal cher ya'tal kwinem che rumal ri k'amal kib'e ri itzel taq uxlab'al.

Ri Jesús kel uk'u'x chike ri winaq

³⁵ Ri Jesús xik'ow pa taq ri nima'q xuquje' nitz' taq tinimit. Xuya k'utu'n pa taq ri Sinagoga, xutzijoj ri utz laj taq tzij rech ri ajawarem rech ri Dios, xu'kunaj ri winaq ri k'o k'axal xuquje' yab'ilal chike. ³⁶ Are xril ri kik'yal ri winaq ri e teren chirij, xutoq'ob'isaj kiwach, rumal xrilo chi sib'alaj e sachinaq pa ri kichomanik xuquje' maj jachin keto'wik, jacha ta ne ri chij ri maj kajyuq'. ³⁷ Ri Jesús xub'ij chike ri utijoxelab': Sib'alaj e k'i ri kajawataj chike ko'k pa ri ajawarem rech ri Dios, man e k'i ta k'ut tijoxelab' ketzijon ri utz laj taq tzij chike we winaq ri'. ³⁸ Rumal ri', chita che ri Dios, ri ajchoq'e ri chak chu'taqa loq nik'aj ajchakib' chik pa ri uchak.

10

Ri e kab'lajuj tijoxelab' (*Marcos 3:13-19; Lucas 6:12-16*)

¹ Ri Jesús xu'mulij ri e kab'lajuj utijoxelab'. Xuya kwinem chike chi resaxik itzel taq uxlab'al xuquje' chukunaxik ronojel uwach yab'ilal.

² Are wa' ri kib'i' ri e kab'lajuj tijoxelab', ri xb'ix taq'o'n chike rumal ri Jesús: Simón ri xub'ina'j Pedro, ri rachalal ub'i' Andrés; ri Jacobo xuquje' ri rachalal Juan, e ralk'wa'l ri Zebedeo; ³ ri Felipe, ri Bartolomé, ri Tomás, ri Mateo ri toq'il alkabal, ri Jacobo uk'ojol ri Alfeo, ri Tadeo, ⁴ ri Simón ri kachi'l ri Cananeos,* xuquje' ri Judas Iscariote ri xk'ayin ri Jesús.

Ri Jesús ku'taq b'ik ri e kab'lajuj utijoxelab' (*Marcos 6:7-13; Lucas 9:1-6*)

⁵ Ri Jesús xu'taq b'ik ri e kab'lajuj utijoxelab', xub'ij chike: Man kixe' taj pa ri tinimit jawje' ri e k'o wi ri winaq ri man a'j Israel taj. Xuquje' man kixe' taj pa taq ri tinimit rech Samaria. ⁶ Xane jix kuk' taq ri winaq ri a'j Israel rumal jer e k'o ri tinimit ri kejunumataj kuk' ri chij ri e sachinaq.

⁷ Are chixe'ek chitzijoj we tzij ri': Xqeb' loq ri ajawarem rech ri Dios. ⁸ Chi'kunaj ri e yawab'ib'. Chi'k'astajisaj kaminaqib'. Chi'kunaj ri e ch'a'kib', chi'wesaj ri itzel taq uxlab'al ri e k'o chike ri winaq. Maj pwaq kitoq'ij rumal ub'anik taq we jastaq ri', rumal cher maj pwaq xuta ri Dios are xuya ri ukwinem chi'we.

* **10:4** 10:4 Cananeos kib'i' ri jun wokaj winaq kik'ulel ri nim taqanel pa ri tinimit Roma, are kakaj kakiq'at kib', ke'l xe' ri taqanik ri k'o pa kiwi'.

⁹ Mik'am b'ik q'ana pwaq xuquje' saqa pwaq pa ri ximb'al ipam. ¹⁰ Xuquje' mik'am b'ik ijastaq rech pa b'e, mik'am b'ik ich'ami'y, mik'am b'ik juk'ulaj ixajab' chik, xuquje' mik'am b'ik jun wok iwatz'yaq chik. Rumal cher ya'talik katzuq ri ajchak.

¹¹ Are kixopan pa ri tinimit o pa ri le'aj, chitzukuj jachinaq ri kuya ku'lib'al k'u'x chi'we, chixk'ol ruk' pa ri rachoch, k'a kixel na b'ik pa ri le'aj. ¹² Are kixok b'ik pa ri ja, chiya rutzil kiwach ri e k'o chila', chitzuju ja'maril chike ri e k'o pa ri ja k'olib'al. ¹³ We kataqi'k kakik'amawa'j ja'maril ri winaq ri e k'o pa ri ja, kaya'taj na ri' chike. We k'u man kataqi'k chike, man kakik'amawa'j ta ri'. ¹⁴ We man kixk'amawa'x pa jun ja o jun tinimit xuquje' man kakaj ta ri winaq kixkitatab'ej, chitota kan ri ulew ri k'o che ri iwaqan, k'utb'al rech chi man xixk'amawa'x taj. K'a te ri' chixel b'ik chila'. ¹⁵ Qas tzij kinb'ij chi'we chi pa ri q'ij ri kab'an ri k'isb'al q'atoj tzij, k'o na ri k'ax ri kakiriq ri tinimit ri', ri jeri' keno'jinik, choch ri xkiriq ri e tinimit Sodoma xuquje' ri Gomorra.

Ri jastaq ri xib'ib'al ri kepe na

¹⁶ ¡Qas xib'ib'al wi ub'anik ri chak ri kixintaq b'ik chub'anik! Je ta ne ri ke'ntaq b'ik chij chikixo'l ri e kayo't. Rumal ri' chikojo ri iweta'mab'al, xuquje' qas chichomaj na rij ri jastaq je' jas ri kub'an ri kumatz, xuquje' rawaxik kimoch' iwib' jetaq ri kub'an ri palomax. ¹⁷ Chichajij iwib' rumal cher kixjach na chkiwach ri e q'atal taq tzij, xuquje' kixch'ay na pa taq ri

Sinagoga. ¹⁸ Xuquje' kixk'am na b'ik chikiwach ri e nimaq taq taqanelab' xuquje' kixch'aw na chikiwach ri winaq ri man a'j Israel taj, xa rumal cher ix nutijoxelab'. ¹⁹ Are kixjach cho ri q'atb'al tzij, man kak'axir taj iwanima' chuchomaxik ri kib'ij, xuquje' jas kib'an che ub'ixik, rumal cher are ri Dios kab'in na chi'we pa ri q'otaj, ri rajawaxik kib'ij. ²⁰ Man ix taj ri' ri kixch'awik, are ri Tyoxalaj Uxlab'ixel kach'aw na chi'we.

²¹ Ri a'laxik pa kachoch kakijach taq na kib' pa kamikal. Ri e tat nan ke'kijach na pa kamikal ri e kalk'wa'l, xuquje' ri alk'wa'laxelab' ke'kich'ey na ri kitat kinan xuquje' ke'kikamisaj na. ²² Konojel ri winaq rech uwachulew kixketzelaj na rumal cher ix nutijoxelab'. We k'u qas kajeqi' ik'u'x chwij k'a pa ri k'isb'al rech ri q'otaj, kixin kol na. ²³ Are kixkoqataj ri winaq rech jun tinimit rech kixkimamisaj, jix chi apanoq pa jun tinimit chik. Qas tzij kinb'ij chi'we, in, ri in uK'ojol ri Achi, kintzaliq na loq ruk' ronojel ri ukwinem ri Dios, are maja' kak'is chusolixik ronojel ri tinimit rech Israel iwumal.

²⁴ Man are taj ri tijoxel nim uq'ij choch ri rajtij, man are taj ri ajchak nim uq'ij choch ri upatrón. ²⁵ Ri tijoxel xaq xwi kakwinik kux junam ruk' ri rajtij, xuquje' ri ajchak kux na junam ruk' ri upatrón. We kakib'ij ri winaq chi in ri in Itzel, ¿jas ta k'u mat kab'ix na chi'we ix?

No'jib'al

(Lucas 12:2-9)

²⁶ Man kixi'j ta iwib' choch jun winaq chik, rumal cher ronojel ri awatalik, kilitaj na uwach,

xuquje' ronojel ri xaq pa awal b'ital wi, keta'mataj na. ²⁷ We kinb'ij jun jastaq chi'we pa ri q'equ'm, chib'ij ix cho ri utunal ri q'ij, we kinb'ij jun jastaq chi'we pa awal, chitzijoj ix chike konojel ri winaq rech ri uwachulew. ²⁸ Man kixi'j ta iwib' chikiwach ri winaq ri kakikamisaj ri ityo'jal, are chixi'j iwib' choch ri k'o ukwinem chuk'isik tzij pi'wi' pa ri tyo'nel q'aq'.

²⁹ Man sib'alaj ta paqal kajil ri e keb' chochi', maj k'u jun kakam chike, we man are ri iTat kayo'w b'e che. ³⁰ Ri Dios reta'm janipa iwi' ix k'o pa ijolom. ³¹ Rumal ri' man kixi'j ta iwib', rumal cher ix paqal iwajil chikiwach ri e chochi'.

*Rajawaxik katzijox ri Jesús
(Lucas 12:8-9)*

³² We kib'ij chike nik'aj winaq chik chi ix ix nutijoxelab', kinb'ij xuquje' na in che ri nuTat ri k'o pa ri kaj chi gas tzij wi. ³³ We k'u kib'ij chike ri winaq chi man ixterene'l taq we taj, kinb'ij xuquje' na in che ri nuTat chi gas man ixterene'l taq we taj.

*Ri Jesús kutzijoj chike ri utijoxelab' ri kape na
(Lucas 12:51-53; 14:26-27)*

³⁴ Michomaj chi in petinaq chuya'ik ja'maril choch we uwachulew ri'. Man ja'maril ta ri nuk'amom loq xane ch'o'j xuquje' k'axal. ³⁵ In petinaq chukojik *Ch'o'j chikixo'l ri alk'wa'laxel xuquje' ri utat, xuquje' ch'o'j chikixo'l ri ali xuquje' ri unan, ri alib'atz ruk' ri ralib' ixoq.* ³⁶ Ri ik'ulel pa ri iwachoch na kel wi. ☆ ³⁷ Ri are nim karil ri

☆ **10:36** 10:36 Miqueas 7:6.

utat o ri unan chinuwach in, o are ne nim karil ri uk'ojol xuquje' ri umi'al chinuwach in, man kataqi' ta ri kixux we in. ³⁸ Ri man kareqaj ta ri uche' ripb'al xuquje' kinuterene'j man kataqi' che kux we in. ³⁹ Ri xaq xwi kak'axir ranima' che ri uk'aslemal, katzaqmaj na ri'. Are k'u we kuya ri uk'aslemal rumal we in, qas tzij kinb'ij chi'we, chi kach'eken na.

Ri tojb'al

(Marcos 9:41)

⁴⁰ Ri winaq ri kixuk'amawa'j, kinuk'amawa'j xuquje' in. Ri winaq ri kinuk'amawa'j in, kuk'amawa'j xuquje' ri Dios, are xintaqow loq. ⁴¹ Ri Dios kuya na tojb'al chike ri winaq ri kakik'amawa'j jun q'alajisal utzij ri Dios cho ri kachoch, rumal chi ri q'alajisal tzij, utzij ri Dios kub'ij. Ri tojb'al junam ri' ruk' ri kuya ri Dios chike ri e q'alajisal taq tzij. ⁴² Qas tzij kinb'ij chi'we, man kasachan ta che ri Dios kutoj uk'axel juqub' joron, ri kasipax chike ri e terene'l taq re, pune man nim taj kaka'yik.†

11

Ri Jesús rachi'l ri Juan B'anal qasana'

(Lucas 7:18-35)

¹ Are xto'taj ri Jesús chub'ixik we jastaq ri' chike ri kab'lajuj utijoxelab', xe' pa taq nik'aj tinimit chik chutzijoxik xuquje' chuk'utik ri utz laj tzij.

† **10:42** 10:42 Je la' Israel sib'alaj q'aq' xuquje' sib'alaj chaqi'j ri ulew, rumal ri' we sib'alaj jun nimalaj tewchib'al we kasipax juqub' ja che ri winaq ri kik'ow b'ik pa ri tinimit.

² Ri Juan B'anal qasana', are xutab'ej ronojel ri tajin kub'an ri Jesús, xu'taq b'ik e jujun utijoxelab' rech ke'kita che ri Jesús: ³ ¿La lal ri' ri Mesías ri xub'ij kan ri Dios chaqe chi kutaq na loq, o kaqaye'j na jun chik?

⁴ Ri Jesús xub'ij: Chixtzalijoj, chitzijoj che ri Juan ronojel ri tajin kito xuquje' kiwilo. ⁵ Ri moyab' keka'yik, ri ch'oke'r keb'inik, ku'tzir ri e ch'a'kib', xuquje' ri t'o'yab' kakita chik, kek'astaj ri kaminaqib' xuquje' katzijox ri utz laj tzij rech kolotajem chike ri e meb'aib'. ☆ ⁶ Utz re ri winaq ri man kutopij ta raqan rumal we.

⁷ Are xeb'e ri utijoxelab' ri Juan, ri Jesús xuchaple'j utzijoxik rij ri Juan chike ri winaq, xub'ij: ¿Jas uwach achi xi'wila, are xixe' pa ri ulew ri katz'inowik? ¿La xi'wila jun achi ri kumejejejej rib' jetaq ri kub'an ri patz'an ri kamejejejex rumal ri kyaqiq'?' ⁸ ¿La xi'wila jun achi ri ukojom atz'yaq ri sib'alaj paqal rajil? Na'taj chi'we chi ri winaq ri paqal taq ka'tzyaqinik, pa taq ri nima'q taq t'uyulib'al kech ri taqanelab' xuquje' pa taq ri kit'uyulib'al ri e taqanelab' e t'uyul wi. ⁹ ¿Jachin k'u xi'wila? ¿La xi'wila jun q'alajisal utzij ri Dios? Je' jeri', ri Juan sib'alaj nim na uq'ij choch jun q'alajisal utzij ri Dios. ¹⁰ Are wa' ri taqo'n, ri ub'im loq ri Dios pa ri utzij, are xub'ij: *Kintaq na b'ik ri nutaqo'n, kanab'ej chawach, rech kusuk'umaj apanoq ri ab'e.* ☆ ¹¹ Qas tzij kinb'ij chi'we maja' kalax jun achi ri sib'alaj nim na uq'ij choch ri Juan ri b'anal qasana'. Pa

☆ **11:5** 11:5 Isaías 35:4-6. ☆ **11:10** 11:10 Isaías 40:3.

ri rajawarem k'u ri Dios, ri winaq ri sib'alaj nitz' uq'ij are nim na uq'ij cho ri Juan.

¹² Pa ri q'ij ri xuchaple'j loq Juan B'anal qasana' utzijoxik ri utzij ri Dios ri Juan B'anal qasana', k'a pa taq we q'ij ri', tajin kanimar ri ajawarem rech ri Dios, pune e k'o u'k'ulel. Xaq xwi ri e winaq ri kakib'an kichuq'ab' xuquje' kuchap kik'u'x, xaq xwi wa' ko'k pa ri ajawarem rech ri Dios. ¹³ Ri Dios xutzijoj loq pa ri utzij ri kak'ulmataj na are kape ri Juan B'anal qasana'.

¹⁴ We kikojo o man kikoj taj, ri Dios are xub'ij chi kutaq loq ri q'alajisal utzij ri Dios, Elías, are xutzijoj loq rij ri Juan B'anal qasana'. ¹⁵ Ri k'o uxikin chutatab'exik, gas chutatab'ej.

¹⁶ Ix winaq ri ix k'o kamik, jer ix k'o ri ak'alab' ri kixt'uyi' pa taq ri k'ayib'al kixetz'anik, xuquje' kiraq ichi' kib'ij chike nik'aj ak'alab' chik: ¹⁷ Xqoq'isaj ri chirimi'y rech ri k'ulanem, man xixxojow taj xuquje' xqab'ixoj b'isob'al taq b'ix, rech kamikal man xixoq' taj. ¹⁸ Rumal ri' ri Juan B'anal qasana' are man xwa' taj, xib'ij che chi xa k'o jun itzel uxlab'al che. ¹⁹ K'a te ri' xinpe in, ri in uK'ojol ri Achi, kinwa'ik xuquje' kinqumun iwuk', kib'ij chi xaq kinpaq' nupam, in jun q'ab'arel, xuquje' are e wech ch'ab'em ri itzel taq winaq ri man keniman taj che ri Dios. Xa k'u na'taj chi'we chi ri eta'mab'al rech ri Dios kilitajik rumal ri kab'anik.

*Ri winaq ri man kekojon taj
(Lucas 10:13-15)*

²⁰ Ri Jesús xyojtaj kuk' ri winaq ri ke'l pa taq ri tinimit ri xub'an wi sib'alaj k'i mayijab'al taq

jastaq, rumal cher ri winaq man xkik'ex ta wi ri kino'jib'al xuquje' man kakaj taj kakinimaj ri Dios, rumal ri xub'ij chike: ²¹ ¡Winaq rech ri tinimit Corazín, qas kiriq wi na ri k'ax! ¡Je xuquje' ix winaq ri kixel pa ri tinimit Betsaida! We ta xb'an ri mayijab'al taq jastaq ri xb'an chi'xo'l ix je la' pa taq ri tinimit Tiro xuquje' Sidón, najtir ta ri' xkik'ex kik'u'x ri e winaq ri ke'l chila'. Xkikoj ta koxtar taq katz'yaq ri', xuquje' xkiya ta chaj ri' pa taq kijolom chuk'utik chi kakik'ex kik'u'x. ²² Qas tzij kinb'ij chi'we chi ri k'isb'al q'atoj tzij ri kape na pa iwi', nim na choch ri kape pa kiwi' we winaq ri'. ²³ Ri ix winaq ri kixel pa ri tinimit Capernaúm, ¿te'q pa ik'u'x chi ix k'o chik pa ri kaj? Kinb'ij k'u chi'we chi kixk'yaq na b'ik qas pa ri uk'u'x ri tyo'nel q'aq'. We ta xb'an ri mayijab'al taq jastaq ri xb'an iwuk' ix, kuk' ri winaq ri xek'o'ji' pa ri tinimit Sodoma, xkik'ex ta kib' ri' ri winaq ri', xuquje' k'a k'o ta na ri tinimit ri' kamik. ²⁴ Qas tzij kinb'ij chi'we chi ri k'isb'al q'atoj tzij ri kape na pi'wi', nim na choch ri q'atoj tzij ri xpe pa kiwi' a're'.

*Ri Jesús kuq'ijila'j ri Dios
(Lucas 10:21-22)*

²⁵ Pa ri q'otaj ri', ri Jesús xub'ij che ri Dios: Tataxel, ri kab'an e la pu'wi' ri kaj xuquje' pu'wi' ri uwachulew, tyox che la rumal cher man xk'ut ta la we jastaq ri' chikiwach ri achyab' ri sib'alaj k'o keta'mab'al, xane are xk'ut la chikiwach ri winaq ri jer e k'o ak'alab'. ²⁶ Jeri' xb'an la rumal, cher jeri' xqaj choch la.

27 Ri Jesús xub'ij chike ri winaq ri e k'o chila': Ri nuTat uya'om chwe ronojel ri jastaq rumal cher xaq xwi are' reta'm nuwach. Maj chi jun gas eta'maninaq uwach ri nuTat, xaq xwi ri in. Rumal la' kintzijoq ri nuTat chike nik'aj winaq chik, rech kaketa'maj uwach. 28 Chixpeta wuk' ri ix ri ronojel q'ij kixb'isonik xuquje' kak'axir iwanima' rech kinb'an chi'we kixuxlanik. 29 Chinimaj ri nutaqanik, xuquje' chiweta'maj iwe wuk', rumal cher in kinjororik xuquje' gas kinmoch' wanima'. Wuk' in utz kixuxlanik. 30 Man k'ax taj ri kintaqan in chub'anik, xuquje' man al taj ri eqa'n ri kixintaq b'ik chuk'amik.

12

Ri Jesús katziyon chirij ri q'ij re uxlanem (Marcos 2:23-28; Lucas 6:1-5)

1 Pa jun q'ij rech uxlanem, ri Jesús rachi'l ri utijoxelab' tajin keb'in pa jun ulew jawje' ri tiktal wi tiriko. Ri tijoxelab' xenumik, rumal ri' xkichaple'j utzukuxik ri ujolom tiriko xuquje' xkichaple'j utijik. 2 Ri fariseos are xkilo chi ri tijoxelab' tajin kakitzukuj ri ujolom ri tiriko, xkib'ij che ri Jesús: Chawilampe ri tajin kakib'an ri atijoxelab', ri taqanik kub'ij chi man ya'tal taj kab'an le jastaq le' pa ri q'ij rech uxlanem.*

* 12:2 12:2 Are kach'up ri ujolom ri tiriko xuquje' kesax kan ri tiriko che ri pajo kajunumataj ruk' ri q'atoj, ri taqanik k'ut kub'ij chi man kuya taj kab'an chak pa ri q'ij re uxlanem, jetaq ri kub'ij pa Éxodo 20:8-11.

³ Ri Jesús xub'ij chike: ¿Man isik'im ta k'u ri kub'ij ri utzij ri Dios, jawje' kub'ij wi ri xub'an ri David xuquje' ri e rachi'l are xenumik? ⁴ Xo'k b'ik pa ri rachoch ri Dios, xkitij ri kaxlan wa ri tyoxirisatalik. Man ya'tal ta che ri David xuquje' ri e rachi'l kakitij we kaxlan wa ri', xane xwi ya'tal chike ri e ch'awenelab' pa kiwi' ri winaq.†
⁵ ¿Man isik'im ta k'ut ri wuj rech taqanik rech ri Moisés, man iweta'm ta k'ut chi ri e ch'awenelab' pa kiwi' ri winaq ri kechakun pa ri Templo kekwinik kechakun pa ri q'ij rech uxlanem, xuquje' maj jun winaq kakwinik kamolow kimak? ⁶ Qas tzij kinb'ij chi'we chi waral k'o wi jun ri nim uq'ij cho ri Templo. ⁷ Man kich'ob' ta ri' ri xub'ij ri Dios are xub'ij: *Man kawaj taj ki'tzuj a'waj chinuwach, are kawaj ki'loq'aj ri winaq, xuquje' ki'to'o.* ⁸ Rumal k'u cher in ri in uK'ojol ri Achi, in kab'an we pu'wi' ri q'ij rech uxlanem, in kinb'inik jas ri ya'talik kab'anik xuquje' jas ri man ya'tal taj.

Ri Jesús kukunaj jun achi pa ri q'ij rech uxlanem

(Marcos 3:1-6; Lucas 6:6-11)

⁹ Ri Jesús xok b'ik pa ri Sinagoga rech ri le'aj. ¹⁰ Chila' k'o wi jun achi ri man kakwin taj kusalab'aj jun uq'ab'. Ri fariseos rumal cher kakaj kakimol umak ri Jesús xkib'ij: ¿La kuya b'e ri taqanik kakunax jun winaq pa ri q'ij rech uxlanem?

¹¹ Ri Jesús xub'ij: We k'o jun chi'we katzaq b'ik jun uchij pa jun jul pa jun q'ij rech uxlanem, ¿la

† **12:4** 12:4 We ri' kariqitaj pa 1 Samuel 21:1-6.

ke'resaj loq chila'? Jas mat ke'resaj wi. ¹² Jun winaq k'ut are nim uq'ij choch jun chij. Rumal la' ya'talik kab'an ri utzilal pa ri q'ij rech uxlanem.

¹³ K'a te ri', ri Jesús xub'ij che ri achi ri man kakwin taj kusalab'aj ri uq'ab': Chayuqu ri aq'ab'.

Ri achi xuyuq ri uq'ab', aninaq xutzirik, je xkanajik jetaq ri jun uq'ab' chik ri utz. ¹⁴ Ri fariseos xe'l b'ik pa ri Sinagoga, xkichaple'j uchomaxik jas kakib'an chukamisaxik ri Jesús.

Ri Jesús are patanil rech ri Dios

¹⁵ Ri Jesús k'ut reta'm ri tajin kakichomaj ri fariseos, rumal ri' xe'l b'ik chila', e k'i winaq xeteri' b'ik chirij. Ri Jesús xu'kunaj konojel ri e yawab'ib'. ¹⁶ Xuchilib'ej chike ri winaq chi man kakitzijoj taj jachin ri are'.

¹⁷ Jeri' xk'ulmatajik ri tz'ib'atal pa ri utzij ri Dios ri xub'ij loq ri q'alajisal tzij rech ri Dios, Isaías, are xub'ij:

¹⁸ *Chiwilampe', ri patanil we ri xincha'o.*

Sib'alaj nuloq', xuquje' kunojisaj ri wanima' che ki'kotemal.

In kinya na ri uxlab'ixel we che,

Are' katzijon na ri nusuk'al chikixo'l konojel ri winaq pa ronojel tinimit.

¹⁹ *Man kutij ta chuq'ab' pa tzij ruk' jachinaq, Xuquje' man kuraq ta uchi'.*

Maj jun kadow ri uch'ab'al pa taq ri b'e.

²⁰ *Man kub'an ta k'ax chike ri kiriqom k'ax, Xuquje' man ku'kamisaj ta ri xa jub'iq' kakaj kekamik,*

Xane kuya kichuq'ab' ri maj kichuq'ab',

Xuquje' kub'an na chi are kach'eken che ri suk'al.

²¹ *Konojel ri winaq ri e k'o cho ri uwachulew kakub'i' na kik'u'x chirij.✧*

Ri Jesús xuquje' ri k'amal kib'e ri itzel taq uxlab'al

(Marcos 3:19-30; Lucas 11:14-23; 12:10)

²² E nik'aj winaq xkik'am b'ik jun achi ruk' ri Jesús rech kakunax loq. Ri achi moy xuquje' man kach'aw taj rumal cher k'o jun itzel uxlab'al che. Ri achi xkunax loq rumal ri Jesús, xkwinik xch'awik xuquje' xka'yik. ²³ Xemayijan ri winaq rumal ri xub'an ri Jesús, xuquje' kakitatab'ela chib'il taq kib': ¿La are wa' ri Jesús ri Mesías, ri Ralk'wa'l ri David, ri xutzuj kanoq ri Dios chi kape chqakolik?

²⁴ E k'o jujun chike ri fariseos are xkita ri xkib'ij ri winaq, xkib'ij: Ri Jesús ke'resaj ri itzel taq uxlab'al chike ri winaq, rumal cher are ri Beelzebú ri kinima'qil ri itzel taq uxlab'al kayo'w kwinem che.

²⁵ Ri Jesús reta'm ri tajin kakib'ij, rumal ri' xub'ij chike: We kech'o'jin jun tinimit kuk' ri e kiwinaqil, katukin ri' ri tinimit. We kech'o'jin jun laj tinimit kuk' ri kiwinaqil, katukin ri' ri laj tinimit. We kech'o'jin jun ja winaq kuk' taq ri e kachalal, xaq a're' ri kakitukij kib'. ²⁶ We kach'o'jin ri Itzel ruk' ri Itzel, xaq ruk' are' ri' kach'o'jin wi, katukin k'u na ri' ri rajawarem. ²⁷ Kib'ij ix chi ke'nwesaj ri itzel taq uxlab'al rumal cher are ri Itzel kayo'w ri kwinem chwe. We ta qas tzij ri' ¿jachin kayo'w ri kwinem chike

✧ **12:21** 12:21 Isaías 42:1-4.

ri i'tijoxelab' ix rech kakesaj ri itzel taq uxlab'al? We kib'ij chwe chi are ri Dios kayo'w ri kwinem chike, gas kaq'alajin na chi ix, ix sachinaq. ²⁸ We ke'nwesaj in ri itzel taq uxlab'al ruk' ri ukwinem ri Tyoxalaj Uxlab'ixel, ruk' ri' kink'utu chi ri ajawarem rech ri Dios k'o chi waral.

²⁹ We k'o jun achi karaj kareleq'aj ri k'o pa rachoch jun achi ri sib'alaj k'o uchuq'ab', nab'e ri' kujat'ij na kan ri achi ri k'o uchuq'ab'. K'a te ri' kakwin ri' kareleq'aj b'ik ronojel ri jastaq.

³⁰ Ri man wachi'l taj, nuk'ulel ri'. Ri man kinuto' taj chi kik'amik loq e winaq wuk' rech kinkiterene'j, xa tajin ku'tukij b'i ri' ri winaq.

³¹ Rumal la' kinb'ij chi'we chi kakuyutaj na ronojel uwach makaj, xuquje' xapakux yoq'oj ri kab'anik, are k'u ri winaq ri kaketzelay uwach ri Tyoxalaj Uxlab'ixel man kakuyutaj ta wi.

³² Xapachin ri kub'ij k'ax taq tzij chwe in, ri in uK'ojol ri Achi, kakuyutaj na umak, are k'u ri karetzelaj ri Tyoxalaj Uxlab'ixel, man kakuyutaj ta wi umak choch ri uwachulew, xuquje' man kakuyutaj taj pa ri k'aslemal ri kape na.

*Ri utz uwach che' xuquje' ri itzel uwach che'
(Lucas 6:43-45)*

³³ Jun utz che' utz taq uwach kuya'o. Jun itzel che' itzel taq uwach kuya'o. We kajawaxik keta'maxik we utz ri che' o man utz taj, xaq xwi rajawaxik kil ri uwach. Je xuquje' kak'ulmataj kuk' ri winaq. We rajawaxik keta'max kiwach we e utz o man e utz taj, xaq xwi rajawaxik kil ri jastaq ri kakib'ano. ³⁴ Kija'l taq kumatz, ¿jamo ri' kib'ij utz taq jastaq we ix itzel taq winaq? Jun utz

winaq, utz taq jastaq ri' kub'ij, jun itzel winaq itzel taq jastaq ri' kub'ij. ³⁵ Ri utz laj winaq, are karesaj loq ri utzilal ri uyakom pa ranima', are k'u ri itzel winaq, are karesaj loq ri etzelal ri k'o pa ranima'. ³⁶ Qas kinb'ij chi'we, pa ri k'isb'al q'atoj tzij ri kab'an na, iwonojel kib'ij na jas rumal xib'ij k'ax taq tzij chub'anik k'ax chike nik'aj winaq chik. ³⁷ Ri Dios kuq'at na tzij pa iwi' chi ijujunal rumal ri tzij ri xib'ij. We xib'ij utz taq tzij kixkolotaj na, we are xib'ij itzel taq jastaq, kaq'at na tzij pa iwi'.

Jun k'ulmatajem sib'alaj mayijab'al
(*Marcos 8:12; Lucas 11:29-32*)

³⁸ E k'o jujun fariseos xuquje' a'jtijab' rech ri taqanik xkib'ij che ri Jesús: Ajtij, kaqaj kab'an la jun jastaq ri kak'utuwik chi are ri Dios taqowinaq la loq.

³⁹ Ri Jesús xub'ij chike: Ix sib'alaj ix itzel taq winaq, man kakub'i' ta ik'u'x chirij ri Dios, are kiwaj kink'ut jun mayijab'al jastaq chi'wach. Ri jastaq ri kink'ut chi'wach are ri xk'ulmataj ruk' ri q'alajisal utzij ri Dios Jonás. ⁴⁰ Jacha ri Jonás xk'oji' oxib' q'ij xuquje' oxib' aq'ab' chupam ri nimalaj kar, je xuquje' ri in ri uK'ojol ri Achi kink'oji' na oxib' q'ij xuquje' oxib' aq'ab' xe' ri ulew. ✧ ⁴¹ Pa ri k'isb'al q'atoj tzij, ri winaq ri xek'oji' pa ri tinimit Nínive kewa'jil na, kakib'ij na tzij chi'we rech kaq'at na tzij pa iwi', rumal ri Dios. Ri winaq ri' xkik'ex ri kik'aslemal are xkita ri tzij ri xutzijoj ri Jonás chike. Ri ix k'ut pune kita ri nutzij, man kik'ex ta k'u iwib', pune

✧ **12:40** 12:40 Jonás 1:17.

in nim nuq'ij cho ri Jonás. ⁴² Xuquje' ri nimalaj taqanel ixoq ri xk'oji' chuxukut ulew kawa'jil na pa ri q'ij rech q'atoj tzij, kub'ij na tzij chi'we. Are' sib'alaj naj xpe wi chutatab'exik ri eta'mab'al ri xuk'ut ri Salomón. Ri ix k'ut man kitatab'ej ta ri nuk'utu'n pune in nim nuq'ij cho ri Salomón.

Katzalij loq ri itzel uxlab'al
(Lucas 11:24-26)

⁴³ Are kel b'ik jun itzel uxlab'al che jun winaq, ke' pa taq ri k'olib'al jawje' e maj wi ja, kutzukuj jun k'olib'al jawje' kuxlan wi. ⁴⁴ Are man kuriq ta jun k'olib'al jawje' kuxlan wi, kub'ij: Kintzalij na pa ri najtir wachoch, kine k'ol chi na junmul chila'.

Are kopanik, ri k'olib'al maj k'o chupam, ch'ajch'oj xuquje' suk'umatalik. ⁴⁵ Ke' chi junmul kub'u'tzukuj chi e wuqub' uxlab'al chik, konojel ri e wuqub' ko'k che we winaq ri' rumal ri' sib'alaj nim ri k'ax kuriq ri winaq ri' cho ri xuriq kan nab'e are xa jun ri itzel uxlab'al k'o che. Jeri' kak'ulmataj na iwuk' ix rumal cher sib'alaj ix itzel taq winaq.

Ri unan ri Jesús xuquje' ri e rachalal
(Marcos 3:31-35; Lucas 8:19-21)

⁴⁶ Tajin katzijon na ri Jesús kuk' ri winaq, are xopan ri unan xuquje' ri e rachalal chila' jawje' ri k'o wi', are kakaj ketzijon ruk', xkaye'j apanoq cho ri ja, ⁴⁷ k'o k'u jun xub'ij che ri Jesús: Ri anan xuquje' ri a'wachalal e k'o cho ja, kakaj ketzijon awuk'.

⁴⁸ Ri Jesús xuta chike: ¿Jachin ri' ri qas nunan xuquje' ri qas e wachalal?

⁴⁹ Ri Jesús xu'k'ut konojel ri utijoxelab' k'a te ri' xub'ij chike: A're' wa' ri e nunan xuquje' e wachalal. ⁵⁰ Xapachin ri kunimaj ri utaqanik ri nuTat ri k'o pa ri kaj, are ri' nunan xuquje' wanab' xuquje' wachalal.

13

Ri k'amb'ejab'al no'j chirij ri ija'
(*Marcos 4:1-9; Lucas 8:4-8*)

¹ Che ri q'ij ri', xel b'ik ri Jesús pa ri ja ri k'o wi, xe' chuchi' ri plo, xt'uyi'k chila' chuya'ik k'utu'n. ² Rumal k'u cher sib'alaj e k'i ri winaq, rumal ri' xaq'an pa ri jun jukub' b'inib'al pu'wi' ri ja', xt'uyi' chila' chuya'ik ri k'utu'n. Konojel ri winaq xek'o'ji' chuchi' ri ja'. ³ Ri Jesús xuk'ut sib'alaj k'i jastaq ruk' taq k'amb'ejab'al no'j jetaq we ri': K'o jun ajchak, xe' pa tiko'nijik. ⁴ Are tajin katiko'nijik, nik'aj ija' xqaj pa ri b'e, xepe nik'aj chochi', xkitij b'ik. ⁵ Nik'aj ija' chik xqaj pa jun ulew jawje' k'o wi ab'aj. Aninaq xk'iy loq ri tiriko, rumal cher man nim taj qajinaq ri ulew. ⁶ Ri tiko'n naj taj xuq'i'o rumal cher maj uk'a'malil, are xel loq ri q'ij, xchaqi'jarik. ⁷ Ri nik'aj taq ija' chik xqaj chikixo'l ri k'ix. Are xek'iy loq ri k'ix, xkijiq'isaj kan ri tiko'n man xkiya ta b'e che xk'iyik. ⁸ E k'o chi nik'aj ija' ri xeqaj pa ri utz laj ulew, we ija' ri' xewachinik, k'o xkiya jun ciento, k'o xkiya oxk'al, k'o xkiya juwinaq lajuy kiwach. ⁹ We qas k'o ixikin, chitatab'ej ri kab'ix chi'we.

Ri Jesús kuya k'utu'n ruk' k'amb'ejab'al no'j
(*Marcos 4:1-9; Lucas 8:4-8*)

¹⁰ Ri tijoxelab' xeqet ruk' ri Jesús, xkita che: ¿Jas che kakoj la k'amb'ejab'al no'j are kaya la k'utu'n?

¹¹ Ri Jesús xub'ij: Ri ix ya'talik kiweta'maj ri awatalik pa ri ajawarem rech ri Dios, man je ta k'u ri nik'aj winaq chik. ¹² Ri winaq ri keta'm jas ub'anik ri jastaq pa ri ajawarem rech ri Dios, ya'tal chike kanimar ri keta'mab'al. Are k'u ri man keta'm taj jas ub'anik ri jastaq pa ri ajawarem rech ri Dios, ri Dios kub'an na chi kasachan chike ri nitz' jastaq ri keta'm. ¹³ Ri in kinya k'utu'n chike ri winaq ruk' k'amb'ejab'al no'j, rech pune keka'yik, man kakil taj, pune kakito, man kakich'ob' ta ri kab'ix chike. ¹⁴ Jeri' kak'ulmataj kuk' ri xub'ij loq ri Dios chuchi' ri q'alajisal tzij Isaías:

*We winaq ri', pune kakito, man kakich'ob' taj,
Pune keka'yik, man kakil ta wi.*

¹⁵ *Rumal cher we tinimit ri' xkowir ri kanima',
xuquje' man kechoman taj kitz'apim ri kib'oq'och
rech man kakil taj,
xuquje' kitz'apim ri kixikin rech man kakita taj,
we ta kakik'ex kik'u'x kakich'ob' ri' ri nutzij,
xuquje' kakik'ex ri' ri kik'aslemal,
ri in xuquje' ke'nkunaj na.*✧

¹⁶ Are k'u ri ix, sib'alaj utz iwe, rumal cher kiwilo xuquje' kita ri nutzij. ¹⁷ Sib'alaj e k'i winaq xuquje' e q'alajisal taq utzij ri Dios xkaj xkil ri tajin kiwil ix xuquje' xkita ri kita ix, man xekwin ta k'ut.

✧ **13:15** 13:15 Isaías 6:9, 10.

Ri Jesús kub'ij jas kel ri k'amb'ejab'al no'j rech ri ija'

(Marcos 4:13-20; Lucas 8:11-15)

¹⁸ Chanim chitatab'ej, kinb'ij chi'we ri kel kub'ij ri k'amb'ejab'al no'j rech ri ajtikolob'. ¹⁹ E k'o jujun winaq ri kakitatab'ej ri utzij ri Dios, man kakich'ob' ta k'ut jas kel kub'ij, rumal ri' kape ri itzel kub'ano chi kasachan chike. Are wa' ri kel kub'ij ri ija' ri xtzaq pa ri b'e. ²⁰ Ri ija' ri xtzaq chikixo'l ri ab'aj are kel kub'ij ri kakitatab'ej ri tzij rech ri ajawarem rech ri Dios, xuquje' aninaq kakik'amawa'j ruk' ki'kotem. ²¹ Rumal chi maj kik'a'mal, naj taj kakiq'i'o. Are kakiriq k'ax, o kab'an ne k'ax chike rumal keniman che ri Dios, kasachan ri tzij chike. ²² K'a te ri' e k'o ri ija' ri xetzaq chikixo'l ri k'ix. We ija' ri' kel kub'ij ri e winaq ri kakitatab'ej ri tzij, man kakiya ta k'u b'e kak'exk'ob' ri kik'aslemal xaq xwi kakichomaj rij ri kajawataj chike, xuquje' jas kakib'ano rech ku'x q'inomab', rumal ri' man kekwin taj kewachinik. ²³ K'isb'al rech, ri ija' ri xetzaq pa ri utz ulew, are wa' ri winaq ri kakitatab'ej ri tzij xuquje' kakich'ob'o. Are wa' ri winaq ri kakik'ex kik'aslemal xuquje' kakib'an ri utzilal. Jer e k'o ri ija' ri xewachinik xkiya jun ciento, xkiya oxk'al, xuquje' xkiya juwinaq lajaj ija'.

Ri itzel q'ayes rachi'l ri tiriko

²⁴ Ri Jesús xutzijoj chi we jun k'amb'ejab'al no'j ri': Pa ri ajawarem rech ri Dios je kak'ulmataj na jetaq ri xk'ulmataj ruk' jun winaq ri xutik je'l laj ija' rech tiriko pa ri rulew. ²⁵ Che ri chaq'ab'

ri' konojel ri winaq tajin kewarik, are xopan ri k'ulel, xu'tika' kanoq ri jun itzel q'ayes chuxo'l ri tiriko, k'a te ri' xel b'ik chila'. ²⁶ Ri tiriko are xk'iy loq, xk'iy xuquje' loq ri itzel q'ayes. ²⁷ Ri a'jchakib' xeb'e ruk' ri ajchoq'e ri ulew, xkib'ij che: Ajawxel, ¿la man utz taq ija' rech tiriko xtik lal? ¿Jas k'u che xk'iy loq itzel q'ayes chuxo'l?

²⁸ Ri ajchoq'e ri ulew xub'ij chike: Are wa' ri xub'an ri k'ulel.

Ri ajchakib' xkib'ij: ¿La kaj la ke'qab'oqo kanoq ri itzel q'ayes?

²⁹ Ri ajchoq'e xub'ij chike: Man kawaj taj, ri tiriko xuquje' ri itzel q'ayes xaq raj junam keka'yik, ruk' ta ne jub'iq' are kib'oq kan ri tiriko. ³⁰ Are katan ri', chiya b'e kek'iy loq kikob'chal. Are kuriq ri q'otaj rech yakoq, k'a che ri' keqilo jachin chike ri itzel q'ayes xuquje' jachin chike ri tiriko. Ke'ntaq na b'ik ajchakib' ri' rech nab'e kakib'oq ri itzel q'ayes, kakimulij, k'a te ri' kakiporoj. Xuquje' kakik'am b'ik ri tiriko, ke'kiya kanoq pa ri nuk'olib'al.

Ri uwach ri moxtansia
(*Marcos 4:30-32; Lucas 13:18-19*)

³¹ Ri Jesús xutzijoj chi jun k'amb'ejab'al no'j, xub'ij: Ri ajawarem rech ri Dios kajjunumataj ruk' ri jun achi ri xutik jun ija' rech moxtansia pa ri rulew. ³² Pune ri ija' rech moxtansia sib'alaj nitz' chikiwach ronojel uwach ija', are kak'iy loq, sib'alaj nim chikiwach konojel ri e q'ayes ri e tiktalik. Kux na jetaq jun che' jawje' kakib'an wi ri kisok ri chochi'.

Ri ch'am

³³ Ri Jesús xukoj chi jun k'amb'ejab'al no'j, xub'ij: Ri ajawarem rech ri Dios kajunumataj ruk' ri k'aj. Ri ixoq are kuya nitz' ch'am ruk' ri k'aj, kasipoj ri k'aj rumal ri nitz' ch'am ri kaya ruk'.

Kak'ulmataj ruk' ri Jesús ri xb'ix loq rumal jun q'alajisal utzij ri Dios

(Marcos 4:33-34)

³⁴ Ri Jesús xuya k'utu'n chike ri winaq ruk' k'amb'ejab'al taq no'j, xuquje' xujunamaj taq ri jastaq ruk' nik'aj chik. ³⁵ Jeri' xk'ulmataj ri xub'ij loq ri Dios chuchi' ri q'alajisal rech ri utzij are xub'ij: Ke'nch'ab'ej na we winaq ri' ruk' k'amb'ejab'al no'j, xuquje' kinb'ij na jas kel ri jastaq ri xaq xwi ri Dios eta'maninaq are xutik loq ri uwachulew.

Ri Jesús kuya uch'ob'ik ri k'amb'ejab'al no'j chirij ri itzel q'ayes ✧

³⁶ Ri Jesús xtzalij cho ri ja, xu'ya kan ri winaq chila', ri tijoxelab' xe'kib'ij che: B'ij la chaq jas kel kub'ij ri k'amb'ejab'al no'j chirij ri itzel q'ayes ri xtik pa ri ulew.

³⁷ Ri Jesús xub'ij: Ri uK'ojol ri Achi are ri' ri katikow ri utz ija'. ³⁸ Ri ulew are ri uwachulew, ri utz laj ija' rech tiriko, a're' ri winaq ri kakinimaj ri taqanik rech ri ajawarem rech ri Dios. Ri ija' rech ri itzel q'ayes a're' ri winaq ri kakinimaj ri Itzel. ³⁹ Ri Itzel are xtikow loq ri etzelal cho ri uwachulew. Ri q'otaj rech yakoj are ri k'isb'al q'atoj tzij, ri ajchakib' ri keyakow ri tiko'n a're' ri rangelib'. ⁴⁰ Are kab'oq ri itzel

✧ **13:35** 13:36 Salmos 78:2.

q'ayes xuquje' kaporoxik are kel kub'ij ri q'atoj tzij ri kub'an na ri Dios pa kiwi' konojel ri winaq. ⁴¹ In ri in uK'ojol ri Achi, ke'ntaq na b'ik ri e wangelib' rech ke'kesaj na b'ik pa ri ajawarem we konojel ri kakib'an etzelal xuquje' ri ke'kitaqchi'j nik'aj winaq chik chub'anik mak. ⁴² We winaq ri' kek'yaq na b'ik kumal ri angelib' pa ri tyo'nel q'aq', chila' kakixi'j k'u na kib', ko'q na, xuquje' kakiqut'ut'ej na kiware. ⁴³ Are k'u ri winaq ri keniman che ri Dios, kechuplin na pa ri ajawarem rech ri Tataxel jacha ri kub'an ri q'ij are kachuplinik. We qas k'o ixikin chutatab'exik, qas chitatab'ej.

Ri q'inomal ri awatalik

⁴⁴ Ri ajawarem rech ri Dios kajunumataj ruk' ri q'inomal ri muqtal kan pa jun ulew, are kariqitaj rumal jun winaq, ri winaq karawaj chi kan junmul. K'a te ri' kaki'kotik ke' chuk'ayixik ronojel ri rulew rech kakwinik kuloq' kan ri ulew rech kakanaj kan ruk' ri q'inomal ri k'o pa we ulew ri'.

Ri Perla

⁴⁵ Ri ajawarem rech ri Dios kajunumataj ruk' ri jun ajk'ay ri kuloq' ri ab'aj ri paqal rajil. ⁴⁶ Are kuriq jun ab'aj ri paqal rajil, kuk'ayij kan ronojel ri k'o ruk' rech kuloq' ri paqal rajil.

Ri k'at chapb'al kar

⁴⁷ Ri ajawarem rech ri Dios kajunumataj ruk' ri jun k'at chapb'al kar. Ri e chapal taq kar kakik'yaq b'ik ri k'at pa ri cho, ke'kimol ronojel uwach kar. ⁴⁸ Are kanoj ri k'at, kakesaj la chuchi'

ri ja', ket'uyi' chuq'atik ri utz taq kar xuquje' ri itzel taq kar. Ri utz taq kar ke'kiyak pa jun chakach, ri itzel taq kar ke'kik'yaq b'ik. ⁴⁹ Jeri' kak'ulmatajik are kopan ri k'isb'al q'ij rech ri uwachulew: Ri angelib' ke'kiq'at na ri utz taq winaq chike ri itzel taq winaq. ⁵⁰ Ri itzel taq winaq kek'yaq na b'ik pa ri tyo'nel q'aq', chila' kakixi'j wi na kib', rumal ri' koq' na xuquje' kakiqu't'ut'ej na ri kiware.

K'ak' xuquje' q'e'l taq jastaq

⁵¹ Ri Jesús xuta chike ri utijoxelab': ¿La kich'ob' ix ronojel we k'utu'n ri'?

Ri tijoxelab' xkib'ij: Je', kaqach'ob'o.

⁵² Ri Jesús xub'ij chike: Ri ajtij rech ri taqanik ri kux utijoxel ri rawajarem ri Dios, je k'o ri winaq ajchoq'e jun ja ri ke' jawje' ri kuyak wi ri ujastaq, chila' karesaj wi loq k'ak' xuquje' q'e'l taq jastaq.

*Ri Jesús ke' pa ri tinimit Nazaret
(Marcos 6:1-6; Lucas 4:16-30)*

⁵³ Are xto'taj ri Jesús chuya'ik ri k'utu'n ruk' ri k'amb'ejab'al taq no'j, xel b'ik chila'. ⁵⁴ Xopan pa ri utinimit, xuchaple'j uya'ik k'utu'n pa ri Sinagoga. Ri winaq xemayijanik, e k'o k'u jujun chike xkib'ij: ¿Jawje' xreta'maj wi we achi ri' ronojel we jastaq ri'?

E nik'aj winaq chik xkib'ij: ⁵⁵ Are wa' ri Jesús, uk'ojol ri José ri qolol che', are unan ri María, are e rachalal ri Jacobo, ri José, ri Simón xuquje' ri Judas. ⁵⁶ Ri e ranab' e k'o na waral ¿jas che la' reta'm sib'alaj k'i jastaq, xuquje' kakwinik kub'an mayijab'al taq jastaq?

⁵⁷ Maj k'u jun chike ri winaq ri ke'l chila' xraj xuk'amawa'j ri uk'utu'n ri Jesús. Rumal ri', ri Jesús xub'ij: Jun q'alajisal utzij ri Dios kanimax pa ronojel taq ri tinimit, xwi pa ri utinimit xuquje' pa ri rachoch man kanimax ta wi.

⁵⁸ E k'i winaq man xekojon ta che, rumal ri' man k'i taj mayijab'al taq jastaq xub'an pa ri le'aj ri'.

14

Ri ukamikal ri Juan B'anal qasana' (*Marcos 6:14-29; Lucas 9:7-9*)

¹ Pa taq ri q'ij ri', ri Herodes are taqanel pa Galilea. Are xreta'maj ri kakitzijoj ri winaq che ri Jesús ² xub'ij chike ri e patanil rech: Qas tzij kinb'ij chi'we, ri Jesús are Juan B'anal qasana', xa xk'astaj loq. Rumal ri' kakwinik kub'an mayijab'al taq jastaq.

³ Ri Herodes are xkojow ri Juan pa che' rumal cher xyojtajik rumal cher xb'ix che: Man utz taj ri xab'ano, xaweleg'aj ri Herodías rixoqil ri awachalal, Felipe, xatk'uli' ruk'. ⁴ Ri Juan k'i mul xub'ij che: Man kuya ta b'e ri taqanik chawe kak'am ri Herodías che awixoqil.

⁵ Ri Herodes are xraj kukamisaj ri Juan, man xkwin ta k'ut rumal cher kuxi'j rib' chikiwach ri winaq, rumal cher ri winaq keta'm chi ri Juan jun q'alajisal utzij ri Dios. ⁶ Are xtza'qat chik jun ujunab' ri Herodes, xub'an jun nimaq'ij, ri ral ali ri Herodías xojow chikiwach konojel ri winaq ri e sik'italik. ⁷ Sib'alaj xqaj choch ri Herodes ri xojowem ri xub'an ri ali, rumal ri' xub'ij che ri

ali chi kuya che xapakux ri karaj. ⁸ Ri Herodías ri unan ri ali are xutab'ej re we ri', xukoj uk'u'x ri ral rech kuta che ri Herodes chi kaya loq pa jun pala't ri ujolom ri Juan B'anal qasana'.

⁹ Sib'alaj xb'ison ri Herodes are xuta ri xb'ix che, xa k'u rumal cher xutzuj che ri ali, xapakux ri kata che. Man xraj ta uk'u'x mat xtak'i' pa ri utzij chikiwach ri e winaq ri e sik'ital pa ri nimaq'ij. Xaq jeri' maj chi xkwinik xub'ano, xu'taq ri e patanil rech chuya'ik ri xutoq'ij ri ali. ¹⁰ Ri e patanil rech ri Herodes xeb'e pa ri che', xe'kikutij loq ri ujolom ri Juan. ¹¹ Xkiya pa jun pala't, xe'kiya che ri ali. Ri ali xu'ya che ri unan.

¹² Ri utijoxelab' ri Juan xe'kik'ama loq ri utyo'jal ri kajtij Juan, xe'kimuqu kanoq. K'a te ri', xe'kitzijoq che ri Jesús ri xk'ulmatajik.

*Ri Jesús ku'tzuq job' mil winaq
(Marcos 6:30-44; Lucas 9:10-17; Juan 6:1-14)*

¹³ Are xuta ri Jesús ri xb'an che ri Juan B'anal qasana', xaq'an b'ik pa jun jukub' b'inib'al pu'wi' ri ja', xe' pa jun k'olib'al jawje' ri utz kak'o'ji' wi utukel. Ri winaq ri ke'l pa taq ri tinimit are xketa'maj jawje' ke' wi ri Jesús, xkiterene'j b'ik chikaqan. ¹⁴ Are xqaj ri Jesús pa ri jukub' b'inib'al, xe'ril sib'alaj e k'i winaq. Xel uk'u'x chike xu'kunaj konojel ri e yawab'ib'. ¹⁵ Are xuchaple'j uqajem ri q'ij, ri e tijoxelab' xeqet ruk' ri Jesús xkib'ij che: Wa' we k'olib'al ri' naj k'o wi che ri tinimit, xuquje' tajin kaqaj le q'ij. B'ij la chike ri winaq cheb'o'j pa taq ri tinimit, je'kiloq'o kiwa.

16 Ri Jesús xub'ij chike: Man rajawaxik ta la' keb'ek. Chi'tzuqu ix.

17 Ri tijoxelab' xkib'ij che: Xaq xwi k'o job' kaxlan wa quk' xuquje' keb' kar.

18 Ri Jesús xub'ij chike: Chik'ama loq waral.

19 Are xe'taqtaj ri winaq rech ket'uyi' cho ri saq, ri Jesús xuk'am ri job' kaxlan wa rachi'l ri keb' kar, xka'y chikaj, xtyoxin che ri Dios, k'a te ri' xupirij ri kaxlan wa xuya chike ri utijoxelab', rech kakijach chike ri winaq. 20 Konojel ri winaq xewa'ik, sib'alaj xenojik, ri tijoxelab' xkimulij ronojel ri ch'aqa'p ri xkanajik, chi ronojel xkiriq na kab'lajuj chakach. 21 Karaj e job' mil achyab' ri xewa'ik, man xa'jilax ta ri ixoqib' rachi'l ri ak'alab'.

Kab'in ri Jesús pu'wi' ri ja'
(Marcos 6:45-52; Juan 6:16-21)

22 K'a te ri' ri Jesús xub'ij chike ri utijoxelab': Chixaq'an pa le jukub' b'inib'al pu'wi' le ja', jix ch'aqa'p che le cho. In kinkanaj na kanoq waral Ke'nch'ab'ej na kan le winaq, k'a te kixe'n riq'a'.

23 Are xeb'e konojel ri winaq, ri Jesús xpaqi' utukel pu'wi' jun laj juyub', xub'an ch'awem. Tajin kub'an ch'awem are xok ri aq'ab'. 24 Are k'u ri jukub' b'inib'al pu'wi' ri ja' naj chi k'o wi apanoq, kapuyilo'x ruk' chuq'ab' rumal ri kyaqiq' xuquje' rumal ri ja'. 25 K'a chaq'ab' na are xuchaple'j b'inem ri Jesús pu'wi' ri ja' xqeb' chuxukut ri jukub' b'inib'al pu'wi' ri ja'. 26 Are xkil ri tijoxelab' chi tajin kab'in pu'wi' ri ja', man xkich'ob' taj chi are Jesús, sib'alaj xkixi'j kib', xkiraq kichi' xkib'ij: ¡Jun sub'unel!

²⁷ Ri Jesús aninaq xub'ij chike: In wa', k'ol ichuq'ab'. Man kixi'j ta iwib'.

²⁸ Ri Pedro xub'ij che: Ajawxel, we qas lal, b'ana la chwe chi kinb'in xuquje' in pu'wi' le ja, rech kine' apanoq jawje' le k'o wi la.

²⁹ Ri Jesús xub'ij che: Chatan loq.

Aninaq xqaj ri Pedro pa ri jukub' b'inib'al pu'wi' ri ja', xb'in pu'wi' ri ja' xe' ruk' ri Jesús.

³⁰ Are xuna' ri uchuq'ab' ri kyaqiq', xuxi'j rib'. Xuchaple'j qajem xe' ri ja', xub'ij: ¡Wajaw, chinto' la!

³¹ Ri Jesús xuchap apanoq ri Pedro, xub'ij che: Pedro man qas ta ku'l ak'u'x chwij, ¿jas che xub'an keb' ak'u'x?

³² Are xepaqi' kikob'chal pa ri jukub' b'inib'al pu'wi' ri ja', xtani' ri kyaqiq'. ³³ Konojel ri e k'o pa ri jukub' b'inib'al, xexuki' choch ri Jesús xkib'ij che: Qas tzij wi, lal, lal Ralk'wa'l ri Dios.

Ri Jesús ku'kunaj ri yawab'ib' pa ri tinimit Genesaret

(Marcos 6:53-56)

³⁴ Are xeq'ax ch'aqa'p che ri cho, xo'pan pa ri tinimit Genesaret. ³⁵ Ri winaq ri ke'l pa ri tinimit are xkil uwach ri Jesús, xkitzijoq chike konojel ri winaq. Ri winaq xe'kik'am b'ik ri e kiyawab'ib' jawje' ri k'o wi ri Jesús. ³⁶ Xkita toq'ob' che ri Jesús, rech kakichap ri uchi' ri umanta. Ri e yawab'ib' ri xkichap ri uchi' ri umanta ri Jesús, xu'tzirik.

15

Ri kik'utu'n ri e kimam ri winaq a'j Israel
(Marcos 7:1-23)

1 E k'o k'u jujun chike ri fariseos xuquje' jujun a'jtijab' rech ri Taqanik, ri e petinaq pa Jerusalén, xkita che ri Jesús: 2 ¿Jas che ri atijoxelab' man kakinimaj taj ri naq'atajib'al ri kib'anom kan ri e qamam ojer? ¿Jas che man kakich'aj taj ri kiq'ab' are kewa'ik?

3 Ri Jesús xub'ij chike: ¿Jas che man kinimaj ta ix ri utaqanik ri Dios rumal unimaxik ri inaq'atajib'al? 4 Ri Dios xub'ij: *Nim cha'wila ri atat rachi'l ri anan, ☆ xuquje' ri karezelaj uwach ri utat rachi'l ri anan, taqal che kakamisaxik.* Ri Dios xuquje' xub'ij: *xapachin ri man nim ta keril ri utat unan ya'tal che kakamisaxik.* ☆☆ 5 Ri ix k'ut kib'ij chi jun alk'wa'laxel utz we kub'ij che ri utat xuquje' ri unan: Man kinkwin taj kintob'an uk' alaḡ, rumal cher xintzuj uya'ik che ri Dios ronojel ri nujastaq rachi'l ri nurajil. 6 We jeri' kub'an ri alk'wa'laxel, man tajin ta kunimaj ri' ri utat. Ri ix man tajin ta kich'ob' ri utaqanik ri Dios, rumal are tajin kinimaj ri inaq'atajib'al. 7 Kawach taq winaq, k'o rumal xutzijoj loq iwij ri Isaías are xub'ij:

8 *We winaq ri ke'l pa we tinimit ri', kakib'ij chi kinkinimaj, qas tzij k'ut kinb'ij xa ta ne junmul kakichomaj wij.*

9 *Maj kutayij kiniq'ijila'j, rumal cher ri ik'utu'n xaḡ ke achyab'.*☆

10 Ri Jesús xu'sik'ij ri winaq xub'ij chike: Qas

☆ 15:4 15:4 Éxodo 20:12; Deuteronomio 5:16. ☆ 15:4 15:4 Éxodo 21:17; Levítico 20:9. ☆ 15:4 15:4 Éxodo 21:17; Levítico 20:9. ☆ 15:9 15:9 Isaías 29:13.

chita na, xuquje' utz chib'ana che uch'ob'ik ri kinb'ij chi'we: ¹¹ Man are ta ri rikil ri kitijo kab'anow ch'uluj chi'we cho ri Dios, xane are kab'anow ch'uluj chi'we ri tzukun taq ch'o'j ruk' taq tzij, xuquje' ri itzel taq tzij ri kib'ij.

¹² Ri tijoxelab' xeqet ruk' ri Jesús, xkib'ij che: Man utz taj xkita le fariseos ri xb'ij la.

¹³ Ri Jesús xub'ij: Ronojel q'ayes ri man are ta ri nuTat tikowinaq kab'oq na b'ik ri k'a te ri' kak'yaq na b'ik. ¹⁴ Chi'ya chila' rumal cher jer e k'o ri moy ri kakik'am kib'e nik'aj moyab' chik, we jun moy kuk'am ub'e jun moy chik, kikob'chal ri' ketzaq b'ik pa jun jul.

¹⁵ Ri Pedro xuta che ri Jesús: B'ij la chaqe jas ub'anik ri k'amb'ejab'al no'j ri xtzijoj la are xb'ij la ri jastaq ri kub'an ch'uluj chaqe cho ri Dios.

¹⁶ Ri Jesús xub'ij che: ¿Man kich'ob' ta xuquje' ix? ¹⁷ Ronojel ri kaqatijo xuquje' ri kaqaqumuj ke' chiqapam, k'a te ri' ke'qachuluj kanoq. ¹⁸ Are k'u ri kape pa qanima' kel loq pa qachi' are ri' kuch'ulujij ri winaq. ¹⁹ Pa ri anima'aj kape wi ri itzel taq chomanik, ri kamisanik, ri tzukun kakab' ixoqib', xuquje' kakab' achyab', ri mak kuk' taq ixoqib' xuquje' mak kuk' taq achyab', b'anoj taq tzij chikij nik'aj winaq chik, ri elaq', ri itzel taq no'jib'al chikiwach ri winaq. ²⁰ Man are ta kab'anow ch'uluj che jun winaq we man kuch'aj uq'ab', are kab'anow ch'uluj che ri winaq ri itzel taq jastaq.

*Ri ukojob'al jun ixoq ri man aj Israel taj
(Marcos 7:24-30)*

21 Are xel b'ik ri Jesús chila', xe' pa ri tinimit Tiro xuquje' Sidón. 22 K'o jun ixoq chila' kachi'l ri kab'ix kananeos chike kumal ri winaq a'j Israel, xuraq uchi' xqeb' ruk' ri Jesús, xub'ij che: Ajawxel, lal ri' ri Ralk'wa'l ri David, toq'ob'isaj la nuwach, chinto' la. K'o jun itzel uxlab'al che ri wal ali, sib'alaj kub'an k'ax che.

23 Ri Jesús xa ta ne jun tzij xub'ij che. Ri e tijoxelab' xeqet ruk' ri Jesús xkib'ij che: B'ij la che le ixoq chi man kujuterene'j taj xuquje' chuxlanoq.

24 Ri Jesús xub'ij: Ri Dios xinutaq loq xaq xwi chikito'ik ri winaq ri a'j Israel, rumal jer e k'o chij ri e sachinaq kanoq.

25 Ri ixoq xqet ruk' ri Jesús, xuki' choch, xub'ij che: Ajawxel, chinto' la.

26 Ri Jesús xub'ij che: Man utz taj kaqaya ri kiwa ri alk'wa'laxelab' chike ri tz'i'.*

27 Ri ixoq xub'ij che: Qas tzij wi, Ajawxel. Pune jeri', ri tz'i' kakitij ri uxe'r taq kiwa ri e kajaw ri katzaq chuxe' ri mexa.

28 Ri Jesús xub'ij che ri ixoq: Ixoq, at qas ku'l wi ak'u'x chirij ri Dios. Kab'antaj na awuk' ri xata chwe. Qas che ri q'otaj ri' xutzir ri ral ri ixoq.

Ri Jesús ku'kunaj e k'i yawab'ib'

* **15:26** 15:26 Ri Jesús xtaq loq kuk' ri winaq a'j Israel, ri u'winaq ri Dios. Ri winaq ri a'j Sirofenicia, ri winaq a'j Canaán, man a'j Israel taj. Ri a'j Israel kakib'ij tz'i' chike ri man a'j Israel taj, rumal ri' jeri' xub'an ri Jesús chuch'ab'exik we ixoq ri, pune cho ri Dios e junam konojel ri winaq.

29 Ri Jesús xel b'ik chila', xe' chuchi' ri cho Galilea. Xpaqi' pu'wi' jun juyub', k'a te ri' xt'uyi'k. 30 Sib'alaj e k'i winaq xe'kik'am b'ik e yawab'ib' ruk' ri Jesús. Chikixo'l ri yawab'ib' e k'o ch'oke'r, moyab', maj kiq'ab', e memab'. Ri Jesús xu'kunaj konojel. 31 Ri winaq sib'alaj xemayijanik are xe'kil ri yawab'ib' ri xu'tzirik, ri memab' xkichaple'j ch'awem, ri e ch'oke'r xkichaple'j b'inem, xuquje' ri e moyab' xkichaple'j ka'yem. Ri winaq xkichaple'j uq'ijila'xik ri kiDios ri a'j Israel.

*Ri Jesús ku'tzuq kajib' mil winaq
(Marcos 8:1-10)*

32 Ri Jesús xu'sik'ij ri utijoxelab', xub'ij chike: Kintoq'ob'isaj kiwach konojel we winaq ri'. Xe' oxib' q'ij e k'o wuk', man k'o ta kiwa kitijom. Man kawaj ta k'ut ketzalij cho kachoch we man kewa' b'ik, ruk' jub'iq' kekam che numik pa ri b'e.

33 Ri tijoxelab' xkib'ij che: Naj uj k'o wi che ri tinimit, ¿jawje' ke' qa man wi loq kiwa konojel we winaq ri'?

34 Ri Jesús xuta chike: ¿Janipa kaxlan wa k'o iwuk'?

Ri tijoxelab' xkib'ij: Wuqub' kaxlan wa, rachi'l keb' oxib' alaj taq kar.

35 Ri Jesús xu'taq ri winaq che t'uyulem pa ri ulew. 36 K'a te ri' xuk'am ri wuqub' kaxlan wa xuquje' ri kar, xutyoxij che ri Dios. K'a te ri' xupirij ri kaxlan wa xuquje' ri kar, xuya chike ri utijoxelab', rech kakijach chike ri winaq.

37 Konojel ri winaq xewa'ik, xuquje' xenojik. Are

xkimol ri ch'aqa'p ri xkanajik, xkiriq na, wuqub' chakach. ³⁸ E kajib' mil achyab' ri xewa'ik, man xa'jilax ta ri ixoqib' xuquje' ri ak'alab'. ³⁹ K'a te ri' ri Jesús xu'ch'ab'ej kan ri winaq, xpaqi' pa jun jukub' b'inib'al pu'wi' ri ja', xe' pa ri tinimit Magadán.

16

*Kakita jun mayijab'al k'utb'al che ri Jesús
(Marcos 8:11-13; Lucas 12:54-56)*

¹ Ri fariseos xuquje' ri saduceos xeqet ruk' ri Jesús, are xkaj xub'ij jun jastaq ri man je ta ub'anik, xkita che chi kub'an jun k'utb'al rech chikaj. ² Ri Jesús xub'ij chike: Are kok aq'ab' ri ix kib'ij chi je'l ri q'otaj ri kape na, rumal cher kyaqarinaq le kaj. ³ Xuquje' aq'ab'il are kiwilo chi kyaq xuquje' q'eqmuj le uwach le kaj kib'ij chi kub'an na jab', rumal cher kaxib'in le ub'anik le uwo kaj. Ix iweta'm kich'ob' rij ri kuk'ut ri kaj, man iweta'm ta k'ut ri kak'ulmataj pa taq ri q'otaj ri kape na. ⁴ Ri itzel xuquje' kawach taq winaq are kakaj jun mayijab'al k'utb'al, man kaya'taj ta chi k'u jun k'utb'al chike, xaq xwi jun jacha ri rech ri Jonás. Are xb'i'taj we tzij ri' rumal ri Jesús, xel b'ik chila'.

*Ri kilevadura ri fariseos xuquje' ri saduceos
(Marcos 8:14-21)*

⁵ Are xeb'e pu'wi' ri plo rech keq'ax ch'aqa'p, man xna'taj ta b'ik uk'amik ri kaxlan wa chike ri tijoxelab'. ⁶ Ri Jesús xub'ij chike: Chichajij iwib' che ri levadura ke ri fariseos xuquje' ke ri Saduceos.

⁷ Ri tijoxelab' xkib'ij chib'il taq kib': Jeri' la' kub'ij le Jesús rumal man xna'taj ta loq uk'amik ri kaxlan wa chage.

⁸ Are xreta'maj ri Jesús ri kakib'ij, xub'ij chike: ¿Jas che kib'ij chi maj kaxlan wa iwuk'? ⁹ ¿Man kich'ob' ta k'ut? ¿Man kana'taj ta k'u chi'we ri job' kaxlan wa ri xqaya chike ri job' mil winaq, janipa chakach ch'aq'a'p ximulij? ¹⁰ Xuquje' ¿la man kana'taj ri wuqub' kaxlan wa ri xu'tzuq ka-jib' mil winaq, janipa chakach ch'aq'a'p ximulij? ¹¹ ¿Jas che man kich'ob' taj chi man are ta tajin kintzijoj rij ri kaxlan wa, xane are tajin kintzijoj rij ri kilevadura ri fariseos xuquje' ri saduceos?

¹² K'a te ri' xkich'ob'o chi man are ta tajin kub'ij chike chi rajawaxik kakichajij kib' che ri levadura ri k'o pa ri kaxlan wa, xane are ri kik'utu'n ri fariseos xuquje' ri saduceos.

*Ri Pedro kuq'alajisaj chi ri Jesús are ri Cristo
(Marcos 8:27-30; Lucas 9:18-21)*

¹³ Are xopan ri Jesús pa ri tinimit Cesarea rech Filipino, xuta chike ri utijoxelab': ¿Jachin ri in kakib'ij ri winaq? Ri tijoxelab' xkib'ij che:

¹⁴ E jujun kakib'ij chi lal lal Juan ri b'anal qasana', e jujun chik kakib'ij lal lal Elías, e nik'aj chik kakib'ij chi lal lal Jeremías o wine jun chike ri q'alajisal taq tzij.

¹⁵ Ri Jesús xub'ij: E k'u ri ix, ¿in jachin ri in kib'ij ix?

¹⁶ Ri Simón xub'ij: Lal lal Cristo, Ralk'wa'l ri k'aslik Dios.

¹⁷ Ri Jesús xub'ij: Utz awe, Simón, ralk'wa'l ri Jonás, rumal man jun winaq taj xk'utuw

chawach, xane are ri nuTat ri k'o pa ri kaj. ¹⁸ Ri in kinb'ij chawe chi ri at, at Pedro. Pu'wi' k'u we nimalaj ab'aj ri' kinyak wi na ri nukomontyox, ri uchi' ja rech ri tyo'nel q'aq' man kach'eken ta che. ¹⁹ Kinya na chawe ri lawe rech ri ajawarem rech ri kaj. Ronojel ri kajat'ij choch ri uwachulew, kajat'ix na pa ri kaj, ronojel ri kakir choch ri uwachulew, kakiritaj na pa ri kaj.

²⁰ K'a te ri' xub'ij chike ri utijoxelab' chi man kakib'ij ta chi che jun winaq chik chi ri Jesús are' Cristo.

*Ri Jesús kutzijoj ri ukamikal
(Marcos 8:31; Lucas 9:22-27)*

²¹ Che ri q'ij ri', ri Jesús xuchaple'j utzijoxik chike ri utijoxelab' chi ke' na pa ri tinimit Jerusalén, xuquje' kab'an na k'ax che kumal ri k'amal taq kib'e ri winaq a'j Israel, ri k'amal taq kib'e ri e ch'awenelab' cho ri Dios xuquje' ri a'jtijab' rech ri taqanik, xuquje' choq'aq' kakamisax na, churox q'ij k'ut kak'astaj na uwach. ²² Ri Pedro xuk'am b'ik ri Jesús utukel, xuchaple'j uyajik xub'ij che: ¡Ajawxel, man kuya taj jewa' kak'ulmatajik! ¡Wa' we ri' man kak'ulmataj ta wi!

²³ Ri Jesús xtzolq'omijik, xub'ij che ri Pedro: ¡Chatel b'ik wuk' Itzel! Xaq at q'atel we, man are ta achomanik at ri jastaq rech ri Dios, xane kichomanik achyab' k'o awuk'.

²⁴ K'a te ri' xub'ij ri Jesús chike ri utijoxelab' we k'o jun karaj kuxik nutijoxel, choq'aq', kuk'ek'ej rib' chib'il rib', karuk'a'j ri che' rech ripb'al, xuquje' kateri' chwij. ²⁵ Jeri', rumal ri winaq

ri karaj kukol ri uk'aslemal, kutzaq na ri', are k'u ri kutzaq ri uk'aslemal xa rumal we, kuriq na ri'. ²⁶ ¿Jas kutayij che jun winaq kuch'ek ronojel ri uwachulew, we kutzaq ri uk'aslemal? O ¿jas kakwin jun winaq kuya che uk'axel ri uk'aslemal? ²⁷ In ri uK'ojol ri Achi, kinpe na ruk' ri nujuluwem xuquje' ri e wangelib', kuluya na tojb'al ke pa kijujunal, jas na k'u ri kataqi' chike. ²⁸ Qas tzij kinb'ij chi'we, e k'o jujun chike ri e k'o waral, man kekam ta na, kakil na kopan ri uK'ojol ri Achi pa ri rajawarem.

17

Kak'exetaj ri uka'yeb'al ri Jesús (Marcos 9:2-13; Lucas 9:28-36)

¹ Are ik'owinaq chi waqib' q'ij, ri Jesús xusik'ij b'ik ri Pedro, ri Jacobo, ri Juan, ri rachalal ri Jacobo, xepaqi' b'ik pu'wi' ri jun nimalaj juyub'.

² Chila' xk'exk'ob' wi ri uka'yeb'al chikiwach ri utijoxelab', ri upalaj xrepq'unik jacha ri q'ij, ri ratz'yaq xrepq'unik jacha ri tunal. ³ K'a te ri' xkik'ut kib' ri Moisés rachi'l ri Elías, tajin ketzijon ruk' ri Jesús. ⁴ Ri Pedro xub'ij che ri Jesús: Ajawxel, utz we kujkanaj kanoq waral. We kaj la kinb'an oxib' alaj taq ja, jun e la, jun rech le Moisés xuquje' jun rech le Elías.

⁵ Tajin katzijon na ri Pedro, are xaq k'a te' xpe jun nimalaj sutz' xu'ch'uq konojel, k'a te ri' xpe jun ch'ab'al pa ri sutz' kub'ij: Are wa' ri loq'alaj nuk'ojol, sib'alaj kaki'kot wanima' rumal rech. Chinimaj ri kub'ij are'.

⁶ Are xkita ri tijoxelab' ri xb'ixik, sib'alaj xkixi'j kib', xexuki'k xkiya ri kupalaj pa ri ulew. ⁷ Ri Jesús xqeb' kuk', xu'chapo, k'a te ri' xub'ij chike: Man kixi'j ta iwib', chixwa'jiloq.

⁸ Are xeka'yilob'ik, maj chi jun xkil uwach, xwi ri Jesús.

⁹ Tajin keqaj loq pu'wi' ri juyub' are xub'ij ri Jesús chike: Man kitzijoj ta chi che jun winaq ri xiwilo, k'a chink'astaj na, in ri uK'ojol ri Achi, k'a te ri' utz kitzijoj.

¹⁰ Ri tijoxelab' xkita che ri Jesús: ¿Jas che kakib'ij ri a'jtijab' rech ri taqanik chi nab'e na kape na ri Elías?

¹¹ Ri Jesús xub'ij chike: Qas tzij kinb'ij, ri Elías kape chusuk'umaxik ronojel ri jastaq. ¹² Kinb'ij k'u chi'we chi ri Elías xpe kanoq, man xkich'ob' ta uwach, xane xkib'an che ri xraj kik'u'x. Je xuquje' kakib'an na chwe in ri in uK'ojol ri Achi. Kakib'an na k'ax chwe.

¹³ K'a te ri' xkich'ob' ri tijoxelab' chi are tajin kutzijoj rij ri Juan B'anal qasana'.

Ri Jesús kukunaj jun ala ri k'o jun itzel uxlab'al che

(Marcos 9:14-29; Lucas 9:37-43)

¹⁴ Are xo'pan kuk' ri winaq, xqeb' jun achi ruk' ri Jesús, xuki'k choch xub'ij che: ¹⁵ Ajawxel, toq'ob'isaj la uwach le nuk'ojol. Kab'an k'ax che, k'i mul katzaq pa q'aq' xuquje' pa ja'. ¹⁶ Xink'am loq chikiwach le tijoxelab' la, man xekwin taj xkikunaj.

¹⁷ Ri Jesús xub'ij: ¡Ri ix, ix itzel taq winaq, maj ikojob'al! ¿La ronojel mul in k'o iwuk' qaj iwuk'?

¿La ronojel mul kinkoch' ri kib'ano? K'a te ri xub'ij: Chik'ama loq ri ala.

¹⁸ Ri Jesús xresaj b'ik ri itzel uxlab'al ri k'o che ri ala, qas che ri q'otaj ri' ri ala xkunatajik.

¹⁹ K'a te ri' ri tijoxelab' xaq kitukel xeqet ruk' ri Jesús, xkita che: ¿Jas che man xujkwin ta uj xqesaj b'ik ri itzel uxlab'al?

²⁰ Ri Jesús xub'ij chike: Rumal cher xa nitz' ri ikojob'al. Qas tzij kinb'ij chi'we, we ta k'o ikojob'al jetaq ri ija' rech ri moxtansia, kixkwin ri' kib'ij che we juyub' ri': “¡Chatel b'ik waral, jat je la'!” Ke' ri' jawje' ri kitaq wi b'ik. Maj jun jastaq ri' ri mat kixkwin chub'anik. ²¹ /We itzel uxlab'al ri' man kel ta b'ik we man kib'an ch'awem xuquje' we man kib'an q'ipoj wa'im./

(Marcos 9:30-32; Lucas 9:43-45)

²² Are kimulim kib' pa Galilea, ri Jesús xub'ij chike: In ri uK'ojol ri Achi, kinjach na pa kiq'ab' ri achyab'. ²³ Kinkamisax na, churox q'ij k'ut kink'astajik. Are xkita ri tijoxelab' ri xb'ix chike, sib'alaj xeb'isonik.

Ri alkabal rech ri Templo

²⁴ Are xopan ri Jesús pa ri tinimit Capernaúm, ri e toq'il taq alkabal rech ri Templo xeqet ruk' ri Pedro, xkita che: ¿La kutoj k'u le iwajtij alkabal rech le Templo?

²⁵ Je', kutojo, xub'ij ri Pedro.

Are xok b'ik ri Pedro pa ri ja, ri Jesús xnab'ej chutayik che: Simón, ¿jas kab'ij at? Ri e nima'q taq taqanelab' ¿jachin chike kakitoq'ij wi ri alkabal, chike ri e kalk'wa'l o chike konojel ri winaq?

26 Chike konojel ri winaq, xcha ri Pedro.

Ri Jesús xub'ij che: Kawilo ri e kalk'wa'l man kakitoj taj. 27 Man kawaj ta k'ut kinkoj ch'o'j chikixo'l we winaq ri'. Jat pa le plo, chak'yaqa ri chapb'al kar. Ri nab'e kar ri kachapo, k'o jun pwaq pa uchi'. Chawesaj ri pwaq, ruk' ri' chatojo ri alkabal we in xuquje' awe at.

18

*Ri sib'alaj nim uq'ij pa ri ajawarem rech ri Dios
(Marcos 9:33-37; Lucas 9:46-48)*

1 Qas pa ri q'otaj ri', ri tijoxelab' xeqet ruk' ri Jesús, xkita che: ¿Jachin ri qas sib'alaj nim uq'ij pa ri ajawarem rech ri kaj?

2 Ri Jesús xusik'ij jun ak'al, xuya chikixo'l. 3 K'a te ri' xub'ij: Qas tzij kinb'ij chi'we, we man kik'ex iwib', rech je kixux ak'alab', man kixkwin taj kixok pa ri ajawarem rech ri kaj. 4 Jeri', ri kumoch' rib' jacha we kub'an we ak'al ri', sib'alaj nim na uq'ij pa ri ajawarem rech ri kaj. 5 Xuquje' ri kuk'amawa'j jun ak'al pa ri nub'i', in ri' kinuk'amawa'j.

(Marcos 9:42-48; Lucas 17:1-2)

6 We k'o jun ku'taqchi'j pa mak we alaj taq nitz' ri e kojonaq chwe. Are katan ri' we kaxekeb'ax b'ik jun ab'aj rech ke'b'al chuqul, k'a te ri' kak'yaq b'ik k'a pa ri uk'u'x ri cho. 7 ¡K'ax ke ri winaq ri ke'kitaqchi'j nik'aj winaq chik pa mak! Rajawaxik k'u wi chi kak'ulmataj na we ri', xa k'u k'ax rech ri winaq ri ku'taqchi'j chi nik'aj pa mak.

⁸ We are ri aq'ab' o ri awaqan kab'anow chawe katmakunik, chakutij, k'a te ri' chak'yaqa b'ik. Are katanik katok pa ri jun alik k'aslemal, maj jun aq'ab' o maj jun awaqan cho ri ruk' ukob'chal aq'ab' xuquje' ruk' ukob'chal ri awaqan katk'yaq b'ik pa ri q'aq' ri maj uk'isik.

⁹ We are ri ab'oq'och kab'anow chawe katmakunik, chawesaj, chak'yaqa b'ik. Are katanik xa ruk' jun ab'oq'och katok pa ri jun alik k'aslemal cho ri ruk' ukob'chal ri ab'oq'och katk'yaq b'ik pa ri q'aq'.

*K'amb'ejab'al no'j chrij ri chij ri xsachik
(Lucas 15:3-7)*

¹⁰ Qas chiwila na, miwetzelay jun chike we alaj taq e nitz' ri'. Rumal qas kinb'ij chi'we chi ri kiángel, amaq'el ketzijon ruk' ri nuTat ri k'o chila' chikaj. ¹¹ /Ri uK'ojol ri Achi xpetik che kikolik ri e sachinaq kanoq./

¹² ¿Jas kichomaj ix chrij ri achi, ri kasach kan jun chike ri jun ciento uchij? ¿La man k'u ku'ya kan ri junmuch' b'elej lajaj pa ri juyub' rech ke' chutzukuxik ri uchij ri xsach kanoq? ¹³ Qas tzij kinb'ij chi'we, sib'alaj k'o na ri uki'kotemal ri ajuuq' are kuriq' ri jun uchij, cho ri e junmuch' b'elej lajaj chij ri man xesach taj. ¹⁴ Je xuquje' ri iTat ri k'o pa ri kaj, man karaj taj katzaq jun chike we alaj taq nitz' ri'.

*Ri kyunik
(Lucas 17:3)*

¹⁵ We k'o jun awachalal pa Cristo, kub'an jun k'ax chawe, jat ruk' atukel, chab'ij che ri xub'an chawe. We kutatab'ej ri kab'ij che xatch'eken

ri' che. ¹⁶ We man kutatab'ej ri awachalal ri kab'ij che, jat chi junmul ruk', cha'k'ama b'ik keb' o oxib' winaq awuk', rech kakilo jas kib'an chusuk'umaxik ri xk'ulmatajik. ☆ ¹⁷ We man kuta wi ri kab'ix che, chab'ij chike ri komontyox, we man kuta wi tzij, chab'ana che chi jer k'o jun winaq ri man kojonel taj o jun itzel winaq.

¹⁸ Qas tzij kinb'ij chi'we ronojel ri man kaya ta b'e che cho ri uwachulew, man kaya ta b'e che chila' chikaj, xuquje' ronojel ri kaya b'e che cho ri uwachulew, kaya na b'e che pa ri kaj.

¹⁹ Xuquje' kinb'ij chi'we we e k'o keb' chi'we kakijunamaj kik'u'x chutayik jun jastaq, kaya'taj na chike rumal ri nuTat ri k'o pa ri kaj. ²⁰ Jeri' rumal cher jawje' ri kakimulij wi kib' keb' o'xib' winaq pa ri nub'i', kink'oji' ri' chikixol.

²¹ Ri Pedro xqeb' chuxukut ri Jesús xub'ij che: ¿Awaj janipa mul rajawaxik kikuy umak ri wachalal ri kub'an k'ax chwe? ¿La xaqare' wuqub' mul?

²² Ri Jesús xub'ij: Man tajin ta kinb'ij chawe chi xa wuqub' mul xane wuqub' mul oxk'al lajuj.*

²³ Rumal ri', ri ajawarem rech ri kaj ka-junumataj ruk' ri jun taqanel ri xuta chike ri rajchakib' chi kakijach ri kwenta rech ri pwaq ri kik'as ruk'. ²⁴ Are xuchaple'j kitoq'ixik, xopan

☆ **18:16** 18:16 Deuteronomio 19:15. * **18:22** 18:22 Ri ajilab'al 7 chikiwach ri a'j Israel kuk'utwachij jun jastaq ri tz'aqat, rumal ri' ri Jesús are kub'ij 7 mul 70. Man k'o ta jun kakwinik karajilaj janipa mul kasach jun ruk' jun chik xuquje' janipa mul rajawaxik kakuyunik.

ri jun rajchak ri uk'as laj uj mil q'ana pwaq ruk'.[†]
²⁵ Maj urajil chutojik ri uk'as, rumal ri' ri patrón xtaqan chuk'ayixik ri achi, ri rixoqil, xuquje' ri ralk'wa'l, xuquje' ronojel ri ujastaq ri k'olik rech katojtaj ri k'asaj.[‡] ²⁶ Ri ajchak xuki'k choch ri upatrón xuta toq'ob' che xub'ij: Toq'ob'isaj la nuwach, kintoj na che la ronojel ri nuk'as.

²⁷ Ri patrón xutoq'ob'isaj uwach ri rajchak, xub'ij che chi maj chi uk'as, k'a te ri' xutzooqopij b'ik. ²⁸ Are xel b'ik ri ajchak ruk' ri patrón, xuriq jun chike ri rachi'l ri uk'as jun ciento saq pwaq ruk', xuchap che ri uqul are xraj xujitz'aj, k'a te ri' xub'ij che: Chatojo ri ak'as wuk'.[§] ²⁹ Ri rech ajchak xuki'k choch, xuta toq'ob' che xub'ij: Chatoq'ob'isaj nuwach, kintoj na chawe ronojel ri nuk'as. ³⁰ Ri achi man xutoq'ob'isaj ta uwach ri rech ajchak, xyojtajik k'a te ri' xu'kojo kan pa che', k'a chutojo na ri uk'as. ³¹ Are xkil konojel ri ajchakib' ri xk'ulmatajik, sib'alaj xeb'isonik, k'a te ri' xe'kitzijo che ri kipatrón ri xk'ulmatajik. ³² Ri patrón xusik'ij ri ajchak ri je xub'an we ri', xub'ij che: “¡At Itzel laj ajchak! Xinkuy ri ak'as, rumal xata toq'ob' chwe. ³³ ¿La man k'u xatoq'ob'isaj uwach ri awachi'l jacha ri xinb'an in chawe?” ³⁴ Ri patrón xyojtajik, k'a te ri' xujach b'ik ri achi chike ri ajchakib' pa ri che', rech kab'an k'ax che k'a chutojo na ronojel ri uk'as.

[†] **18:24** 18:24 Ri Jesús xub'ij “10,000 talentos.” Jun talento k'o na choch jun laj uj mil pwaq re kamik. [‡] **18:25** 18:25 Pa taq ri q'ij, ri jun winaq ri k'o uk'as ri man kakwin taj kutojo kuk'ayij b'i rib' rech jeri' katojtaj ri uk'as. [§] **18:28** 18:28 Ri Jesús xub'ij 100 denario, che ri q'otaj ri' jun denario tojb'al re jun uq'ij jun ajchak.

³⁵ Ri Jesús xub'ij: Jeri' kub'an na ri nuTat ri k'o chila' chikaj chi'we, we man ki'kuy ri iwachalal ruk' ronojel ik'u'x.

19

Ri winaq ri kakijach kik'ulaj
(*Marcos 10:1-12; Lucas 16:18*)

¹ Are xto'taj ri Jesús chub'ixik ronojel we jastaq ri', xel b'ik pa ri Galilea, xe' pa jun tinimit rech Judea, ch'aga'p che ri Jordán. ² Sib'alaj e k'i winaq xeteri' chirij, xu'kunaj konojel ri e yawab'ib' ri e k'o chila'.

³ E jujun fariseos xeqet ruk' ri Jesús are kakaj kakikoj jun k'a'mab'al che, xkita che: ¿La ya'tal che jun achi kujach ri rixoqil rumal xapakux jastaq ri xk'ulmatajik?

⁴ Ri Jesús xub'ij: ¿La man isik'im ri tz'ib'atalik, pa ri majib'al re ronojel, ri Tikol kaj xuquje' ulew, xutik ri achi xuquje' ri ixoq'?[☆] ⁵ Xuquje' xub'ij: Rumal wa' ri achi ku'tzaq kan ri utat unan, ke' ruk' ri rixoqil rech ku'x xa jun winaq.[☆] ⁶ Xaq jeri' man e keb' ta chik, xane xa e jun chik. Rumal cher ri xunuk' ri Dios, man kakwin ta ri achi ku'jacho.

⁷ Ri fariseos xkib'ij che: ¿Jas k'u che ri Moisés pa ri taqanik ri xuya kanoq kub'ij chi ri achi kakwinik kujach rib' che ri rixoqil we kuya ri wuj che jawje' kub'ij wi chi kakijach kib'?[☆]

⁸ Ri Jesús xub'ij: Ri Moisés xuya b'e chi'we ki'jach ri iwixoqilal rumal cher sib'alaj ab'aj ri

[☆] **19:4** 19:4 Génesis 1:27. [☆] **19:5** 19:5 Génesis 2:24. [☆] **19:7** 19:7 Deuteronomio 24:1.

iwanima', man je ta k'u ri' ub'anik pa ri majib'al loq rech ronojel. ⁹ Kinb'ij chi'we, we k'o jun kujach ri rixoqil, man xa ta rumal xmakun chik ruk' jun achi, k'a te ri' kak'uli' ruk' jun ixoq chik, kamakunik, rumal e keb' chi ri' ri rixoqil.

¹⁰ Ri tijoxelab' xkib'ij: We jeri' kak'ulmataj chikixo'l ri achi rachi'l ri rixoqil, are katan ri' man kak'uli' ta jun.

¹¹ Ri Jesús xub'ij: Man konojel taj kakik'amawa'j we jastaq ri' xane xwi ri winaq ri ya'tal chike kakik'amawa'j. ¹² Jeri' rumal cher e k'o winaq eunuco, kech wi pa ri kik'oji'kal, e k'o chi nik'aj xa xb'an eunuco chike kumal ri achyab', e k'o chi nik'aj eunuco rumal cher a're' xkicha' ri ajawarem rech chila' chikaj. Ri karaj kuk'amawa'j we ri' chuk'amawa'j.

Ri Jesús ku'tewechi'j ri ak'alab'
(*Marcos 10:13-16; Lucas 18:15-17*)

¹³ Ri winaq xe'kik'am b'ik ak'alab' ruk' ri Jesús rech kuya ri uq'ab' xuquje' kub'an ch'awem pa kiwi'. Ri tijoxelab' k'ut xkichaple'j kiyajik ri e k'amowinaq b'ik ri ak'alab'. ¹⁴ Ri Jesús xub'ij chike: Chiya b'e chike ri ak'alab' kepe wuk', man ki'q'atej taj, rumal cher ri winaq ri je keno'jin ak'alab' are ri ajawarem rech ri kaj.

¹⁵ Are xto'taj chuya'ik ri uq'ab' pa kiwi' ri ak'alab' xel b'ik chila'.

Ri q'inom ala
(*Marcos 10:17-31; Lucas 18:18-30*)

¹⁶ K'a te ri' jun achi xqeb' ruk' ri Jesús xub'ij che: Ajtij, ¿jas ri utzilal ri rajawaxik kinb'ano rech kinok pa ri jun alik k'aslemal?

17 Ri Jesús xub'ij che: ¿Jas che kata chwe jas ri' ri utzilal? Xa jun ri' ri utz. Chanimaj ri taqanik, we kawaj katok pa ri jun alik k'aslemal.

18 Ri achi xuta che ri Jesús: ¿Jachin chike taq ri' ri taqanik ri kab'ij la?

Ri Jesús xub'ij che: Man katkamisan taj, man kek'o'ji' ta keb' awixoqil, man katelaq' taj, man kab'an ta b'anoj tzij chirij jun winaq chik. 19 ✧ Nim cha'wila ri atat anan, xuquje' chaloq'aj ri ajil tz'aqat jacha ri kab'an chuloq'axik awib' at.✧

20 Ri ala xub'ij: Ronojel wa' we ri' nub'anom. ¿Jas chi jun kajawataj na?

21 Ri Jesús xub'ij che: We kawaj qas at tz'aqat, jat ja'k'ayij kanoq ronojel ri k'o awuk', k'a te ri' chaya ri pwaq chike ri e meb'aib', kaya'taj k'u na aq'inomal pa ri kaj. K'a te ri' chatan loq, chinaterene'j.

22 Are xuta ri ala ri xb'ix che, kab'isonik xe'ek, rumal sib'alaj nim uq'inomal ri k'olik.

23 Ri Jesús xub'ij chike ri utijoxelab', qas tzij kinb'ij chi'we sib'alaj k'ax rokem jun q'inom pa ri ajawarem rech ri kaj. 24 Are man k'ax taj rokem jun kameypa ri ujolom ri b'aq cho ri rokik ri q'inom pa ri ajawarem rech ri Dios.

25 Ri tijoxelab' xemayijanik are xkita ri xb'ix chike, xkib'ij: We jeri' ¿jachin k'u ri' ri kakwinik kukol rib'?

26 Ri Jesús ko xu'ka'yej k'a te ri' xub'ij chike: Ri Dios kakwinik kub'ano ri man kakwin ta ri achi chub'anik.

✧ 19:19 19:19 Éxodo 20:12-16; Deuteronomio 5:16-20. ✧ 19:19 19:19 Levítico 19:18.

²⁷ Ri Pedro xub'ij che ri Jesús: Chilampe la, uj qatzaqom kanoq ronojel rumal terene'xik la. ¿Jas k'u kaqach'ek uj ruk' we ri'?

²⁸ Ri Jesús xub'ij: Qas tzij kinb'ij chi'wech are kab'an k'ak' che ri jastaq, are kint'uyi' na In ri in uK'ojol ri Achi pa ri t'uyulib'al ri kajuluwik, kixt'uyi' xuquje' na ix pa ri kab'lajuj t'uyulib'al, rech kiq'at tzij pa kiwi' ri e kab'lajuj wok winaq a'j Israel. ²⁹ Ri winaq ri xa rumal we, xutzaq kan rachoch, e rachalal, e ranab', utat unan, e ralk'wa'l xuquje' rulew, kuk'amawa'j na ciento mul uk'axelal xuquje' ri jun alik k'aslemal. ³⁰ E k'i chike ri e nab'e, ku'x na e k'isb'al, xuquje' e k'i chike ri e k'isb'al ku'x na e nab'e.

20

Ri k'amb'ejab'al no'j chikij ri tikol taq uvas

¹ Ri ajawarem rech ri Dios kajunumataj xuquje' ruk' ri jun patrón ri sib'alaj aq'ab' xwa'jil b'ik, xe' chikitzukuxik rajchakib' rech ke'chakun ruk'. ² Are xu'riq jujun ajchakib', xu'taq b'ik pa ri uchak, xub'ij chike chikutoj jun denario ri kiq'ij. ³ Pa ri b'elejeb' q'otaj rech ri q'ij ri patrón xe' chi junmul chikitzukuxik ri ajchakib', are xe'ril chi nik'aj winaq ri maj kakichakuj. ⁴ Xub'ij chike: "Jix xuquje' ix, jix e chakun pa ri wulew. Kintoj na ri qas xaqare' chi'we."

⁵ Ja'e, xecha'. Xeb'e pa ri chak. Ri patrón xel b'ik pa ri nik'aj q'ij, xuquje' pa ri nik'aj b'enaq q'ij, xub'utzukuj chi na nik'aj ajchakib', je xub'ij chike jetaq ri xub'ij chike ri nik'aj winaq, aq'ab'il.

⁶ Pa ri uro' q'otaj rech ri b'enaq q'ij xel chi na

b'ik ri patrón, xu'riq chi na nik'aj winaq ri maj kichak, xuta chike: “¿Jas che xaq ix k'o waral maj kichakuj?” ⁷ Ri winaq xkib'ij che: “Maj jachin tzujuwinag qachak.” Ri patrón xub'ij chike: “Jix xuquje' ix, jix e chakun pa ri wulew.” ⁸ Are xqaj ri q'ij, ri ajchoq'e ri ulew xub'ij che ri yakol urajil: “Cha'sik'ij ri ajchakib', chatojo b'ik ri kiq'ij, are nab'e ka'toj ri k'isb'al xu'lik, k'a te ri' ka'toj ri nab'e xu'lik.” ⁹ Xo'pan ri ajchakib' ri xe'mok pa ri uro' rech ri b'enaq q'ij, xya b'ik ri kirajil rech ri jun q'ij kichak. ¹⁰ Are xo'pan ri winaq ri xemok nab'e pa ri chak, pa kik'u'x chi nim kirajil kaya chikiwach ri nik'aj chik. Xaq k'u junam ri xya chike, xa rech jun q'ij chak. ¹¹ Are xk'amtaj ri tojb'al ke xkichaple'j utzijoxik rij ri Patrón. ¹² Xkib'ij: “We ajchakib' ri xetoj la nab'e, xa jun hora xechakunik, junam xb'an la chikitojik quk', uj naj xujchakunik xqakoch' ri chak xuquje' ri q'ij.” ¹³ Ri patrón xub'ij che jun chike ri ajchakib': “Ala maj k'axal tajin kinb'an chawe ¿Man xak'am ta k'ut uq'ab' ri tojb'al awe xintzuju are xatinmoko? ¹⁴ Jat, chak'ama b'ik ri tojb'al awe, kawaj kintoj chi na ri k'isb'al ajchak, jetaq ri xinb'an che atojik at. ¹⁵ ¿Man k'u ya'tal chwe kinb'an ruk' ri nurajil jacha ri kawaj in? ¿O xa k'ax chawe chi sib'alaj in utz winaq?” ¹⁶ Jeri', ri e nab'e ku'x na k'isb'al, xuquje' ri e k'isb'al ku'x na e nab'e.

*Ri Jesús junmul chik kutzijoj ri ukamikal
(Marcos 10:32-34; Lucas 18:31-34)*

¹⁷ Are xpaqi' ri Jesús pa Jerusalén, xu'ka'm b'ik ri e kab'lajuj utijoxelab', xub'ij chike: ¹⁸ Chanim

kuje' pa ri tinimit Jerusalén, chila' ri in ri uK'ojol ri Achi kinjach na pa kiq'ab' ri e k'amal taq b'e kech ri e ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq xuquje' ri a'jtijab' rech ri taqanik. A're' kakiq'at na tzij pa nuwi' xuquje' kinkikamisaj na. ¹⁹ Xuquje' kinkijach na pa kiq'ab' ri winaq ri man a'j Israel taj rech kakitz'e'j na nuwach, kinkirapuj na, xuquje' kinkirip na. Churox q'ij k'ut kink'astaj na.

Ri kinan ri nik'aj tijoxelab' kuta jun toq'ob' che ri Jesús

(Marcos 10:35-45)

²⁰ Ri unan ri Jacobo xuquje' ri Juan e rachi'l ri ral xqeb' ruk' ri Jesús, xuki' choch, k'a te ri' xuta jun toq'ob' che. ²¹ Ri Jesús xuta che: ¿Jas kawaj?

Ri chuchu' xub'ij: Taqan la chi pa ri ajawarem la jun chike we wal ri' kat'uyi' pa ri wiqiq'ab' la, ri jun chik kat'uyi' pa ri mox la.

²² Ri Jesús xub'ij che: Man iweta'm ta ri tajin kitoq'ij. ¿La kixkwin ix kiwik'owisaj ri k'axk'olal ri kak'ulmataj na wuk' in? Ri tijoxelab' xkib'ij: Kujkwinik.

²³ Ri Jesús xub'ij chike: Qas kixkwin wi ri' kiriq ri k'ax ri kinriq in, man in ta k'ut kab'an we kinya it'uyulib'al pa ri nuwqiq'ab' xuquje' pa ri numox. Are ri nuTat ri' eta'maninaq e jachinaq.

²⁴ Are xkita ri lajaj tijoxelab' ri xkib'an ri e keb' kachi'l xeyojtaj kuk'. ²⁵ Ri Jesús xu'sik'ij xub'ij chike: Ix iweta'm ri e q'atal taq tzij pa taq ri tinimit kakib'an k'ax chike ri winaq xuquje' ri e kipatanijelab', ruk' che ri k'o kikwinem. ²⁶ Man ya'tal ta k'ut jewa' kak'ulmataj iwuk' ix. Xane

ri karaj kux nim uq'ij chi'xo'l ix rajawaxik kux patanil iwe. ²⁷ Xuquje' xapachin ri karaj kux nab'e chi'we ix, rajawaxik kux kajchak konojel. ²⁸ Je' jetaq ri uK'ojol ri Achi man xpe taj rech kapatnixik, xane xpe chikipatanixik xuquje' chuya'ik ri uk'aslema kumal ke e k'i winaq.

Kekunax keb' moyab'

(Marcos 10:46-52; Lucas 18:35-43)

²⁹ Are xel b'ik ri Jesús pa ri tinimit Jericó e rachi'l ri utijoxelab', sib'alaj k'i winaq e teren b'ik chirij. ³⁰ E k'o k'u keb' achyab' e t'uyul chuchi' ri b'e, are xkito chi tajin kik'ow b'ik ri Jesús chila' xkaraq kichi', xkib'ij: Ajawxel, ralk'wa'l ri David, toq'ob'isaj la qawach.

³¹ Ri winaq xe'kiyajo rech ku'xlanik, man xkita ta k'ut ri xb'ix chike xane ruk' chuq'ab' xkaraq kichi' xkib'ij: Ajawxel, Ralk'wa'l ri David, toq'ob'isaj la qawach.

³² Xtak'i' ri Jesús, xu'sik'ij, xuta chike: ¿Jas kiwaj kinb'an chi'we?

³³ Ri moyab' xkib'ij: Ajawxel, kaqaj kujka'yik.

³⁴ Ri Jesús xutoq'ob'isaj kiwach, xuchap ri kib'oq'och, aninaq xekwinik xeka'yik, k'a te ri' xkiterene'j ri Jesús.

21

Kok ri Jesús pa ri tinimit Jerusalén

(Marcos 11:1-11; Lucas 18:28-40; Juan 12:12-19)

¹ Are xenaqajin che ri tinimit Jerusalén, xo'pan pa ri le'aj Betfagé pu'wi' ri juyub' Olivos, ri Jesús xu'taq b'ik e keb' utijoxelab', ² xub'ij b'ik chike:

Jix pa ri alaj tinimit ri k'o apanoq chi'wach, chila' ki'riqa wi jun ati't b'ur xuquje' jun laj b'ur, e jat'italik, chikira loq chi'k'ama loq. ³ We k'o ne jachin k'o kub'ij chi'we, chib'ij che xa kajawataj che ri Ajawxel, k'a te kutzalij chi'we.

⁴ Je' ri' rech kak'ulmataj ri xub'ij loq ri q'alajisal utzij Dios are xub'ij:

⁵ *Chib'ij chike ri winaq a'j Jerusalén:*

Chiwilampe', ri ataqanel petinaq, sib'alaj utz ranima'

Kejeninaq chirij jun laj b'ur, ral jun awaj ri kub'an eqa'n. ✧

⁶ Xeb'e ri tijoxelab' je xkib'ano jetaq ri xub'ij ri Jesús chike. ⁷ Xe'kik'ama loq ri ati't b'ur xuquje' ri alaj b'ur, xkilik' ri kimanta chirij, k'a te ri xt'uyi' ri Jesús chirij. ⁸ Sib'alaj e k'i winaq xkilik' ri kimanta pa ri b'e, e k'o chi nik'aj xkitzukuj uq'ab' taq che' xkiya pa ri b'e.* ⁹ Ri winaq ri e nab'e cho ri Jesús xuquje' ri e teren chirij, xkiraq kichi' xkib'ij: Juluwem che ri Ralk'wa'l ri David. *Tewchi'tal ri petinaq pa ri ub'i' ri Ajawxel.* ✧ B'ana la toq'ob', chujkolo la nimalaj Dios.

¹⁰ Are xok b'i ri Jesús pa Jerusalén, salab'ataj ri kanima' konojel ri winaq, kakitatab'ela chib'il taq kib' zjachin wa' we achi ri'?

¹¹ E k'o winaq xkib'ij: Are wa' ri Jesús, ri q'alajisal utzij ri Dios ri kel pa ri tinimit Nazaret rech Galilea.

✧ **21:5** 21:5 Zacarías 9:9. * **21:8** 21:8 Ri winaq ojer kakiya ri uq'ab' taq che' pa ri b'e, rachi'l ri manta rech jeri' kakik'utu chi keki'kotik kaye'm apanoq che ri nim taqanel ri petinaq. ✧ **21:9** 21:9 Salmos 118:26.

*Ri Jesús ke'resaj loq ri a'jk'ayib' pa ri Templo
(Marcos 11:15-19; Lucas 19:45-48; Juan 2:13-22)*

¹² Ri Jesús xok b'ik pa ri Templo, xe'resaj loq konojel ri winaq ri tajin kakik'ayij xuquje' tajin kakiloq' a'waj rech ri sipanik. Xuwolqotij b'ik ri kimexa ri k'exol taq pwaq, xuquje' ri tajin ke'kik'ayij palomax.† ¹³ K'a te ri' xub'ij chike: Tz'ib'atalik chi ri wachoch *Ja rech b'anb'al ch'awem*,☆ ri ix k'ut tajin kib'an kijul eleq'omab' che.

¹⁴ Xepe k'u moyab' xuquje' ch'oke'r taq winaq, xeqet ruk' ri Jesús pa ri Templo, ri Jesús k'ut xu'kunaj. ¹⁵ Ri e k'amal taq b'e ke ri ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq xuquje' ri a'jtijab' rech ri taqanik are xkil ri mayijab'al taq jastaq ri xub'an ri Jesús xuquje' are xe'kita ri ak'alab' ri e k'o pa ri Templo kakiraq kichi' kakib'ij “juluwem che ri Ralk'wa'l ri David”, sib'alaj xyakataj koyawal. ¹⁶ Xkib'ij che ri Jesús: ¿La kata ri tajin kakib'ij?

Ri Jesús xub'ij chike: Qas kinta wi, ¿man isik'im ta k'u ri tz'ib'atalik kib'ij: *Chi kichi' ri alaj taq nitz' taq ak'alab' xuquje' ri ketu'n na, ya'tal wi ri je'l laj b'ixonem?*☆

¹⁷ K'a te ri' xel b'ik ri Jesús pa ri tinimit, xe'k'ol kanoq jun aq'ab' pa ri tinimit Betania.

† **21:12** 21:12 Ri a'waj ri kek'ayix pa ri templo are wa' ri ketzuj cho ri Dios. Ri pwaq ri kak'ex pa ri templo are wa' ri pwaq ri xwi pa ri templo kariqitaj wi. E k'i man xtz'aqatisax ta ri kirajil rumal man suk' ta keno'jin ri e k'exol taq re. ☆ **21:13** 21:13 Isaías 56:7. ☆ **21:16** 21:16 Salmos 8:2.

*Ri Jesús kuchaqi'jarisaj jun higuera
(Marcos 11:12-14, 20-26)*

¹⁸ Sib'alaj aq'ab'il are tzalijem loq rech ri Jesús pa ri tinimit, xnumik. ¹⁹ Are xril jun higuera ri k'o chuchi' ri b'e, xqeb' ruk', xraj xutzukuj jun uwach, xa ta ne k'u ne jun xuriqo. Xub'ij che ri che': Xa ta ne junmul chik katwachinik.

Tzi che ri' ri higuera xchaqi'jarik. ²⁰ Ri tijoxelab' xemayijanik are xkil ri xk'ulmatajik.

¿Jas che la' aninaq xchaqi'jar ri higuera? xecha'.

²¹ Ri Jesús xub'ij chike: Qas tzij kinb'ij chi'we, we gas k'o ikojob'al, man kakab'alaj ta ik'u'x, man xwi ta kixkwinik la' kib'ano jetaq le xinb'an in che le higuera, xane kixkwinik kib'ij che le juyub' le', chatel b'ik chila' jat pa le cho, jeri' k'ut kak'ulmataj na. ²² We gas kikojonik, kik'amawa'j na ronojel ri kita pa ri ich'awem.

Ri winaq kakita che ri Jesús jawje' kape wi ri ukwinem

(Marcos 11:27-33; Lucas 20:1-8)

²³ Ri Jesús xok b'ik pa ri Templo, are tajin kuya ri k'utu'n, xeqet ruk' ri e k'amal taq b'e kech ri ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq, e kachi'l ri e k'amal taq b'e rech ri tinimit xkita che: ¿Jas kwinem kakoj chub'anik we ri'? ¿Jachin xyo'w we kwinem ri' chawe?

²⁴ Ri Jesús xub'ij chike: Ri in xuquje' kinta jun k'otb'al chi' chi'we, we kib'ij ri kinta chi'we, kinb'ij chi'we jachin yo'winaq kwinem chwe kinb'an we jastaq ri'. ²⁵ Ri kwinem ri xya che ri Juan rech kub'an qasana' ¿jawje' upetik wi, chikaj o choch ri uwachulew?

Ri achyab' xkichaple'j utzijoxik rij, xkib'ij: We kaqab'ij chi chikaj upetik wi, kub'ij la' chaqe ¿jas k'u che man xikoj taj? ²⁶ We kaqab'ij chi choch uwachulew xpe wi, kaqaxi'j qib' chikiwach le winaq pa le tinimit, rumal a're' kikojom chi ri Juan are jun q'alajisal utzij ri Dios. Jeri' xe'kib'ij che ri Jesús.

²⁷ Man qeta'm taj. Ri Jesús xub'ij chike: In xuquje' man kinb'ij taj chi'we jawje' kape wi ri kwinem ri kinkoj chub'anik we kinb'ano.

K'amb'ejab'al no'j chikij ri keb' alk'wa'laxelab'

²⁸ Ri Jesús xub'ij: Jas kich'ob' chirij we ri: K'o jun achi e k'o keb' ralk'wa'l. Xub'ij che ri nab'e: “Nuk'ojol, jate' chakun pa ri wulew kamik.” ²⁹ Ri ala xub'ij: “Man kawaj taj.”

K'a te ri' xuk'ex uk'u'x, xe' pa ri chak. ³⁰ K'a te ri' ri tataxel xub'ij chik che ri jun uk'ojol jacha ri xub'ij che ri jun, ri ala xub'ij: “Je' tat, kine'ek.” Man xe' ta k'ut.

³¹ ¿Jachin chike ri keb' alab'om xub'an ri karaj ri utat kub'ano?

Ri nab'e, xecha ri winaq.

Ri Jesús xub'ij: Qas tzij kinb'ij chi'we ri e toq'il taq alkabal xuquje' ri ixoqib' ri sib'alaj e k'i kachajil, e nab'ejinaq chi'wach che ri kokem pa ri ajawarem rech ri Dios. ³² Jeri', rumal ri Juan xtaq loq iwuk' chuk'utik ri ub'eal ri suk'al man xikoj ta k'ut xuquje' man xik'ex ta ik'u'x. Are k'u ri e toq'il taq alkabal xuquje' ri ixoqib' ri sib'alaj e k'i kachajil xekojon che ri xub'ij, pune xiwil ix wa' we ri, man xik'ex ta wi ik'u'x.

*K'amb'ejab'al no'j chikij ri itzel taq ajchakib'
(Marcos 12:1-12; Lucas 20:9-19)*

³³ Chitatab'ej chi we jun k'amb'ejab'al no'j ri': K'o jun achi, ajchoq'e jun ulew, xutik nik'aj uvas. Xutz'apij, xuk'ot jun nimalaj jul, xuyak jun nimalaj ja jawje' kek'oji' wi chajil taq rech ri tiko'n, xuya kanoq pa qajik chike nik'aj winaq, k'a te ri' xe' chub'anik jun utaqkil pa jun tinimit chik. ³⁴ Are xopan ri q'ij rech yakoq, ri ajchoq'e ri ulew xu'taq b'ik ri e rajchakib' chuk'amik ri uch'ekoj. ³⁵ Ri ajchakib' xe'kichap ri e patanijelab'. Xkich'ay ri jun, xkikamisaj ri jun chik, ri urox xkib'an che ab'aj. ³⁶ K'a te ri' xu'taq chi b'ik sib'alaj e k'i patanijelab', choch ri xu'taq b'ik nab'e mul. Ri ajchakib' xkib'an xuquje' k'ax chike.

³⁷ K'isb'al rech, xutaq b'ik ri uk'ojol, xuchomaj: Kakinimaj wa' we nuk'ojol xcha'. ³⁸ Ri ajchakib' are xkil ri alk'wa'laxel, xkib'ij chib'il taq kib': "Are wa' ri kech'ab'en kan ri ulew. Qakamisaj rech kaqechab'ej kan uj ri ulew." ³⁹ Jeri' xkichapo, xkesaj b'ik pa ri ulew, k'a te ri' xkikamisaj.

⁴⁰ Ri Jesús xuta chike ri winaq: ¿Jas kib'ij ix kub'an na chike ri ajchakib' ri'?

⁴¹ Ri winaq xkib'ij: Ku'kamisaj na ri ajchakib', xuquje' kuya na kan ri rulew chike nik'aj ajchakib' chik rech jeri' kaya rech ri uwach ri ulew are kuriq ri q'ij rech yakoq.

⁴² Ri Jesús xub'ij chike: ¿La man isik'im ri tz'ib'atalik ri kub'ij: *Ri ab'aj ri xketzelaj uwach ri ajchakib' xuxik ri ab'aj ri qas k'o kutayij. Wa' we ri' are uchak ri Ajawxel ri kub'an chaqe*

kujmayijanik?✠ ⁴³ Rumal ri' kinb'ij chi'we chi ri ajawarem kamaj na chi'we, kaya na chike jun tinimit chik ri qas kawachinik. ⁴⁴ Ri katzaq pu'wi' ri ab'aj, katukin na, are k'u we are ri ab'aj katzaq pu'wi' ri winaq kasach na uwach ri winaq.

⁴⁵ Are xkita ri e kinima'qil ri e ch'awenelab' cho ri Dios xuquje' ri fariseos ronojel ri k'amb'ejab'al no'j ri xub'ij ri Jesús, xkich'ob'o chi a're' keb'ixik. ⁴⁶ Xkichaple'j k'u utzukuxik jas kakib'an chub'anik k'ax che ri Jesús, kakixi'j k'u kib' chikiwach ri e winaq rumal keta'm chi ri Jesús are jun q'alajisal utzij ri Dios.

22

K'amb'ejab'al no'j chirij ri k'ulanem

¹ Junmul chik ri Jesús xuchaple'j tzijonem kuk' ri winaq xukoj k'amb'ejab'al no'j, xub'ij: ² Ri ajawarem rech ri kaj kajunumataj ruk' ri jun taqanel ri xub'an jun nimaq'ij rumal ri k'ulanem rech ri uk'ojol. ³ Xu'taq b'ik ri e patanil taq rech chikisik'ixik ri winaq ri e sik'ital pa ri nimaq'ij, we winaq ri' man xkaj taj xeb'ek pa ri nimaq'ij. ⁴ K'a te ri' xu'taq chi b'ik nik'aj e rajchakib' xub'ij chike: Chib'ij chike ri e qasik'im chi xutzir le wa. Xinkamisaj ri e nuwakax, ronojel xutzirik. Chixpetoq pa we nimaq'ij ri'. ⁵ Ri winaq man xkilij ta ri sik'inik ri xya chike xane ri jun xe' pa ri uchak pa ri rulew, ri jun chik xe' pa ri uk'ay. ⁶ Ri nik'aj chik xe'kichap ri ajchakib', xkib'an k'ax chike k'a te

✠ **21:42** 21:42 Salmos 118:22, 23.

ri' xe'kikamisaj. ⁷ Ri taqanel xyakataj royawal. Xu'taq b'ik ri e rajch'o'jab' chikikamisaxik ri e kamisanelab' xuquje' chuporoxik ri kitinimit. ⁸ K'a te ri' xub'ij chike ri e rajchakib': "Xutzir ri wa rech nimaq'ij, are k'u ri xe'nsik'ij man taqal ta chike xe'nsik'ij. ⁹ Jix pa taq ri uch'u'k ri b'e, jib'isik'ij loq ri winaq ri ki'riqo." ¹⁰ Jeri' xeb'e ri patanijelab' pa taq ri b'e xeb'e chikimulixik konojel ri winaq ri xe'kirigo, e k'o utz taq winaq chike xuquje' e k'o itzel taq winaq, xaq jeri' xnoj ri ja pa ri nimaq'ij rech k'ulanem.

¹¹ Are xok b'ik ri nim taqanel chikilik ri e sik'ital pa ri nimaq'ij, xril jun achi ri man ukojom taj ri atz'yaq rech nimaq'ij rech k'ulanem.*

¹² Xub'ij che: "Ala, ¿jas che xatok la at waral man akojom taj awatz'yaq rech ri nimaq'ij rech k'ulanem?" Ri achi xaq xuta ri xb'ix che.

¹³ Ri nim taqanel xub'ij chike ri e patanil re: "Chijat'ij le uq'ab' xuquje' le raqan, chiwesaj b'ik, chik'yaqa b'ik pa ri q'equ'mal, chila' k'o wi na oq'ej xuquje' qut'ut'em ware." ¹⁴ Jeri' rumal sib'alaj e k'i e sik'italik, xa k'u xaq e jujun e cha'talik.

Ri alkabal ri katoj che ri César ri taqanel pa Roma

(Marcos 12:13-17; Lucas 20:20-26)

¹⁵ Xeb'e k'u ri fariseos, xkitzukuruj jas kib'an che ukojik jun k'a'mab'al che ri Jesús ruk' ri kub'ij chike. ¹⁶ Xe'kitaq b'ik e jujun kitijoxelab' e

* **22:11** 22:11Pa taq ri q'ij junab' are xk'ulmataj we jastaq ri', ri e sik'ital pa jun nimaq'ij kaya jun taq katz'yaq rumal ri e sik'ininaq.

kachi'l ri herodianos,† xe'kib'ij che ri Jesús: Ajtij, qeta'm chi lal jun achi tz'aqat, xuquje' saq kab'an la chuk'utik ri ub'e ri Dios man are ta kab'an la ri kakib'ij ri winaq, rumal cher man are ta kil la ri keka'y ri winaq. ¹⁷ B'ij b'a la chaqe: ¿La taqalik kaqatoj ri alkabal che ri César ri taqanel pa Roma o man taqal taj?

¹⁸ Ri Jesús reta'm ri itzel taq kichomanik rumal ri' xub'ij chike: Kawach taq winaq, ¿jas che ki-waj kikoj k'a'mab'al pa ri nub'e? ¹⁹ Chik'utumpe jun pwaq tojb'al rech ri alkabal.

Ri winaq xkik'ut jun pwaq choch. ²⁰ Ri Jesús xuta chike: ¿Jachin ajchoq'e we palajaj xuquje' we tz'ib' ri'?

²¹ Ri winaq xkib'ij: Rech ri César. Ri Jesús xub'ij chike: Chiya che ri César ri rech ri César, xuquje' chiya che ri Dios ri rech ri Dios.

²² Are xkita ri xb'ix chike: Sib'alaj xemayijanik, xkitzaq kanoq ri Jesús, xeb'ek.

*Maj k'ulanem pa ri k'astajib'al wach
(Marcos 12:18-27; Lucas 20:27-40)*

²³ Che ri q'ij ri' ri Saduceos, ri kakib'ij chi maj k'astajib'al wach, xeqet ruk' ri Jesús, xkita jun k'otb'al chi' che, xkib'ij: ²⁴ Ajtij, ri Moisés xuk'ut kanoq chiqawach, we k'o jun achi kak'uli'k, k'a te ri' kakamik maj k'u kan e ralk'wa'l ruk' ri rixoqil, ri rachalal ri achi ri xkamik kak'uli'k kan ruk' ri rixoqil ri rachalal, rech kek'o'ji' rija'l ri rachalal.✧ ²⁵ Chiqaxo'l uj xek'o'ji' e wuqub'

† **22:16** 22:16 Ri winaq ri kito'om ri Herodes xuquje' ri e ralk'wa'l are kakaj ketaqan pa kiwi' ri winaq a'j Israel, are k'u ri kiwinaq ri e fariseos man kakaj taj. ✧ **22:24** 22:24 Deuteronomio 25:5.

alaxik. Ri nab'yal xk'uli'k, k'a te ri' xkamik, maj e ralk'wa'l xekanaj kanoq ruk' ri rixoqil, rumal ri' xk'uli' kanoq ri rachalal ruk' ri rixoqil. ²⁶ Je' xk'ulmataj ruk' ri ukab', ri urox, k'a xto'taj ruk' ri wuqub' alaxik. Konojel xek'uli' ruk' ri ixoq, xekam k'u b'ik maj jun xuya kanoq ralk'wa'l ruk' ri ixoq. ²⁷ K'isb'al rech xkam b'ik ri ixoq. ²⁸ Are kuriq ri q'ij rech k'astajib'al wach ¿jachin chike we wuqub' achyab' ri' rachajil we ixoq, rumal cher konojel xek'uli' ruk'?

²⁹ Ri Jesús xub'ij chike: Ri ix ix sachinaq rumal man iweta'm taj ri tz'ib'atalik xuquje' ri ukwinem ri Dios. ³⁰ Pa ri k'astajib'al wach man kek'uli' taj chi ri winaq, xuquje' man keya ta xuquje' pa k'ulanem, xane jer ku'x angelib' ri e k'o pa ri kaj. ³¹ Are k'u ri k'astajib'al wach ke ri kaminaqib', ¿la man isik'im ri xub'ij ri Dios chi'we ojer? ³² *In ri', ri in uDios ri Abraham, ri Isaac, xuquje' ri Jacob.*✧ Ri Dios man kiDios taj kaminaqib' xane kiDios e k'aslik taq winaq.

³³ Are xkita ri winaq ri xub'ij ri Jesús, xemay-ijanik che ri uk'utu'n.

Ri Jesús kutzijoj ri taqanik ri nim uq'ij
(*Marcos 12:28-34*)

³⁴ Ri fariseos are xkita ri xub'ij ri Jesús chike ri e saduceos, xkimulij kib' rech kakikoj chi jun k'a'mab'al che ri Jesús. ³⁵ Jun chike ri fariseos ri qas reta'm ri taqanik xub'an jun k'otb'al chi' che ri Jesús, rech kukoj jun k'a'mab'al che xub'ij: ³⁶ Ajtij, ¿pa ri utaqanik ri Moisés, jachin chike ri taqanik ri sib'alaj nim uq'ij?

✧ **22:32** 22:32 Éxodo 3:6.

³⁷ Ri Jesús xub'ij che: *Chaloq'aj ri Ajawxel ri aDios ruk' ronojel awanima', ruk' ronojel ak'u'x, xuquje' ruk' ronojel achomanik.*☆ ³⁸ Are wa' ri nab'e taqanik xuquje' nim uq'ij chikiwach ronojel ri nik'aj chik. ³⁹ Ri ukab' taqanik xaq raj junam ruk' we nab'e: *Chaloq'aj ri ajil tz'aqat, jacha ri kab'an chuloq'axik awib' at.*☆ ⁴⁰ Pa ukob'chal we taqanik ri' k'o wi ronojel ri kub'ij ri taqanik xuquje' ronojel ri kitzijom loq ri e q'alajisal taq utzij ri Dios.

¿Jachin utat ri Cristo?

(Marcos 12:35-37; Lucas 20:41-44)

⁴¹ Ri fariseos kimulim kib' are xuta ri Jesús chike: ⁴² ¿Jas kichomaj ix chirij ri Cristo? ¿Ralk'wa'l jachinaq?

Ri fariseos xkib'ij che: Ralk'wa'l ri David.

⁴³ ¿Jas k'u che ri David nojinaq che ri Uxlab'ixel xub'ij Ajawxel che? Are xub'ij:

⁴⁴ *Xub'ij ri Ajawxel che ri wajaw: chatt'uyul pa ri nuwiiq'ab' k'a ke'nya na konojel ri ak'ulel pa awaqan.*☆ ⁴⁵ Ri David we kub'ij “wajaw” che ri Mesías ¿jas ta k'u che ri' uk'ojol?

⁴⁶ Xa ta ne jun xkwinik xutzalij uwach ri xub'ij ri Jesús, xa ta ne jun tzij xkib'ij che, tzi che ri q'ij ri' maj chi jun karaj kub'an k'otb'al chi' che ri Jesús.

☆ **22:37** 22:37 Deuteronomio 6:5. ☆ **22:39** 22:39 Levítico 19:18.

☆ **22:44** 22:44 Salmos 110:1.

23

Ri Jesús kutzijoj kij ri fariseos xuquje' ri a'jtijab' rech ri taqanik

(Marcos 12:38-40; Lucas 11:37-54; 20:45-47)

¹ Are xb'antaj we ri', ri Jesús xub'ij chike ri winaq xuquje' ri utijoxelab': ² Rajawaxik chi ri a'jtijab' rech ri taqanik xuquje' ri fariseos kakiya uch'ob'ik chi'we jas kub'ij ri taqanik rech ri Moisés. ³ Rajawaxik kinimaj xuquje' kib'ano ronojel ri kakib'ij chi'we. Are makib'an taj ri kakib'an a're', rumal man kakib'an taj ri kakitzijoj. ⁴ Kakiya nima'q taq eqa'n cho kachaq nik'aj chik, man kakaj ta k'u a're' kakisalab'aj ruk' jun uwi' kiq'ab'. ⁵ Are kakaj keka'yex kumal ri winaq, rumal cher kakikoj ri nima'q taq filacterias xuquje' kakiwiqiqej ri katz'yaq.* ⁶ Kekam xuquje' che ri k'olib'al ri nim uq'ij xuquje' ri nab'e taq tem pa taq ri Sinagoga. ⁷ Are kakaj kaya rutzil kiwach pa taq ri k'ayib'al, utz kakito kab'ix ajtij, chike.

⁸ Man kiya ta k'u b'e kab'ix ajtij chi'we ix, rumal xa jun iwajtij k'olik, iwonojel iwachalal iwib'. ⁹ Xuquje' mib'ij itat che jun winaq chik ajuwachulew, rumal xa jun iTat ix k'olik, are ri k'o pa ri kaj. ¹⁰ Miya b'e xuquje' kab'ix ajtij

* **23:5** 23:5 K'o alaj taq nitz' kaxa b'antal che tz'u'm ub'i'nam filacteria. Pa taq ri' ri alaj taq kaxa ri' k'o jujun paj tzij rech ri utaqanik ri Moisés. We alaj taq kaxa ri' kajat'ix chikipalaj ri fariseos o che ri kimox q'ab' jeri' kakik'utu chi tajin kakichomaj rij ri utzij ri Dios xuquje' kakixim alaj taq chixchi'y che ri atz'yaq ri kajat'in ri kijolom kaqaj loq chikipalaj rech jeri' kakik'utu chi qas e tyoxalaj taq winaq.

chi'we, rumal xa jun iwajtij k'olik, are ri Cristo. ¹¹ Ri sib'alaj nim uq'ij chi'xo'l ix, kux na patanijel ke nik'aj chik. ¹² Jeri' rumal cher ri kunimarisaj rib', kanitz'arisax na, are k'u ri kunitz'arisaj rib', kanimarisax na uq'ij.

¹³ ¡K'ax iwe a'jtijab' rech ri taqanik xuquje' fariseos, ix kawach! Kitz'apij ri kaj chikiwach nik'aj winaq chik, man kixok ta ix, xuquje' man kiya ta b'e chike ri kakaj ko'kik.

¹⁴ /¡K'ax iwe fariseos xuquje' a'jtijab' rech ri taqanik! Kimaj ri kachoch ri malka'nib', xuquje' kijaluj chi kib'an ch'awem cho ri Dios, kib'an tuqutaq taq ich'awem rech kixkil ri winaq. Rumal k'u wa' k'ax na kab'an chuq'atik tzij pa iwi'./

¹⁵ ¡K'ax iwe a'jtijab' rech ri taqanik, xuquje' ri ix fariseos, ix kawach! Kiq'axaj tinimit xuquje' cho chuch'ekik jun terene'l iwe, are kixkwin chuch'ekik ri terene'l iwe ri', tajin kib'an che chi kux keb' mul chi'wech ix taqal che ke' pa ri tyo'nel q'aq'.

¹⁶ ¡K'ax iwe moy taq k'amal b'e! We k'o jun kuna'taj jun jastaq pa ri ub'i' ri Templo, maj kel ri' che, we k'u kuna'taj jun jastaq pa ri ub'i' ri q'ana pwaq ri k'o pa ri Templo, kajat'itaj kan ri' ruk' ri utzij. ¹⁷ ¡Moy taq winaq, maj iweta'mab'al! ¿Jachin nim uq'ij, la are ri q'ana pwaq, o are ri Templo ri kutyoxirisaj ri q'ana pwaq? ¹⁸ Ix xuquje' kib'ij: "We k'o jun winaq kub'ij jun jastaq pa ub'i' ri tzujb'al sipanik, maj kel ri', we k'u k'o jun kub'ij jun jastaq pa ub'i' ri sipanik ri kuya choch ri tzujb'al sipanik, kajat'itaj na ri' ruk' ri utzij." ¹⁹ ¡Ix moy! ¿Jachin

nim uq'ij, ri sipanik o are ri tzujb'al sipanik ri katyoxirisan ri sipanik? ²⁰ Jeri' xapachin ri kub'ij jun jastaq pa ri ub'i' ri tzujb'al sipanik, man xaq xwi ta kub'ij pa ub'i' ri tzujb'al, xane pa ub'i' ronojel ri k'o pu'wi' ri tzujb'al sipanik. ²¹ Ri winaq ri kub'ij jun jastaq pa ri ub'i' ri Templo, man xaq xwi ta kub'ij pa ri ub'i' ri Templo, xane tajin kub'ij pa ub'i' ri Dios, rumal cher are ri Dios k'o pa ri Templo. ²² Ri kub'ij jun jastaq pa ub'i' ri kaj, tajin kub'ij pa ub'i' ri ut'uyulib'al ri Dios, xuquje' pa ri ub'i' ri Dios rumal cher Are' t'uyul chila'.

²³ ¡K'ax iwe ix a'jtijab' rech ri taqanik xuquje' fariseos, ix kawach! Kiya ri ulajujil ri menta, ri anis, xuquje' ri comino. Itzaqom k'u kanoq ri taqanik ri nim uq'ij jetaq ri suk'al, ri b'anoj toq'ob', ri utzilal. Choq'aq' wi ub'anik wa' we nik'aj ri' jacha we nik'aj chik ri'. ²⁴ Moy taq k'amal taq b'e. Kicha' na ri nitz' us, kib'iq' k'u b'ik ri kamey.

²⁵ ¡K'ax iwe ix a'jtijab' rech ri taqanik xuquje' fariseos, ix kawach! Kich'ajch'ob'ej ri rij ri qumub'al xuquje' ri ipala't, are k'u ri upam nojinaq che elaq' xuquje' etzelal. ²⁶ Moy laj fariseo, nab'e chach'ajch'ob'ej ri upam ri aqumub'al xuquje' ri apala't, jeri' kach'ajch'ojir ri' ri upam xuquje' ri rij.

²⁷ ¡K'ax iwe ix a'jtijab' rech ri taqanik xuquje' fariseos, ix kawach! Jer ix k'o muqb'al taq kaminaqib', saq iwij. Je'l kaka'y ri iwij, ri ipam nojinaq che q'ayinaq taq kib'aqil kaminaqib'. ²⁸ Ix suk' kixka'y chi'wij, pa iwanima' ixnojinaq che kawachil xuquje' etzelal.

29 ¡K'ax iwe ix a'jtijab' rech ri taqanik xuquje' fariseos, ix kawach! Kiyak tz'aq na'tab'al ke ri e q'alajisal taq utzij ri Dios, xuquje' kiwiqiqej ri tz'ib'atal wi ri kib'i' ri e suk' taq winaq. 30 Xuquje' kib'ij we ta uj k'o uj che ri q'ij ri xek'oji' ri e qatat qanan, ri' man uj jun ta chikikamisaxik ri e q'alajisal taq utzij ri Dios. 31 Ix kachi'l k'ut ri winaq ri' rumal kib'ij chi ix kija'l ri winaq ri xekamisan ri e q'alajisal taq utzij ri Dios. 32 ¡Xa junmul chitz'aqatisaj ri xkib'an ri itat inan ojer!

33 ¡Ix kumatz, ix kalk'wa'l taq kumatz! ¿Jachin kato'w iwi' rech man kixe' taj pa ri q'aq'? 34 Rumal ri' ke'ntaq na loq q'alajisal taq utzij ri Dios, achyab' ri k'o keta'mab'al xuquje' a'jtijab'. E k'o ki'kamisaj na chike e nik'aj chik ki'rip na, e nik'aj chik kerapux na pa taq ri Sinagoga, xuquje' ko'qotax na pa taq ri tinimit. 35 Jeri' ix kixux na a'jmakib' rumal cher kikamisaxik winaq ri maj kimak, wa' xchaple'taj loq ruk' ri ukamikal ri Abel, xtoq'i' ruk' ri ukamikal ri Zacarías uk'ojol ri Berequías, ri xikamisaj pa ri Templo chuxo'l ri Tyoxalaj k'olib'al xuquje' ri tzujb'al rech ri tzujb'al sipanik.† 36 Qas tzij kinb'ij chi'we chi ix kixtojow na ri k'axal ri xkib'an kanoq ri itat inan.

(Lucas 13:34-35)

37 ¡Winaq a'j Jerusalén, winaq a'j Jerusalén, ix ri ki'kamisaj ri e q'alajisal taq utzij ri Dios, xuquje' kib'an che ab'aj ri winaq ri ketaq

† **23:35** 23:35 Ri nab'e achi ri xkamisaxik ub'i'nam Abel, are ri rachalal xkamisanik. We k'ulmatajik ri' tz'ib'atal pa ri wuj re Génesis 4:1-8. Are k'u ri xk'ulmataj ruk' ri Zacarías, tz'ib'atal pa 2 Crónicas 24:21. Are wa' ri k'isb'al winaq ri xkamisaxik ri katzijox rij pa ri Ojer Tyoxalaj Wuj.

loq iwuk'! Sib'alaj k'i mul xwaj xe'nmulij ri iwalk'wa'l jetaq kub'an jun ati't ak' are ku'mulij ri ral pa ri uxik', man xawaj ta k'ut. ³⁸ Rumal ri' maj jun winaq kakanaj na kanoq pa ri iwachoch.‡ ³⁹ Xuquje' kinb'ij chi'we chi man kiwil ta chi na nuwach k'a kuriq na ri q'ij are kib'ij: *Tewchi'tal ub'i' ri petinaq pa ri ub'i' ri Ajawxel.*☆

24

Ri kak'ulmatajik are kape ri k'isb'al taq q'ij
(*Marcos 13:1-2; Lucas 21:5-6*)

¹ Ri Jesús xel loq pa ri Templo, are tajin kab'inik, ri utijoxelab' xeqet ruk' xkik'ut choch ronojel ri ja ri wokowinaq ri Templo. ² Ri Jesús xub'ij chike: ¿La kiwil ronojel we ri'? Qas tzij kinb'ij chi'we, maj jun ab'aj kakanaj kanoq pu'wi' jun chik, jeri' rumal cher ronojel katukix na.

(*Marcos 13:3-23; Lucas 21:7-24; 17:22-24*)

³ Are xe' ri q'ij, ri Jesús xt'uyi' pu'wi' ri juyub' Olivos, ri utijoxelab' xo'pan ruk' xaq pa utukel xkita che: ¿Jampa' kak'ulmataj we ri' xuquje' jas retal ri petib'al la, xuquje' jas retal ri k'isb'al rech ri uwachulew?

⁴ Ri Jesús xub'ij chike: Chichajij iwib' rech maj jachin kixsub'uwik. ⁵ E k'i kepe na kakikoj ri nub'i' kakib'ij chi a're' e Cristo,* sib'alaj e k'i winaq ke'kisub' na. ⁶ Ri ix kita na ri ch'o'j ri

‡ **23:38** 23:38 Are kub'ij, "ri awachoch waral" are tajin kub'ij ri tinimit Jerusalén. ☆ **23:39** 23:39 Salmos 118:26. * **24:5**

24:5 Ri Mesías kab'ix che pa tzijob'al hebreo, Cristo kab'ix che pa tzijob'al griego.

kab'anik xuquje' ri ch'o'j ri kachomax ub'anik, man kixi'j ta k'u iwib', rumal cher choq'aq' wi chi kak'ulmataj we ri', xa k'u man are ta wa' ri k'isb'al rech ri uwachulew. ⁷ Kach'o'jin na jun tinimit ruk' jun tinimit chik, xuquje' jun wokaj tinimit ruk' jun wokaj tinimit chik. Kape na kab'raqan xuquje' numik pa ronojel ri uwachulew. ⁸ Are wa' ri majib'al rech ri q'oxom.

⁹ Kixkijach na rech kab'an k'ax chi'we, xuquje' rech kixkamisaxik, konojel ri kaketzelay na iwach ri tinimit, xa rumal we in. ¹⁰ Pa taq ri q'ij ri' e k'i kakitzaq na kanoq ri kojoniq, e k'o chi nik'aj ke'kik'ayij na ri e kachi'l, xuquje' kaketzelay na kiwach. ¹¹ E k'i kakijaluj na chi e q'alajisal taq utzij ri Dios, kekwin k'u na ke'kiq'ol nik'aj winaq chik. ¹² Sib'alaj nim ri etzelal kab'an na rumal ri' e k'i na man keloq'an ta chik. ¹³ Are k'u ri ko kak'o'ji'k, kakolotaj na pa ri k'isb'al q'ij. ¹⁴ Katzijox na we utz laj taq tzij ri' pa taq ronojel ri tinimit rech ri uwachulew, k'a te ri' kape ri k'isb'al rech ri uwachulew.

¹⁵ Xaq jeri' are kiwil ri xa'wib'al taq jastaq ri kak'ulmataj pa ri Tyoxalaj k'olib'al, ri xutzijoj loq ri q'alajisal utzij ri Dios, Daniel, are xub'ij: (Ri kusik'ij ri uwach ri wuj chuch'ob'o rij we ri').[✠] ¹⁶ Ri winaq ri ke'l pa ri tinimit Judea cha'nimaj b'ik cheb'o'j pa taq ri juyub'. ¹⁷ Ri k'o pa ri ja ri k'o pu'wi' ri rachoch, maqaj chi na b'i chuk'amik jun jastaq pa ri rachoch. ¹⁸ Ri tajin kachakun cho ri saq, matzalij chuk'amik ri ratz'yaq. ¹⁹ Cher ri q'ij ri' sib'alaj k'ax kakiriq na

✠ **24:15** 24:15 Daniel 9:27; 11:31; 12:11.

ri' yawab' taq ixoqib' xuquje' ri ke'kitub'isaj kal.
²⁰ Chib'ana ch'awem rech ri iwelik b'ik waral man kak'ulmataj taj pa taq ri q'alaj, xuquje' man paq'ij taj rech uxlanem. ²¹ Jeri' rumal cher kape na jun nimalaj k'axk'olal ri man k'ulmatajinaq ta wi pa ri uchaple'tajib'al ri uwachulew, xuquje' man k'ulmatajinaq ta wi pa taq we q'ij kamik, maj chi jun k'ulmatajik kajunumataj ruk' ri kape na. ²² Maj jun winaq ri' kak'asi'k che ri' we ta mat kak'opix ri q'ij ri', xa k'u kumal ke ri e cha'talik kak'opix na.

²³ We k'o jun kub'ij chi'we: "Chiwilampe', chi ri' k'o wi ri Cristo," o "je la' k'o wi," man kikoj taj re. ²⁴ Jeri' rumal kepe na e k'i kakijaluj chi a're' e Cristo xuquje' kakijaluj chi a're' e q'alajisal taq utzij ri Dios, kakib'an na nima'q taq etal xuquje' mayijab'al taq jastaq rech ke'kisub' ri winaq pune are ri e cha'talik. ²⁵ Qas chich'ob'o' chi nub'im chik we jastaq ri' chi'we, pune maja' kak'ulmatajik. ²⁶ Rumal ri', we kab'ix chi'we: "Chiwilampe', k'o pa ri le'aj jawje' ri maj wi ja," o wine kab'ix chi'we "chiwilampe', k'o pa we jun ja ri'." Man ki'wila taj xuquje' man kikoj taj. ²⁷ Jeri' rumal jetaq ri kub'an ri kayapa' ri karepq'un chirelib'al q'ij kaqaj pa ri uqajib'al q'ij, jeri' kub'an na ri upetib'al, ri uK'ojol ri Achi. ²⁸ Jawje' k'o wi ri kaminaq chila' kerapap wi na ri k'uch, are wa' kak'utuwik chi are k'isb'al rech ri uwachulew.

(Marcos 13:24-37; Lucas 21:25-33; 17:26-30, 34-36)

²⁹ Are kik'ow ri nimalaj k'axk'olal, kachup na ri q'ij, man kaka'y ta chi ri ik', ketzaq na loq ri

ch'umil xuquje' kachup na ronojel ri k'o cho ri kaj. ✨ ³⁰ Ri retal ri uK'ojol ri Achi kaq'alajin na cho ri kaj, kak'axir k'u na kanima' konojel ri winaq ri e k'o cho ri uwachulew. Kakil na ri uK'ojol ri Achi kape ruk' kwinem xuquje' juluwem pa ri sutz' ri k'o cho ri kaj. ³¹ Ku'taq k'u na b'ik ri rangelib' pa ronojel ri uwachulew rech ruk' ri roq'ib'al ri su' ke'kimulij na konojel ri e cha'talik pa ronojel ri uwachulew.

³² Chik'ama jun ino'j chirij ri kub'an ri higuera: Are karexar ri uq'ab' xuquje' kak'iy la ri uxaq, iweta'm chi xqeb' loq ri q'alaj. † ³³ Je xuquje' are kiwil we jastaq ri', chiweta'maj chi naqajin loq ri upetib'al ri ajawarem rech ri Dios. ³⁴ Qas tzij kinb'ij chi'we chi maja' kixkamik are, kak'ulmataj ronojel we jastaq ri'. ³⁵ Kasach na uwach ri kaj xuquje' ri uwachulew, are k'u ri nutzij man kasach ta wi uwach.

³⁶ Are k'u ri q'ij xuquje' ri q'otaj, maj jun eta'maninaq man ne keta'm taj ri angelib' xuquje' ri uK'ojol ri Achi, xane xwi ri Tataxel eta'maninaq we jastaq ri'.

³⁷ Ri upetib'al ri uK'ojol ri Achi kajunumataj ruk' ri xk'ulmataj ruk' ri Noé. ³⁸ Rumal cher are maja' kuriq ri q'ij rech ri nimalaj jab' ri winaq kewa'ik, kequmunik, kek'uli' xuquje' kakiya kib' pa taq k'ulanem k'a xopan na ri q'ij are xok ri pa

✨ **24:29** 24:29 Isaiás 13:10; 34:4. † **24:32** 24:32 Pa kaxla'n tzij ri tzij verano are ri saq'ij man kajunumataj ta k'u ruk' ri kitzijob'al ri a'j Israel rumal chi ri verano are ri q'alaj.

ri arca.‡ ³⁹ Man xketa'maj ta wi ri kak'ulmatajik k'a xopan na ri q'ij ri xqaj ri nimalaj jab' xuk'am b'ik konojel ri winaq. Jeri' kak'ulmataj na pa ri upetib'al ri uK'ojol ri Achi. ⁴⁰ Kechakun na keb' achyab' cho ri saq, ri jun kak'am na b'ik, ri jun katzaq na kanoq. ⁴¹ E keb' ixoqib' keke'n na junam, ri jun kak'am na b'ik, ri jun chik katzaq na kanoq.

⁴² Rumal b'a ri', chisuk'umaj iwib', rumal man iweta'm taj jampa' ri upetib'al ri Ajawxel. ⁴³ Chichomaj we ri': We ri ajchoq'e ri ja reta'm jas q'otaj kok ri elaq'om pa ri ja, kak'ask'at ri' rech man kuya ta b'e che ri elaq'om kok pa ri ja. ⁴⁴ Rumal ri' rajawaxik kikowij, rumal cher ri uK'ojol ri Achi kapetik are man iwaye'm ta apanoq.

(Lucas 12:41-48)

⁴⁵ Ri ajchak ri suk' ranima', k'o reta'mab'al, are wa' ri ya'tal kan b'e che karil ronojel ri jastaq xuquje' kuya kiwa ri ajchakib' pa ri q'otaj rech wa'im. ⁴⁶ Utz rech we kulriqitaj rumal ri rajaw tajin kub'an apanoq ri uchak. ⁴⁷ Qas tzij kinb'ij chi'we chi ri patrón kukoq na ri patanijel ri' che chajil rech ronojel ri ujastaq. ⁴⁸ Jas kak'ulmataj ri' we ri ajchak kub'ij pa ranima': "Kab'eyetaj ri' ri wajaw," ⁴⁹ k'a te ri' kuchaple'j kich'ayik ri e rachi'l xuquje' kuchaple'j wa'im xuquje' q'ab'arik kuk' ri q'ab'arelab'. ⁵⁰ Pa ri q'ij ri man uchomam ta apanoq, pa ri q'otaj ri

‡ **24:38** 24:38 Ri arca jun nimalaj jukub' b'inib'al pu'wi' ri ja' ri xub'an ri Noé rech jeri' ku'kol ri rixoqil, ri ralk'wa'l xuquje' ri a'waj cho ri jun nimalaj jab' ri xpe ojer. Kaqil we k'ulmatajik ri' pa Génesis 6:13-22.

man uchomam ta apanoq, katzalij loq ri rajaw.
⁵¹ Ri patrón kub'an na k'ax che ri ajchak xuquje'
 kuq'at na tzij pu'wi' kuk' e kawach taq winaq.
 Chila' k'o wi na oq'ej xuquje' qut'ut'em ware.

25

K'amb'ejab'al no'j chikij ri lajuj alitomab'

¹ Ri ajawarem rech ri kaj kajunumataj kuk' ri e lajuj alitomab' ri man e k'ulan taj, xkik'am b'ik ri kilampara, xeb'e chuk'ulaxik ri ji'atz.* ² E job' chike ri alitomab' maj keta'mab'al, ri e job' chik k'o keta'mab'al. ³ Ri alitomab' ri maj keta'mab'al xkik'am b'ik ri kilampara, man nim ta k'ut ri kaceite xkik'am b'ik. ⁴ Xuquje' ri alitomab' ri k'o keta'mab'al xkik'am b'ik ri kilampara rachi'l ri kaceite. ⁵ Ri ji'atz xb'eyetaj b'ik rumal ri xewar konojel ri alitomab'. ⁶ Nik'aj aq'ab' xtataj jun ch'ab'al kub'ij: “¡Xpe le ji'atz, chixel loq chuk'amawa'xik!” ⁷ Jeri' konojel ri alitomab' xek'astajik, xo'k chusuk'umaxik ri kilamparas. ⁸ Ri alitomab' ri maj keta'mab'al xkib'ij chike ri alitomab' ri k'o keta'mab'al: “Chiya jub'iq' qe ri iwaceite rech man kechup ta ri qalámparas.” ⁹ Ri alitomab' ri k'o keta'mab'al xkib'ij: “Man kaqaya taj, we kaqaya iwe man kub'an ta chila' chaqe uj, are utz we ki'loq'o iwe pa ri k'ayib'al aceite.” ¹⁰ Are e b'enaq chuloq'ik ri aceite, xopan ri ji'atz. Ri alitomab' ri kaye'm apanoq xok ruk' pa ri nimaq'ij rech k'ulanem, k'a te ri' xtz'api'k

* **25:1** 25:1 Ri naq'atajib'al re ri ji'atz are chi ke' cho rachoch ri alib'atz, k'a te ri' kepe cho rachoch ri achi. Ri e kech ch'ab'e'n kakaye'j rech jeri' keb'e junam pa ri nimaq'ij.

ri uchi' ja. ¹¹ K'a te ri' xuquje' ri nik'aj alitomab' chik, xkib'ij: “¡Ajawxel, Ajawxel, jaqa la ri uchi' ja chiqawach!” ¹² Ri Ajawxel xub'ij: “Man kinjaq taj, man weta'm taj iwach.”

¹³ Rimal ri' chixk'asloq rimal man iweta'm taj ri q'otaj xuquje' ri q'ij are jewa' kak'ulmatajik.

*K'amb'ejab'al no'j chirij ri q'ana pwaq
(Lucas 19:11-27)*

¹⁴ Ri ajawarem rech ri Dios kajunumataj ruk' jun achi, are xe' pa ri utaqkil xu'sik'ij ri e patanil rech xuchilib'ej kanoq ri urajil chike.

¹⁵ Che ri jun xuya job' mil q'ana pwaq, che ri jun chik xuya keb' mil, che ri jun chik xuya jun mil,† jaljoj xub'an chuya'ik ri pwaq chike rimal cher are xrilo ri keta'mab'al chuchajixik, k'a te ri' xe' pa ri utaqkil. ¹⁶ Ri patanijel ri xuk'amawa'j job' mil xchakun ruk' ri pwaq, xuch'ek chi jun job' mil chirij. ¹⁷ Je xuquje' ri xuk'amawa'j keb' mil xuch'ek chik jun keb' mil chik chirij. ¹⁸ Are k'u ri achi ri xuk'amawa'j jun mil xuk'ot jun jul pa ri ulew, k'a te ri' xrawaj kanoq ri urajil ri rajaw.

¹⁹ Are xik'ow sib'alaj k'i q'ij, ri patrón xtzalij loq, xuta ri kwenta chike ri e patanijel taq rech.

²⁰ Ri patanijel ri xuk'amawa'j job' mil pwaq, xuk'am chi b'ik ri jun mil ri xuch'eko, xub'ij che ri patrón, Ajawxel lal xya la kanoq job' mil pwaq chwe, chilampe la xinch'ek chi lajui mil chirij le xya la kanoq chwe. ²¹ Ri upatrón

† 25:15 25:15 Ri Jesús xub'ij: “job' talento, keb' talento, jun talento.” Ri jun talento k'o na cho jun mil pwaq rech we q'ij kamik.

xub'ij che: Utz ri xab'ano, utz laj ajchak, suk' ri awanima'. Utz xab'ano ruk' ri nitz' ri xinya chawe rumal ri' kib'an chawe chi kachajij na nima taq jastaq. Chatan loq chatki'kotoq ruk' ri awajaw. ²² Xopan xuquje' ri achi ri xuk'amawa'j keb' mil pwaq xub'ij che ri patrón. Ajawxel lal xya la kanoq keb' mil pwaq chwe, chilampe la xinch'ek chi keb' mil pwaq chirij le xya la kanoq chwe. ²³ Ri patrón xub'ij che: “Utz ri xab'ano, utz laj ajchak, suk' awanima', utz xab'ano ruk' ri nitz' ri xinya chawe, kinb'an na chi kab'an awe pu'wi' nim jastaq. Chatan loq, chatki'kot pa ri ki'kotemal rech ri awajaw.” ²⁴ K'a te ri' xopan ri achi ri xuk'amawa'j mil pwaq. Xub'ij: “Ajawxel, in weta'm chi sib'alaj ko ri anima' la, are kaj la kab'an la yakoq cho ri ulew jawje' ri man xtiko'nij ta wi la, xuquje' are kaj la kak'amawa'j la uwach ri tiko'n jawje' ri man xtiko'nij ta wi la. ²⁵ Rumal ri' xinxi'j wib', xinmuq ri rajil la pa ri ulew. Ri' xink'am loq, are wa' ri rajil la.” ²⁶ Ri upatrón xub'ij che: “At jun itzel ajchak, at saq'or. Xaq jeri' aweta'm chi kinyako'nijik jawje' ri man xintiko'nij ta wi, xuquje' kik'amawa'j we ri uwach ri tiko'n jawje' ri man xintiko'nij ta wi. ²⁷ Are utz we ta xaya ri nurajil jawje' kayak wi ri pwaq rech kuch'ek ral, rech are xintzaliq loq xaya ta apanoq ri ch'ekoj chwe.” ²⁸ Ri patrón xub'ij chike ri nik'aj ajchakib' chik: “Chimaja ri jun mil pwaq che, chiya che ri k'o lajuj mil ruk'. ²⁹ Jeri', rumal cher ri nim k'o ruk' kaya'taj na nim che, rech sib'alaj nim kak'oji' na ruk'. Are k'u ri maj k'o ruk' kamaj na che ri k'isb'al jastaq

ri k'o ruk'. ³⁰ We itzel ajchak ri', chiwesaj b'ik, chik'yaqa b'ik pa ri q'equ'mal, jawje' k'o wi na oq'ej xuquje' qut'ut'em ware."

Ri chij xuquje' ri k'isik'

³¹ Ri uK'ojol ri Achi are kape pa ri ujuluwem, rachi'l ri angelib', kat'uyi' na pa ri utem ri ka-juluwik. ³² Konojel ri winaq rech ri uwachulew kakimulij na kib' choch, ri uK'ojol ri Achi ku'q'at na nik'aj chike ri nik'aj chik, jacha ri kub'an ri jun ajyuq' ku'q'at ri chij chike ri e k'isik'. ³³ Ku'ya na ri chij pa ri uwiq'ab' xuquje' ri k'isik' pa ri umox. ³⁴ Ri Taqanel kub'ij na chike ri e k'o pa ri uwiq'ab': "Chixpetoq, ri ix ri ixutewechi'm ri nuTat, chik'amawa'j ri iwechab'al, are wa' ri ajawarem ri chi'tal loq chi'we are maja' katiktaj loq ri uwachulew. ³⁵ Jeri' rumal are xinnumik, xiya nuwa, are xchaqi'j nuchi', xiya nujoron, are xinwa'katik xiya kanoq nuk'olib'al jawje' kinkanaj wi. ³⁶ Are xajawataj watz'yaq, xiya watz'yaq, are xinyawajik, xinichajij, are xintz'api'k pa che' xinisolij." ³⁷ Ri suk' taq winaq kakib'ij na: "Ajawxel, ¿jampa' xqaya wa la are xnum la? ¿Jampa' xqaya joron la are xchaqi'j chi' la? ³⁸ ¿Jampa' xqaya k'olib'al la are xwa'kat la o jampa' xqaya atz'yaq la are xajawataj che la? ³⁹ ¿Jampa' xqasolij la are lal yawab' o are xtz'api'k la pa che'?" ⁴⁰ Ri Taqanel kub'ij na chike: "Qas tzij kinb'ij chi'we, ronojel ri xib'ano chike ri e wachalal pune are ri k'in laj nitz', chwe in xib'an wi."

⁴¹ K'a te ri' kub'ij na chike ri e k'o pa ri umox: "Chixel wuk' itzel taq winaq, jix pa ri tyo'nel

q'aq' ri maj uk'isik, are ri' uk'olib'al ri Itzel xuquje' ri u'taqo'n. ⁴² Jeri' rumal cher man xiya ta nuwa are xinnumik, man xiya ta nujoron are xchaqi'j nuchi'. ⁴³ Are xinwa'katik man xiya ta nuk'olib'al jawje' kinkanaj wi, man xiya ta watz'yaq are xajawataj chwe, are xinyawajik xuquje' xintz'api'k pa che man xinisolij taj." ⁴⁴ Ri winaq ri' kakib'ij na che: "Ajawxel, ¿jampa' man xqato'ta la are xnum la, jampa' xchaqi'j chi' la, jampa' xwa'kat la, jampa' xajawataj atz'yaq la, jampa' xyawaj la o xtz'api' la pa che?" ⁴⁵ Ri Ajawxel kub'ij na: "Qas tzij kinb'ij ronojel ri man xib'an taj kuk' ri e wachalal pune a're' alaj taq e nitz', chwe in ri' xib'an wi. ⁴⁶ Ri itzel taq winaq keb'e na pa ri jun alik k'axk'olal are k'u ri suk' taq winaq keb'e na pa ri jun alik k'aslemal."

26

Ri winaq kakichomaj ukamisaxik ri Jesús (Marcos 14:1-2; Lucas 22:1-2; Juan 11:45-53)

¹ Are xto'taj ri Jesús chub'ixik ronojel we jastaq ri', xub'ij chike ri utijoxelab': ² Iweta'm chi xa keb' q'ij chik karaj kuriq ri nimaq'ij Pascua, che ri q'ij ri' ri uK'ojol ri Achi kajach na pa kiq'ab' ri achyab' rech karipik.

³ Are k'u ri e k'amal taq b'e kech ri ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq, ri a'jtijab' rech ri taqanik, xuquje' ri e k'amal taq b'e pa ri tinimit xkimulij kib' cho rachoch ri Caifás, kinima'qil ri e ch'awenelab' cho ri Dios. ⁴ Xkitzujukj jas je' kakib'an chuchapik ri Jesús rech jeri' kakikamisaj. ⁵ Man kakaj ta k'ut

kakib'an ri k'ax ri' pa ri nimaq'ij rumal cher xkichomaj, xkib'ij: Kakimulij kib' la' le winaq chaqij.

Jun ixoq kutix k'ok' kunab'al chirij ri Jesús pa ri tinimit Betania

(Marcos 14:1-2; Lucas 22:1-2; Juan 11:45-53)

⁶ Are k'o ri Jesús pa ri tinimit Betania, cho rachoch ri Simón, ri ch'a'k achi. ⁷ Xqeb' jun ixoq ruk' ruk'a'm jun k'olib'al b'antal che alabastro nojinaq che k'ok'alaj kunab'al paqal rajil. Xutix k'u pu' jolom ri Jesús are t'uyul pu'wi' ri mexa. ⁸ Are xkil ri tijoxelab' ri xk'ulmatajik, xeyojtajik. Xkib'ij: ¿Jas che xaq xtix we kunab'al ri'? ⁹ Jas che man xk'ayix ta we kunab'al ri' rech jeri' kach'ek nimalaj pwaq chirij kaya chike ri e meb'aib'.

¹⁰ Ri Jesús reta'm ri xkib'ij: rumal ri' xub'ij chike: ¿Jas che kib'ij tzij che we ixoq ri'? Jun utz laj chak ri xub'an wuk' in. ¹¹ Ri e meb'a e k'o wi la' chi'xo'l, man je ta k'u in. ¹² We kunab'al ri' xutix chwij na'tab'al rech chi kinmuqi' na. ¹³ Qas tzij kinb'ij chi'we chi pa ronojel ri uwachulew jawje' katzijox wi na ri utz laj taq tzij, katzijox xuquje' na ri xub'an we ixoq ri'.

Ri Judas kuchomaj uk'ayixik ri Jesús

(Marcos 14:10-11; Lucas 22:3-6)

¹⁴ Ri Judas Iscariote, jun chike ri kab'lajuj tijoxelab', xe' kuk' ri e k'amal taq kib'e ri e ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq. ¹⁵ Ri Judas xub'ij chike: ¿Janipa kiya chwe, we kinjach ri Jesús chi'we?

Ri ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq xkib'ij che: Kaqaya juwinaq laluj saq pwaq chawe. ¹⁶ Che ri q'ij ri', ri Judas xuchaple'j utzukuxik ri q'otaj rech kujach ri Jesús chike.

*Wa'im rech b'enaq q'ij ruk' ri Ajawxel
(Marcos 14:12-25; Lucas 22:7-23; Juan 13:21-30; 1 Corintios 11:23-26)*

¹⁷ Pa ri nab'e q'ij rech ri nimaq'ij are katij ri kaxlan wa ri maj ch'am ruk' ri tijoxelab' xeget ruk' ri Jesús xkib'ij che: ¿Jawje' kaj wi la kaqab'an wi ri wa'im rech Pascua?

¹⁸ Ri Jesús xub'ij chike: Jix pa ri tinimit cho rachoch ri jun achi chib'ij che chi ri ajtij kub'ij: “Naj ta chik in k'o waral. Kawaj k'ut kinwik'owisaj ri nimaq'ij rech pascua waral kuk' ri nutijoxelab'.”

¹⁹ Ri tijoxelab' xkib'ano jetaq ri xub'ij ri Jesús chike, xkib'an apanoq ri wa rech ri nimaq'ij Pascua.

²⁰ Are xok aq'ab', ri Jesús xt'uui'k kuk' ri kab'lajuj utijoxelab' pu'wi' ri mexa. ²¹ Are tajin kewa'ik xub'ij chike: Qas tzij kinb'ij chi'we, jun chi'we kinuk'ayij na.

²² Ri tijoxelab' xeb'isonik are xkita ri xb'ix chike, xkichaple'j utatab'elo'xik che ri Jesús: ¿Te'q in ri' Ajawxel?

²³ Ri Jesús xub'ij: Are kink'ayin na ri winaq ri kuk'am uwa wuk' pa ri pala't. ²⁴ Qas tzij, ri ralk'wa'l ri' achi kakam na jetaq ri tz'ib'atalik, k'ax k'u rech ri winaq ri kak'ayinik. Are katanik we ta mat xalaxik.

²⁵ Ri Judas ri k'ayinel xub'ij che ri Jesús: Ajtij, ¿te'q in ri'?

Ri Jesús xub'ij che: At xatb'inik.

²⁶ Are tajin kewa'ik, ri Jesús xuk'am ri kaxlan wa, xutewechi'j k'a te ri' xupa'ij, xuya chike ri utijoxelab' xub'ij: Chik'amawa'j, chitija', are wa' ri nutyo'jal.

²⁷ K'a te ri' xuk'am ri qumub'al, xutyoxij che ri Dios k'a te ri' xutzuj chike xub'ij: Chixqumunoq iwonojel. ²⁸ Are wa' ri nukik'el rech ri k'ak' ch'ekom tzij, ri katixtob' na che kikuyik kimak sib'alaj e k'i winaq. ²⁹ Qas tzij kinb'ij chi'we chi man kinqumuj ta chi na we vino ri' kachaple'taj b'ik kamik k'a te kinqumuj chi ri' ri k'ak' vino pa ri ajawarem rech ri nuTat.

(Marcos 14:26-31; Lucas 22:31-34; Juan 13:36-38)

³⁰ Are xeto'taj chub'ixoxik jun Salmo, xeb'ek pu'wi* ri juyub' Olivos. ³¹ Ri Jesús xub'ij chike: Iwonojel kinitzaq na kanoq, jeri' rumal tz'ib'atalik: *Kinb'an na k'ax che ri ajyuq', ri chij ka'nimaj na b'ik.* ✧ ³² Are kink'astajik, kinnab'ej na chi'wech kine' je la' pa Galilea.

³³ Ri Pedro xub'ij: Pune konojel kakitzaq la kanoq, in man je ta ri kinb'ano.

³⁴ Ri Jesús xub'ij che: Qas tzij kinb'ij chawe, chaq'ab' kamik oxmul ab'im chi man aweta'm ta nuwach are koq' ri ama' ak'.

³⁵ Ri Pedro xub'ij che ri Jesús: Pune choq'aq' kinkam uk' la, man kinb'ij ta k'u wi chi mat

* **26:30** 26:30 Ri b'ix ri xkib'ixoj pa ri Pascua wine are ri kub'ij pa Salmos 115:1-118:29. ✧ **26:31** 26:31 Zacarías 13:7.

weta'm wach la. Konojel ri tijoxelab' je xuquje' xkib'ij.

Ri Jesús kub'an ch'awem pa Getsemani
(*Marcos 14:32-42; Lucas 22:39-46*)

³⁶ K'a te ri' xe' ri Jesús, xuk'am b'ik ri utijoxelab', xe' pa jun le'aj ub'i'nam Getsemani, xub'ij chike ri utijoxelab': Chixt'uyul kanoq waral ke'nb'ana na ch'awem je la' apanoq.

³⁷ Xu'sik'ij b'ik ri Pedro rachi'l ri e keb' uk'ojol ri Zebedeo, k'a te ri' xuchaple'j b'isonem xuquje' xk'axir ranima'. ³⁸ Ri Jesús xub'ij chike: Sib'alaj kaq'oxow ri wanima' jer kinna'o chi kinkamik, chixkanaj kanoq waral, chixk'asloq wuk'.

³⁹ Xb'in chi na apanoq jub'iq', k'a te ri' xuki'k, xuya ri upalaj pa ri ulew, xub'an ch'awem xub'ij: Tat, k'o ta b'a ne wi, mat kinriq we k'ax ri', man in ta k'ut kab'an we, xane are b'anoq ri kaj lal.

⁴⁰ Are xtzalij loq jawje' e k'o wi kan ri utijoxelab' tajin kewarik are xulu'riqa'. Xub'ij che ri Pedro: ¿Man xixkwin taj xixk'asi'k jun hora wuk'? ⁴¹ Chixk'asloq rech man kixtaqchi'x taj pa mak. Ri uxlab'al qas tzij k'olik xa k'u are ri tyo'jal man k'o taj uchuq'ab'.

⁴² Ri Jesús xtzalij chik junmul chub'anik ch'awem, xub'ij: Tat, we rajawaxik wi kinkamik, b'anoq ri kaj la.

⁴³ Are xtzalij loq, junmul chik xulu'riqa ri utijoxelab' tajin kewarik, rumal cher sib'alaj k'ax kiwaram. ⁴⁴ Xu'ya kanoq kitukel, xtzalij chub'anik ch'awem churox mul, pa ri uch'awem je xub'ij jetaq ri xub'ij nab'e. ⁴⁵ Xtzalij chi loq junmul kuk' ri utijoxelab' xub'ij chike: K'a

tajin kixwarik, xuquje' kixuxlan ix. Chiwilampe', xopan ri q'otaj, ri uK'ojol ri Achi kajach na pa kiq'ab' ri a'jmakib'. ⁴⁶ Chixwa'jiloq, ijo! ¡Xul le k'ayil we!

Kachap ri Jesús

(Marcos 14:43-50; Lucas 22:47-53; Juan 18:2-11)

⁴⁷ Tajin katzijon na ri Jesús are xopan ri Judas, jun chike ri e kab'lajuj tijoxelab'. E rachi'l b'ik sib'alaj e k'i winaq, ri e taqtal b'ik kumal ri e k'amal taq kib'e ri e ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq, xuquje' ri e k'amal taq b'e rech ri tinimit, kuk'a'm taq b'ik sak'ib'al xuquje' che'. ⁴⁸ Ri Judas ub'im chike ri winaq: Ri achi ri kintz'umaj are ri', chichapa b'ik.

⁴⁹ Xqeb' k'u ri Judas ruk' ri Jesús, xuya rutzil uwach, xutz'umaj k'a te ri' xub'ij: ¡Ajtij!

K'a te ri' xutz'umaj.† ⁵⁰ Ri Jesús xub'ij che: Ala, ¿jas rumal at petinaq?

K'a te ri' konojel ri winaq xequet ruk' ri Jesús, xkichapo.

⁵¹ Are jeri' xk'ulmatajik, jun chike ri utijoxelab' ri Jesús xuk'am jun sak'ib'al, xusak'ij ri uxikin ri jun patanijel rech ri kinima'qil ri ch'awenelab' cho ri Dios. ⁵² Ri Jesús xub'ij che: Chayaka ri asak'ib'al, rumal cher ri' ruk' sak'ib'al kakamisanik ruk' sak'ib'al kakamisax na. ⁵³ ¿Xa k'u pa ak'u'x chi man kinkwin taj kinta tob'anik che ri nuTat, aninaq ri' kuya e kab'lajuj wokaj angelib' chinuto'ik? ⁵⁴ We k'u jeri' kib'ano, man

† **26:49** 26:49 Chakolo awib'. Jun rutzil wach kajunumataj ruk' are kab'ix: "xokaq'ab'."

kak'ulmataj ta ri' ri tz'ib'atalik ri kub'ij chi jeri' kak'ulmataj na.

⁵⁵ K'a te ri' xub'ij chike ri winaq: ¿La xa k'u in jun elaq'om rech rumal ri' kixpe chwij ruk' taq sak'ib'al xuquje' che'? Ronojel q'ij xint'uyi'k pa ri Templo xinya k'utu'n, man xinichap ta k'ut. ⁵⁶ Xk'ulmataj k'u ronojel we jastaq ri' rech jeri' kak'ulmataj ronojel ri xkitz'ib'aj loq ri e q'alajisal taq utzij ri Dios.

Are k'u ri tijoxelab' xa'nimaj b'ik konojel, xkitzaq kanoq ri Jesús.

Ri Jesús kopan chikiwach ri e k'amal taq b'e rech ri tinimit

(Marcos 14:53-65; Lucas 22:54-55, 63-71; Juan 18:12-14, 19-24)

⁵⁷ Ri winaq xkik'am b'ik ri Jesús choch ri Caifás k'amal kib'e ri ch'awenelab', chila' kimulim wi kib' konojel ri a'jtijab' rech ri taqanik xuquje' ri e k'amal taq b'e. ⁵⁸ Are k'u ri Pedro naj k'o wi apanoq che ri Jesús uterene'm b'ik, xok b'ik cho rachoch ri kinima'qil ri ch'awenelab' cho ri Dios. Are xok b'ik, xt'uyi'k kuk' ri ajch'o'jab' chajinelab' rech karilo jas ri kak'ulmatajik.

⁵⁹ Ri e kinima'qil ri ch'awenelab' cho ri Dios xuquje' ri e k'amal taq b'e rech ri tinimit xkitzujukuj jun b'anoj tzij ri kuq'alajisaj chi ri Jesús ajmak rech jeri' kakikamisaj. ⁶⁰ Man xkiriq ta k'ut umak, pune sib'alaj e k'i winaq xo'panik xkib'an ri b'anoj tzij chirij. K'isb'al rech xo'pan e keb', ⁶¹ we keb' achyab' ri xkib'ij: We achi ri' xub'ij: "Ri in kinkwinik kintukij ri Templo rech ri Dios, k'a te ri' pa oxib' q'ij kinyak uk'axel."

⁶² Ri kinima'qil ri ch'awenelab' cho ri Dios, xtak'i'k xuta che ri Jesús: ¿La maj jas kab'ij at? ¿Jas kel kub'ij we jastaq we kakicha' we winaq ri' chawe?

⁶³ Ri Jesús xa ta ne jun tzij xub'ij. Ri kinima'qil ri k'amal taq b'e xub'ij: Pa ri ub'i' ri k'aslik Dios kinta chawe: Chab'ij chaqe we at ri at Cristo, uK'ojol ri Dios.

⁶⁴ Ri Jesús xub'ij: Are la' le xab'ij. Chanim kinb'ij chi'we iwonojel, kachaple'taj b'ik chanim, kiwil na ri uK'ojol ri Achi t'uyul pa ri uwiq'ab' ri kakwin chub'anik ronojel ri jastaq, xuquje' kape na pa ri sutz' ri k'o pa ri kaj.

⁶⁵ Ri kinima'qil ri ch'awenelab' cho ri Dios xut'oqopij ri ratz'yaq,‡ xub'ij: We achi ri' xub'ij ri awas ub'ixik cho ri Dios, man ka'jawataj ta chik e nik'aj q'alajisanelab' chik. Qas ix xixtow ruk' ixikin ri xub'ij. ⁶⁶ ¿Jas kichomaj kaqab'an che we achi ri'?

Are' xkib'ij: Taqal che kakamik.

⁶⁷ E k'o jujun xkichub'aj ri upalaj ri Jesús k'a te ri' xkich'ey ruk' t'oyom q'ab'. E nik'aj chik xkich'ey chupalaj. ⁶⁸ K'a te ri' xkib'ij che: Cristo, chariqampe' jachin xatch'ayowik.

Ri Pedro kub'ij chi man reta'm ta uwach ri Jesús

(Marcos 14:66-72; Lucas 22:56-62; Juan 18:15-18, 25-27)

‡ **26:65** 26:65 Kakit'oqopij ri katz'yaq chuk'utik chi itzel xkita ri xb'ixik o are ne ri tajin kab'anik. Xkib'ij we ri' rumal xkito chi awas taq tzij ri xb'ixik.

⁶⁹ Are k'u ri Pedro t'uyul apanoq cho ri ja. Jun aj ik' xqeb' ruk', xub'ij che: At xuquje' at rachi'l ri Jesús aj Galilea.

⁷⁰ Ri Pedro chikiwach konojel xub'ij: Man weta'm taj jas ri tajin kab'ij.

⁷¹ K'a te ri' xe' chuchi' ri uchi' ja', xqeb' chi jun aj ik' ruk' xub'ij chike ri winaq ri e k'o chila'. We achi ri' rachi'l ri Jesús aj Nazaret.

⁷² Ri Pedro junmul chik xub'ij: Man weta'm ta wi uwach le achi le'.

⁷³ Man naj taj ik'owinaq are xeqet ri winaq ri e k'o chila' ruk' ri Pedro, xkib'ij che: At at kachi'l, q'alaj le katzijonik.

⁷⁴ Ri Pedro xuchaple'j ub'ixik k'axal chib'il rib' xub'ij: Qas karilomaj ri Dios, man weta'm ta uwach le achi le'. Qas pa ri q'otaj ri' xoq' ri ama' ak'. ⁷⁵ Xna'taj k'u che ri Pedro ri xub'ij ri Jesús che: Qas tzij kinb'ij chawe, chaq'ab' kamik oxmul ab'im chi man aweta'm ta nuwach are koq' ri ama' ak'.

Ri Pedro xel b'ik chila' xoq'ik ruk' nimalaj b'is.

27

Kujitz'aj rib' ri Judas

(Marcos 15:1; Lucas 23:1-2; Juan 18:28-32)

¹ Ri e k'amal taq kib'e ri ch'awenelab' cho ri Dios xuquje' ri e k'amal taq b'e rech ri tinimit sib'alaj aq'ab'il xkichomaj ukamisaxik ri Jesús.

² Xkiyut b'ik, xkik'am b'ik, xekijacha choch ri Pilato ri taqanel.

³ Are xril ri Judas ri xjachow ri Jesús, chi xq'at tzij pu'wi' ri Jesús rech kakamisaxik, xk'axir

ranima' rumal ri xub'ano, xe'ek xu'tzaliy kanoq ri juwinaq laluj saq pwaq chike ri e k'amal taq kib'e ri ch'awenelab' cho ri Dios xuquje' ri e k'amal taq b'e rech ri tinimit. ⁴ Ri Judas xub'ij: Xinmakunik, xinjach ri jun winaq ri maj umak.

Ri achyab' xkib'ij che: Maj qe uj la' che. At la' at eta'maninaq.

⁵ Ri Judas k'ut xuk'yaq kanoq ri pwaq pa ri Templo k'a te ri' xel b'ik, xu'jitz'aj rib'.

⁶ Ri e kinima'qil ri ch'awenelab' xkisik' ri pwaq xkib'ij: Ri taqanik man kuya ta b'e chaqe kaqayak we pwaq ri' pa ri k'olib'al rech pa ri Templo, rumal cher we pwaq ri' tojb'al rech kik'.

⁷ Xaq jeri' xkichomaj uloq'ik jun ulew ub'i' uk'olib'al ri b'anal b'o'j ruk' ri pwaq ri', rech ke'kimuq ri winaq ri man a'j pa ri tinimit taj.

⁸ Rumal ri' ri ulew ub'i'nam k'a pa taq ri q'ij kamik *Kik' ulew*. ⁹ Jeri' xk'ulmajik ri xub'ij loq ri q'alajisal utzij ri Dios, Jeremías: Xkik'amawa'j ri winaq juwinaq lajuj saq pwaq jetaq ri xkichomaj loq ri winaq a'j Israel. ¹⁰ Ruk' ri' xkiloq' ri ulew rech ri b'anal b'o'j, jewa' xub'ij ri Ajawxel chwe.

Ri Jesús kopan choch ri Pilato

(Marcos 15:2-5; Lucas 23:3-5; Juan 18:33-38)

¹¹ Are xopan ri Jesús choch ri Pilato, xuta che: ¿La at ri' ri at nim taqanel kech ri winaq a'j Israel?

Ri Jesús xub'ij che: Are la' le xab'ij.

¹² Xa ta ne jun tzij xub'ij ri Jesús are xtzujux kumal ri e k'amal taq kib'e ri e ch'awenelab' choch ri Dios e kachi'l ri e k'amal taq b'e rech

ri tinimit. ¹³ Ri Pilato xub'ij che: ¿La man kata ri tajin kakib'ij chawe?

¹⁴ Ri Jesús xa ta ne jun tzij xub'ij, xuquje' man xutzalij ta uwach ri xb'ix che. Rumal ri' sib'alaj xmayijanik ri q'atal tzij.

(Marcos 15:6-20; Lucas 23:13-25; Juan 18:38; 19:16)

¹⁵ Pa ri nimaq'ij, naq'atal che ri Pilato kutzoqopij jun winaq ri tz'apital pa che', xapachin ri kakita ri winaq. ¹⁶ K'o k'u jun achi sib'alaj eta'matal uwach ub'i' Barrabás, tz'apital pa che.

¹⁷ Ri Pilato xuta chike wi winaq: ¿Jachin kiwaj kintzoqopij, la are ri Jesús, ri kab'ix Cristo che o are ri Barrabás?

¹⁸ Ri Pilato reta'm chi ri e k'amal taq b'e rumal koyawal xkijach ri Jesús.

¹⁹ Are t'uyul ri Pilato pa ri utem rech q'atb'al tzij, ri rixoqil xutaq ub'ixik che: Maj jas kab'an che ri suk' achi ri', rumal rech xinriq k'ax pa ri nuwaram.

²⁰ Ri kinima'qil ri ch'awenelab' choch ri Dios pa kiwi' ri winaq e kachi'l ri e k'amal ta b'e kech ri tinimit xe'kimenk'etij ri winaq rech are kakita katzoqopix ri Barrabás. Are k'u ri Jesús kamisaxoq. ²¹ Ri Pilato xuta chike ri winaq: ¿Jachin chike we keb' achyab' ri' kiwaj kintzoqopij?

Ri winaq xkib'ij: Are ri Barrabás.

²² Ri Pilato xub'ij: ¿Jas k'u kinb'an che le Jesús, ri kab'ix Cristo che?

Konojel ri winaq xkib'ij: ¡Ripoq!

²³ Ri Pilato xub'ij: ¿Jas rumal? ¿Jas k'ax ub'anom?

Konojel ri winaq ruk' chuq'ab' xkib'ij: ¡Ripoq!

²⁴ Are xril ri Pilato chi maj kub'ij kik'u'x ri winaq chutzooqopixik ri Jesús, xane xa tajin kech'u'jarik, xtaqanik rech kak'am loq uja', xuch'aj k'u uq'ab' chikiwach konojel ri winaq, k'a te ri' xub'ij: Man numak ta in we kakam we achi ri', imak ix la'.*

²⁵ Ri winaq xkib'ij: Uj, xuquje' ri e qija'l uj a'jmakib' che ri ukamikal we achi ri'.

²⁶ Ri Pilato xutzooqopij ri Barrabás xuquje' xtaqan chuch'ayik ri Jesús, k'a te ri' xujach b'ik chike ri winaq rech karipik.

²⁷ Ri e rajch'o'jab' ri Pilato xkik'am b'ik ri Jesús cho ri nimalaj ja q'atb'al tzij k'a te ri' xkimulij kib' chirij. ²⁸ Xkesaj ri ratz'yaq k'a te ri' xkikoj jun mora't manta chirij. ²⁹ Xkikem jun k'ix korona, xkikoj pa ujolom, k'a te ri' xkiya jun aj pa ri uq'ab', xkichaple'j uyoq'ik, xexuki'k choch xkib'ij: Nim aq'ij taqanel kech ri winaq ri a'j Israel.†

³⁰ Xkichub'aj ri upalaj, k'a te ri' xkich'ey pa ujolom ruk' ri aj. ³¹ Are xeto'taj chuyakik kitze' che ri Jesús, xkesaj ri manta chrij, xkitzalij ri ratz'yaq chirij, k'a te ri' xkik'am b'ik pa ripik.

* **27:24** 27:24 Ri Pilato are xuch'aj uq'ab', xuk'utu chi tajin karesaj rib' chupam ri chomanik ri xb'anik chirij ri Jesús. Ruk' we ri' ri Pilato xuk'utu chi man ajmak ta che ri xb'anik. † **27:29** 27:29 Ri mora't atz'yaq xwi ri nim taqanelab' kekojowik, xuquje' xwi ri taqanelab' kekojow ri korona. Ri winaq ri je katz'yaqin we ri' kuk'utu chi k'o ukwinem. Ronojel we ri xb'anik rech ketzelax uwach ri Jesús xuquje' rech kayak tze' chirij.

Karip ri Jesús

(Marcos 15:21-32; Lucas 23:26-43; Juan 19:17-27)

³² Are e b'enaq pa ri b'e, xkiriq jun achi ub'i' Simón, aj Cirene, xkikoj kichuq'ab' xkib'ij che chi kuk'am b'ik ri ripb'al.

³³ K'a te ri' xo'pan pa ri jun le'aj ub'i' Gólgota (ri kel kub'ij *K'olib'al rech ri b'aqilaj*). ³⁴ Chila' xkiya wi vino rachi'l hiel che ri Jesús. Ri Jesús are xuna' jub'iq', man xraj taj xuqumuj.‡

³⁵ K'a te ri' xkiripo xuquje' xo'k pa etz'anem rech kakilo jachin kach'ekow b'ik ri ratz'yaq.✧

³⁶ Xuquje' xet'uyi'k chuchajixik. ³⁷ Pa uwi' ri ujolom ri Jesús xkitz'ib'aj jas ri xumakuj, ri kub'ij: ARE WA' RI JESÚS, RI NIM TAQANEL PA KIWI' RI WINAQ A'J ISRAEL.

³⁸ Pa uxukut ri Jesús xe'kirip xuquje' e keb' eleq'omab', jun pa ri umox, jun pa ri uwiq'iq'ab'.

³⁹ Ri winaq ri ki'k'ow b'ik chila', kakisutusa ri kijolom, kakiyoq' kanoq, kakib'ij: ⁴⁰ At, ri katukij ri Templo k'a te ri' pa oxib' q'ij kayak uk'axel, chakolo awib', we qas at ri at uK'ojol ri Dios, chatqaj loq cho le ripb'al.

⁴¹ Xkitze'j xuquje' uwach ri Jesús ri kinima'qil ri e ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq e kachi'l ri a'jtijab' rech ri taqanik, xuquje' ri e k'amal taq b'e ke ri tinimit. ⁴² Xkib'ij: Man kakwin taj kukol rib' pune xu'kol chi nik'aj, kub'ij k'ut chi are nimalaj taqanel pa Israel. Qaj loq cho le ripb'al rech kujkojon che. ⁴³ We qas

‡ **27:34** 27:34 Xya we k'a ri' chike ri winaq ri kexekeb'ax cho ri ripb'al rech jeri' man qas ta kakina' ri k'ax. ✧ **27:35** 27:35 Salmos 22:18.

ku'l uk'u'x chirij ri Dios, To'q b'a rumal ri Dios, we qas kaloq'axik. ¿La man k'u xub'ij: In in uK'ojol ri Dios?

⁴⁴ Ri eleq'omab' xuquje' ri xerip chuxukut ri Jesús kakib'ij apanoq itzel taq tzij che.

Ri ukamikal ri Jesús

(Marcos 15:33-41; Lucas 23:44-49; Juan 19:28-30)

⁴⁵ Pa ri nik'aj q'ij xq'equ'mataj ronojel ri uwachulew k'a te xtani'k pa ri urox hora b'enaq q'ij. ⁴⁶ Teq' qas pa ri urox hora rech b'enaq q'ij, ri Jesús xuraq uchi' ruk' chuq'ab' xub'ij: Eli, Eli ¿lama sabactani? Ri kel kub'ij *NuDios, nuDios, ¿jas che xintzaq la kanoq nutukel?*

⁴⁷ E jujun chike ri e k'o chila' xkib'ij: Xa tajin kusik'ij apanoq ri Elías.

⁴⁸ Aninaq jun chike ri winaq xu'tzukuj loq jun q'ux, xumub'a pa vinagre k'a te ri' xuxekeb'a' che jun aj, xuya apanoq pa uchi' ri Jesús. ⁴⁹ E nik'aj chik xkib'ij: Chiwaye'j na, qilampe' we qas kape ri Elías chuto'ik.

⁵⁰ Junmul chik ri Jesús xuraq uchi' ruk' chuq'ab', k'a te ri' xkamik. ⁵¹ Qas pa ri q'otaj ri', ri tasb'al pa ri Tyoxalaj k'olib'al ri k'o pa ri Templo xraqin pa keb', xuchaple'j loq pu'wi' xulk'is chuxe'. K'a te ri' xub'an jun nimalaj kab'raqan, ri a'b'aj xepaq'inik. ⁵² Xejaqataj loq ri muqb'al taq kaminaqib', e k'i e ralk'wa'l ri Dios ri e kaminaq, xek'astajik. ⁵³ Xe'l loq pa taq ri muqb'al are k'astajinaq chi ri Jesús, xo'k b'ik pa Jerusalén ri utinimit ri Dios, e k'i winaq xi'lowik.

⁵⁴ Are xkil ri kinima'qil ri ajch'o'jab' xuquje' konojel ri e chajininaq ri Jesús, ri kab'raçan xuquje' ronojel ri xk'ulmatajik, sib'alaj xkixi'j kib', xkib'ij: Qas tzij wi, we achi ri' qas uK'ojol ri Dios wi.

⁵⁵ Ri ixoqib' ri xkiterene'j loq ri Jesús are xel loq pa Galilea, naj e k'o wi keka'y apanoq.

⁵⁶ Chkixo'l ri ixoqib' ri' e k'o ri María Magdalena, ri María ri unan ri Jacobo rachi'l ri José, xuquje' ri kinan ri e ralk'wa'l ri Zebedeo.

Kamuq ri Jesús

(Marcos 15:42-47; Lucas 23:50-56; Juan 19:38-42)

⁵⁷ Okem kub'an ri aq'ab', xpe jun q'inom achi, ub'i' José, kel pa ri tinimit Arimatea, xub'an na utijoxel ri Jesús. ⁵⁸ Xopan ruk' ri Pilato, xu'ta ri utyo'jal ri Jesús, ri Pilato xtaqanik kaya loq che. ⁵⁹ Ri José xub'olq'otij ri utyo'jal ri Jesús pa jun saq atz'yaq. ⁶⁰ Xuya kanoq pa jun k'ak' muqb'al ri k'ottal pa jun ab'aj ri k'o pa ri rulew. Xuwolqotij jun nimalaj ab'aj xutz'apib'ej kanoq ri uchi' ri jul. K'a te ri' xel b'ik chila'. ⁶¹ Choch ri muqb'al e t'uuyul apanoq ri María Magdalena xuquje' ri jun María chik.

Ri ajch'o'jab' ri e chajil taq rech ri muqb'al

⁶² Jun q'ij ik'owinaq ri suk'umam q'ij rech uxlanem, ri e kinima'qil ri e ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq e kachi'l ri fariseos, xo'pan ruk' ri Pilato. ⁶³ Xkib'ij che: Ajawxel, kana'taj chaqe are k'as na ri jun achi ri b'anal tzij xub'ij: "Kink'astaj na pa oxib' q'ij." ⁶⁴ Rumal ri, taçan la katz'apix ri uchi' ri jul, tz'aqat na oxib'

q'ij, rech man kepe ta ri utijoxelab' kulkeleq'aj ri utyo'jal k'a te ri' kakib'ij na chike ri winaq chi xa xk'astajik. Ri b'anoj tzij ri' sib'alaj nim na cho ri nab'e.

⁶⁵ Ri Pilato xub'ij chike: Chik'ama b'ik jun wok ajch'o'jab' rech kakichajij ri uchi' ri jul.

⁶⁶ Jeri' xeb'ek, xe'kikojo kanoq jun ab'aj chutz'apixik ri jul, xkikoj kanoq retal, xuquje' xe'kiya kanoq ri e chajil taq rech.

28

Ri k'astajib'al uwach ri Jesús

(Marcos 16:1-8; Lucas 24:1-12; Juan 20:1-10)

¹ Ik'owinaq chi ri q'ij rech uxlanem, gas pa ri usaqirib'al ri nab'e q'ij rech ri wuqub' q'ij, ri María Magdalena rachi'l ri jun María chik xeb'ek chi rilik ri muqb'al. ² Xaq k'a te' xub'an jun nimalaj kab'raqan, jeri' rumal cher jun ángel rech pa ri kaj xqaj loq, xqeb' chuxukut ri muqb'al, xresaj ri ab'aj k'a te ri' xut'uyulej. ³ Ri ángel sib'alaj karepq'unik jetaq ri kayapa', sib'alaj saq ri ratz'yaq jetaq ri saq tew. ⁴ Ri ajch'o'jab' chajinelab' sib'alaj xkixi'j kib', xkichaple'j b'irib'atem, kekam che ri kixib'in ib'. ⁵ Ri ángel xub'ij chike ri ixoqib': Man kixi'j ta iwib', weta'm chi are kitzukuj ri Jesús ri xripik. ⁶ Man k'o taj waral, xk'astaj uwach, jacha ri xub'ij chi'we. Chixanloq chiwila' jawje' ri xmuqi' wi. ⁷ K'a te ri' jix aninaq, ji'b'ij chike ri utijoxelab': "Xk'astaj ri Jesús chikixo'l ri kaminaqib', kanab'ej na chi'wach je la' pa Galilea. Iweta'm chik, je la' kiwil wi na uwach."

⁸ Ri ixoqib' aninaq xe'l b'ik ruk' ri muqb'al, kixi'm kib' xuquje' keki'kotik, kexik'anik xe'kib'ij chike ri tijoxelab'. ⁹ Xaq k'a te xkik'ulaj ri Jesús pa ri b'e, xuya rutzil kiwach. Ri ixoqib' xeqet ruk' xkimatzej ri raqan xuquje' xkiq'ijila'j. ¹⁰ Ri Jesús xub'ij chike: Man kixi'j ta iwib', ji'b'ij chike ri e wachalal cheb'o'j je la' pa Galilea, je la' kakil wi na nuwach.

Ri xkib'ij ri ajch'o'jab' chajinelab'

¹¹ E b'enaq ri ixoqib' pa ri b'e, are jujun chike ri ajch'o'jab' chajinelab' xo'k b'ik pa ri tinimit, xe'kitzijoj chike ri e kinima'qil ri ch'awenelab' pa kiwi' ri winaq ronojel ri xk'ulmatajik. ¹² Are xeto'taj che ri kichomanik ri e k'amal taq b'e rech ri tinimit xuquje' ri e kinima'qil ri ch'awenelab' cho ri Dios, xkiya nimalaj pwaq chike ri ajch'o'jab' chajinelab'. ¹³ K'a te ri' xkib'ij chike: Chib'ij: are ri utijoxelab' ri Jesús xulkeleq'aj ri utyo'jal ri Jesús are tajin kujwarik. ¹⁴ Man kixi'j taj iwib' we kuta ri q'atal tzij we ri', uj kujch'aw pi'wi'.

¹⁵ Ri ajch'o'jab' chajinelab' xkik'am ri pwaq xuquje' je xkib'ij jetaq ri xb'ix chike. Are wa' ri xaq je' katzijox chkixo'l ri winaq a'j Israel pa taq we q'ij kamik ri'.

Ri Jesús kuya kanoq kitaqkil ri tijoxelab'

(Marcos 16:14-18; Lucas 24:36-49; Juan 20:19-23; Hechos 1:6-8)

¹⁶ Ri e julajuj tijoxelab' xeb'e pa Galilea, pu'wi' ri juyub' ri xub'ij ri Jesús chike. ¹⁷ Are xkil ri Jesús, xkiq'ijila'j, e k'o k'u jujun chike man xkikoj taj chi are Jesús. ¹⁸ Ri Jesús xqet kuk',

xub'ij: Ronojel chuq'ab' ya'tal chwe pa ri kaj xuquje' choch ri uwachulew. ¹⁹ Rimal ri' jix chitzijoj ri utz laj tzij chike konojel ri winaq rech ri uwachulew, chib'ana kiqasana' pa ri ub'i' ri Tataxel, K'ojolaxel xuquje' ri Tyoxalaj Uxlab'ixel. ²⁰ Chi'tijoj chunimaxik ronojel ri ixnutaqom chub'anik, qas tzij kinb'ij chi'we kink'oji' na iwuk' ronojel q'ij, k'a pa ri k'isb'alil rech ri uwachulew.

**RI K'AK' TESTAMENTO PA TZIJOB'AL
K'ICHE'
The New Testament in the K'iche' of Totonacapan
language of Guatemala
Nuevo Testamento K'iche' de Totonacapan**

copyright © 2022 Pioneer Bible Translators

Language: Qach'abel (K'iche')

Dialect: Totonacapan

Contributor: Pioneer Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2023-04-13

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 14 Apr 2023

80589b2e-3159-52d6-a29f-253eca70f2bd